

Strateški plan razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje općine Promina

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

Općina Promina

Impresum

Izvoditelj:

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilište u Rijeci

Naručitelj:

Općina Promina

Istraživački tim

Prof. dr. sc. Dora Smolčić Jurdana - voditelj projekta
Doc. dr. sc. Daniela Soldić Frleta – izvršni voditelj projekta
Izv. prof. dr. sc. Zvonimira Šverko Grdić
Doc. dr. sc. Jelena Đurkin Badurina
Doc. dr. sc. Elena Rudan

Srpanj, 2019.

Sadržaj

Sažetak	1
Summary.....	2
UVOD	3
1. TURIZAM U RURALNIM PROSTORIMA I SUVREMENI TRENDovi RELEVANTNI ZA BUDUĆI RAZVOJ TURIZMA OPĆINE PROMINA	4
1.1. Specifičnosti i značaj održivog razvoja turizma u ruralnim prostorima okruženim zaštićenim dijelovima prirode	5
1.2. Trendovi na turističkom tržištu	8
2. OBILJEŽJA OPĆINE PROMINA – POLAZIŠTE ZA IZRADU STRATEŠKOG PLANA RAZVOJA TURIZMA	12
2.1. Opće značajke općine	12
2.2. Resursna osnova za razvoj turizma.....	21
2.2.1. Prirodni turistički resursi.....	21
2.2.2. Antropogeni turistički resursi.....	23
2.2.3. Analiza postojeće turističke ponude općine Promina	35
2.2.4. Analiza turističkog prometa u općini Promina	37
2.3. Analiza stavova lokalnih dionika o turističkom razvojnog potencijalu općine ...	40
2.3.1. Socio-demografski profil ispitanika	40
2.3.2. Stavovi dionika o turizmu na području općine Promina.....	42
2.4. SWOT analiza turizma općine Promina	45
3. PRAVCI RAZVOJA TURIZMA OPĆINE PROMINA.....	50
3.1. Odabir scenarija razvoja turizma općine Promina.....	50
3.2. Ciljevi i vizija razvoja turizma općine Promina	51
3.3. Turistički proizvodi općine Promina	59
4. PRIORITETI I RAZVOJNI PROJEKTI U FUNKCIJI OSTVARIVANJA STRATEŠKIH CILJEVA TURIZMA	63
4.1. Ključni razvojni projekti.....	66
4.2. Akcijski plan	74
5. MONITORING	77
ZAKLJUČAK	78
Popis literature.....	80
Popis slika	84
Popis tablica	85

Sažetak

Strateški plan razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općine Promina do 2025. godine donosi transformaciju nedovoljno turistički razvijenog područja općine Promina u tržišno prepoznatljivu i konkurentnu turističku destinaciju čiji se razvoj temelji na načelima održivosti. U takvoj realizaciji razvoja potrebna je suradnja svih zainteresiranih dionika destinacije (privatni iznajmljivači, OPG-ovi, Općina Promina, udruge, lokalno stanovništvo). Ovakvim turističkim razvojem osiguralo bi se, uz gospodarski razvoj i očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti područja, unapređenje života lokalnog stanovništva, demografska obnova te zadovoljstvo svih dionika uključenih u proces s posebnim naglaskom na postizanje visoke razine zadovoljstva turista.

Sadašnji nedostaci zbog manjka smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta te pratećih turističkih sadržaja determiniraju općinu Promina kao turistički nerazvijeno područje na kojemu postoje brojni resursi kako oni prirodni (područje NP Krka, planina Promina, ekološki očuvan okoliš) tako i kulturni (utvrde, tradicija, gastronomija). Upravo na temelju analize sadašnjeg stanja turizma destinacije determiniran je scenarij održivog u kombinaciji s modelom ubrzanog razvoja. U svrhu realizacije postavljenih ciljeva konkretnizirani su scenariji povećanja broja različitih smještajnih kapaciteta (privatni smještaj, hostel, turističko naselje, kampovi u domaćinstvu i na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima) te procjena povećanja broja dolazaka i noćenja. Uz povećanja smještajnih objekata očekuje se razvoj ekoturizma, agroturizma, gastro i eno turizma, kulturnog turizma, sportsko-rekreacijskog i pustolovnog turizma kao ključnih specifičnih oblika turizma.

Nacionalni Park Krka svojim vrijednim i očuvanim kanjonom jednim dijelom obuhvaća područje općine Promina stoga je potrebno integrirati taj značajan resurs u razvoj specifičnih oblika turizma. Osobitost njegove uloge u turističkom razvoju utvrđena je budućim kapitalnim projektima izgradnje pješačkog mosta i proširivanjem Eko kampusa Puljane, kao i spajanjem Krke i planine Promine putem razvoja i interpretacije staza namijenjenih pješačenju i biciklizmu.

U kreiranju integralne turističke ponude ključni naglasak je stavljen na otvaranje Interpretacijskog centra kulturne i prirodne baštine koji bi predstavljao multifunkcionalan centar koji za cilj ima dijeljenje informacija i znanja o turističkoj ponudi, brojnim resursima kao i tradiciji općine Promina. U kontekstu stvaranja integralnog turističkog proizvoda evidentirana je potreba za osnivanjem koordinacijskog tijela za razvoj turizma Općine Promina, koje bi poticalo i iniciralo suradnju svih zainteresiranih dionika, a čime bi se osigurale i sve marketinške aktivnosti te edukativni programi. Dakako, potrebno je osigurati i kontinuirani monitoring provedbe Strateškog plana razvoja turizma.

Strateški plan razvoja turizma usmjerava i osigurava održivu turističku budućnost općine Promina s ciljem osiguranja gospodarskog razvoja, ali i unapređenja kvalitete života lokalnog stanovništva.

Summary

“Strategic tourism development plan – Study of interpretation of cultural and natural heritage of the Municipality of Promina” describes the transformation of under-developed area of the Municipality of Promina into recognisable and competitive tourist destination until 2025, primarily oriented on sustainable development. For achieving such development, the establishment of the cooperation of all interested stakeholders within destination (private accommodation owners, family farms, Municipality bodies, local associations and residents) is crucial. Proposed sustainable tourism development ensures economic development, preservation of natural and cultural values of the area, enhancement of the quality of life of local residents, demographic renewal and satisfaction of all stakeholders involved, especially tourists. Existing problems such as lack of accommodation and hospitality capacities, as well as lack of other elements of tourism infrastructure are currently predisposing Municipality of Promina as an underdeveloped tourism area with many high quality resources, including natural (National Park Krka, mountain Promina, ecologically preserved environment) and cultural resources (fortresses, tradition, gastronomy). Analysis of the current state of tourist offer provided the arguments for choosing the scenario of sustainable development, combined with the scenario of increasing tourism development. Two scenarios of potential increase of number of accommodation capacities (private accommodation, hostel, tourist village, camp and private accommodation as a part of family farms) and accompanying projections of increase in arrivals and overnight stays are developed, in order to achieve planned objectives. Along with increasing number of accommodation facilities, further development of ecotourism, agritourism, gastronomic tourism, cultural tourism, recreational tourism and adventure tourism is expected.

Part of National Park Krka (valuable and preserved river canyon) is located in the Municipality of Promina, and it is important to adequately integrate such significant resource into development of special interest tourism. NP Krka plays an important role in the future tourism development of Municipality of Promina through building of a suspended bridge for pedestrians over the Krka canyon, expansion of offering in Eko kampus Puljane and linking Krka and Promina through development and interpretation of hiking and biking tracks.

For the purpose of creating integral tourist offer, emphasis is put on opening the Centre for interpretation of cultural and natural heritage, as a place of knowledge and information exchange regarding tourist offer, numerous resources and tradition of Municipality of Promina. Additionally, the need for establishing new coordination body for local tourism development has been identified, in order to initiate and encourage cooperation of all interested stakeholders. This body would ensure implementation of other marketing and educational activities envisaged by this Plan. Ensuring continuous monitoring of the implementation of this Strategic plan is also important activity.

Strategic tourism development plan contains guidelines for sustainable future of tourism in the Municipality of Promina, with the purpose of ensuring economic development as well as improved quality of life of local residents.

UVOD

Općina Promina prepoznaла je u turizmu značajnu razvojnu opciju i iz tog se razloga opredijelila za izradu Strateškog plana razvoja turizma – studije Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općina Promina. Radi se o strateškom dokumentu u kojem se određuju ciljevi, prioriteti i aktivnosti u funkciji osiguranja dugoročno održivog razvoja turizma na ovom području. U tom je kontekstu posebno važno naglasiti kako se načela održivog razvoja turizma prožimaju kroz sve dijelove ovog dokumenta.

Kao temeljna podloga u izradi Strateškog plana razvoja turizma – studije Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općina Promina korišten je čitav niz relevantnih dokumenta: *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*; *Master plan turizma Šibensko-kninske županije*; *Strategija razvoja Općine Promina (2014. - 2020.)*; *Prostorni plan uređenja općine Promina* kao i drugi relevantni dokumenti.

Razvoj turizma u općini vidi se kroz razvoj infrastrukture, različitih sadržaja kao i kroz razvoj kvalitetne turističke ponude, no prioritet leži u rastu blagostanja lokalnog stanovništva, unapređenju uvjeta života s ciljem demografske obnove i očuvanja prirodne i kulturne baštine. Strateškim planom osigurana je polazišna osnova te su na temelju detaljnih analiza resursnih potencijala, trendova na tržištu, stavova lokalnih dionika definirani ciljevi, vizija, prioriteti i ključni projekti vezani uz razvoj turizma općine Promina. Strateški plan se odnosi na razdoblje do 2025. godine te je, pored uvoda i zaključka, oblikovan u pet glavnih tematskih poglavlja koja čine jedinstvenu cjelinu.

1. TURIZAM U RURALNIM PROSTORIMA I SUVREMENI TRENDovi RELEVANTNI ZA BUDUĆI RAZVOJ TURIZMA OPĆINE PROMINA

Općina Promina, zbog svoje iznimne lokacije - omeđene Nacionalnim parkom i rijekom Krkom te planinom Promina, zahtjeva pažljivo planiranje razvoja turizma na svom području. S obzirom na trenutno stanje i potencijal kojeg općina ima, jasno je kako je turizam na ovom području tek na početku svoga razvoja. Upravo takva pozicija može biti izvrsno ishodište razvoja turizma koji će se planirati na način da se minimaliziraju eventualni negativni utjecaji te maksimaliziraju oni pozitivni, jer je općina Promina još uvijek turistički neotkriveno područje kojeg odlikuje očuvana i nezagađena priroda. Kako bi turizam dugoročno rezultirao pozitivnim učincima, perspektiva turističkog razvoja ogleda se u poštivanju načela ekološke, sociokulture i ekonomske održivosti. Njihova je primjena osobito važna u razvoju turizma na ruralnim prostorima, kao i na zaštićenim dijelovima prirode. Slijedom navedenog, koncepcija održivog razvoja jedina je opcija daljnjeg promišljanja turizma na ovom prostoru.

Zbog izrazito konkurentnog turističkog tržišta, destinacije se danas natječu jedna s drugom kroz razvoj konkurenčkih prednosti kako bi ostale održive u budućnosti. Općina Promina ima jedinstvenu konkurenčku prednost koja se ogleda u blizini NP Krka i koja još uvijek nije valorizirana na adekvatan način. Upravo blizina nacionalnog parka predstavlja okosnicu budućeg razvoja turizma ovog područja jer ga čini posebnim, drugaćijim od drugih i pogodnim za razvoj dodatnih turističkih i autohtonih sadržaja koje nije moguće razvijati u nacionalnom parku zbog njegove zaštite. Općina Promina bi trebala svoj turistički proizvod uskladiti s okruženjem u kojem se nalazi, ali i iskoristiti sve prednosti koje blizina nacionalnog parka donosi. S obzirom da su nacionalni parkovi odgovorni za očuvanje zemljишta, životinja i staništa,¹ značajno je veća odgovornost pri planiranju i upravljanju njihovim turističkim razvojem i to ne samo u administrativnim okvirima zaštićenog područja već i u njegovoj neposrednoj okolini. Stoga je posebno važno voditi računa o ublažavanju mogućih negativnih utjecaja turizma koji mogu, ukoliko se njegovim razvojem ne upravlja na odgovaran i adekvatan način, proizaći iz koncentracije velikog broja turista/ili posjetitelja, smještaja i / ili razvoja infrastrukture.² Navedeno upućuje na važnost planiranja turističkog razvoja ovog područja isključivo na temeljima načela održivog razvoja.

¹ World Travel & Tourism Council. (2016). How national parks around the world influenced sustainable tourism development. <https://medium.com/@WTTC/how-national-parks-around-the-world-influenced-sustainable-tourism-development-6e149cf0688>

² Petrić, L. (2009). How to develop tourism sustainably in the coastal protected areas? The case of "Biokovo Park of Nature", Croatia. *Acta turistica nova*, Vol. 2 No. 1, str. 5-24.

1.1. Specifičnosti i značaj održivog razvoja turizma u ruralnim prostorima okruženim zaštićenim dijelovima prirode

Poticanje razvoja turizma na području općine Promina pravac je koji vrlo uspješno može generirati novi gospodarski razvoj te unaprijediti gospodarsku strukturu, ali i demografska kretanja ovoga područja. Usklađenim djelovanjem načela održivosti (ekonomskih, socio-kulturnih i ekoloških) može se osigurati dugoročni razvoj turizma na ovom specifičnom ruralnom prostoru koji svoj identitet gradi na prirodnim i kulturnim resursima. Općinu Promina, kao i ostala ruralna područja, osim ekonomskih specifičnosti, obilježavaju demografski problemi i napuštanje tradicionalnih gospodarskih djelatnosti poput poljoprivrede, stočarstva, šumarstva, različitih obrta.³ U posljednjih nekoliko desetljeća lokalne zajednice u ruralnim područjima bilježe sve veće zanimanje za razvoj turizma jer predstavlja jedan od načina koji bi mogao biti koristan za ekonomsku održivost ruralnih prostora kao i za cijelokupno društveno okruženje. Posebno je potrebno naglasiti kako je adekvatna turistička valorizacija uz istodobno očuvanje resursne osnove nužna pretpostavka za budući uspješni razvoj turizma. Naime, stanje resursne osnove utječe na kvalitetu života lokalnog stanovništva, kao i na kvalitetu doživljaja turista. Pozitivna je činjenica da je lokalna zajednica općine Promina prepoznala važnost očuvanja, unapređenja i valorizacije resursa koje posjeduju, što predstavlja kvalitetnu podlogu za dugoročno održiv razvoj turizma na ovom području, jer inicijativa za održivi razvoj treba stići iz lokalnih zajednica koje moraju prihvatići da u turizmu ekonomsku korist donosi ekološka odgovornost.⁴ Razvoj turizma u ruralnom prostoru, poštujući načela održivog razvoja treba osigurati:⁵

- optimalnu upotrebu prirodnih i kulturnih resursa i njihovo očuvanje te revitalizaciju;
- poštivanje društveno-kulturne autentičnosti lokalne zajednice kao i poticanje očuvanja njihove kulturne, arhitektonske i tradicionalne vrijednosti;
- dugoročnu ekonomsku održivost, odnosno pružati mogućnosti za stabilnu zaposlenost, smanjujući siromaštvo i povećavajući kvalitetu života stanovništva.

Sukladno koncepciji održivog razvoja, razvoj turizma u prvom redu mora biti usmjeren na dobrobit lokalne zajednice. Navedeno uključuje njihov ekonomski prosperitet, ali i očuvanje tradicije, načina života, odnosno, socio-kulturnog identiteta. Stoga, održivi razvoj u fokusu ima jačanje lokalne ekonomije, zapošljavanje domaće radne snage i, gdje

³ Soldić Frleta, D. (2015). *Ekonomski prilike u ruralnim prostorima. Spodbujanje ruralnega turizma / Poticanje ruralnog turizma* (ured. Sedmak G., Smolčić Jurdana, D., Kociper T., Planinc, T.). Založba Univerze na Primorskem, Koper, Slovenija, str. 51 – 59.

⁴ Muller, H. (1994). *The Thorny Path to Sustainable Tourism Development*, Zbornik radova Prema održivom razvitu turizmu u Hrvatskoj, Institut za turizam, Zagreb.

⁵ Sagustín Fons, M. V., Moseñe Fierro, J. A., Gómez y Patiño, M. (2011). *Rural tourism: A sustainable alternative*. *Astrild Energy*, 88, str. 551-557.

god je ekološki održivo, korištenje lokalnih materijala, lokalnih poljoprivrednih proizvoda i tradicionalnih vještina.⁶ Nadalje, suvremena turistička potražnja cjeni upravo autohtone kulture i sve više iskazuje interes za upoznavanje običaja i tradicijske kulture područja na kojem borave. Upravo taj interes turista za tradicijskim običajima pozitivno djeluje na mlade generacije koje uviđaju značaj i atraktivnost svojih tradicijskih vrijednosti, te ih nastoje očuvati i promovirati kroz turistički proizvod svoga kraja. Na takav način, kreira se kvalitetan i autohton turistički proizvod koji kao takav pruža jedinstven turistički doživljaj. Održivi turizam podrazumijeva proizvode i usluge koje imaju elemente izvornosti jer ih na taj način čine posebnima i drugačijima od niza drugih proizvoda na izrazito konkurentskom turističkom tržištu. Navedeno otvara mogućnosti za poduzetničke aktivnosti lokalnog stanovništva, posebice na ruralnim prostorima koji su često turistički nedovoljno valorizirani s jedne strane, dok se s druge strane upravo zbog očuvanosti prostora, turistima pruža prilika za upoznavanjem autohtonih običaja, kulturnog naslijeđa, tradicije i prirodnih posebitosti. Kako je stanovništvo koje živi na ruralnim prostorima ključni nositelj razvoja turizma na takvim područjima, razvoj turizma predstavlja važan čimbenik u smanjenju stope ruralne depopulacije i može imati ključnu ulogu u očuvanju povijesne graditeljske baštine i tradicionalnih aktivnosti i običaja.

S obzirom na prethodno navedeno, moguće je izdvojiti osnovne međusobno uvjetovane ciljeve održivog razvoja koji se očituju kroz:⁷

- zadovoljenje potreba i unapređenje kvalitete života lokalnog stanovništva,
- očuvanje socio-kulturnog identiteta lokalnih zajednica,
- razvoj visoko kvalitetnog turističkog proizvoda,
- unapređenje kvalitete doživljaja turista,
- očuvanje resursa kako bi ih i buduće generacije mogle koristiti.

Turizam u ruralnim područjima s jedne strane nastaje kao rezultat poduzetničkih aktivnosti usmjerenih privlačenju posjetitelja, a s druge strane porast broja posjetitelja u ruralnim područjima dovodi do generiranja potražnje za turističkim uslugama što pak vodi ka rastu poduzetničkih aktivnosti na lokalnoj razini.⁸ Turizam na seljačkim gospodarstvima, iznimno je zanimljiv turističkom tržištu potražnje jer prezentira cjelokupnu ponudu ruralnog prostora. No, istovremeno rast i razvoj turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava nije ravnomjeran i dostatan u većini ruralnih prostora Hrvatske, jednim dijelom zbog usitnjjenosti istih i slabije razine obrazovanja lokalnih poduzetnika uključenih u ovaj oblik poduzetništva, a jednim dijelom i zbog velikog broja zakonskih

⁶ Smolčić Jurdana, D., Magaš, D. and Milohnić, I. (2009). Tourism Development of Coastal and Rural Areas: Implications, Models and Specific Problems, u Zborniku radova 4. Međunarodne konferencije “Planning for the Future Learning from the Past: Contemporary Developments in Tourism, Travel & Hospitality”, University of Aegean, Rhodes Island, Greece.

⁷ Smolčić Jurdana, D. (2003). Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet u Zagrebu.

⁸ Petrić, L. (2006). Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, Vol. 18, No. 2.

propisa.⁹ Iako izuzetno motivirani da svojim posjetiteljima ponude najbolji spoj doživljaja, poduzetnici u ruralnom turizmu često ne posjeduju dovoljnu razinu znanja i kompetencija potrebnih za uspješno upravljanje poslovanjem.¹⁰ Pored navedenog, u ruralnim prostorima ponekad nedostaje jasan razvojni pristup u kojem se seoski prostori mijenjaju te prerastaju u turističku destinaciju ruralnog tipa.¹¹ U tom se kontekstu ističu problemi s kojima se susreće lokalno stanovništvo u smislu slabe ekonomске snage obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, nedovoljnih i/ili neadekvatnih finansijskih poticaja od strane javnog sektora, donošenja neadekvatnih zakona koji tretiraju problematiku ruralnog turizma, loše ili neadekvatne marketinške aktivnosti objedinjenih poslovnih jedinica (obiteljskih seoskih gospodarstava u ruralnom turizmu) i slično.¹² Ipak, nedvojbene su i prednosti razvoja turizma na ruralnom prostoru jer se njime potiče:¹³

- revitalizacija ruralnih zajednica,
- smanjenje migracije u gradove i povratak stanovništva,
- mogućnosti za nove poduzetničke aktivnosti,
- očuvanje lokalne kulture, tradicije i baštine (povijesne građevine i lokaliteti, festivali, tradicionalna jela, glazba, plesovi, običaji, obrti i drugo),
- nove mogućnosti na tržištu za proizvođače poljoprivrednih proizvoda,
- unapređenje infrastrukture,
- stvaranje potražnje za domaćim proizvodima (med, sir, maslinovo ulje, različite rukotvorine i drugo).

Naposljetku je potrebno naglasiti da na isti način na koji turizam može pridonijeti generiranju pozitivnih ekonomskih učinaka, kao i održivosti prirode, tradicije, kulture i baštine, ukoliko se njegovim razvojem ne upravlja, on može istovremeno generirati i značajne negativne učinke. Naime, uvijek postoji određeni odjeljek dijela turističke potrošnje izvan područja turističke destinacije, stoga ključ za ekonomski uspjeh, kao i temelj za održivi razvoj turizma, leži u zadržavanju što većeg dijela realizirane turističke potrošnje u samoj destinaciji. Navedeno ukazuje na potrebu stavljanja što značajnijeg naglaska na prodaju lokalnih proizvoda i korištenje lokalnih usluga, kao i na edukaciju

⁹ Bartoluci, M., Kesar, O., Hendija, Z. (2014). Critical Analysis of Economic Sustainability of Tourism Development in Continental Croatia, 7th International Conference: An Enterprise Odyssey: Leadership, Innovation and Development for Responsible Economy, Galetić, L., Spremić, M., Šimurina, J. (ur.) Ekonomski fakultet Zagreb, 1281-1298.

¹⁰ Smolčić Jurdana, D. (2015). Ekomska obilježja poslovanja u ruralnom turizmu – usporedba Hrvatske i Slovenije, Spodbujanje ruralnega turizma / Poticanje ruralnog turizma (ured. Sedmak G., Smolčić Jurdana, D., Kociper T., Planinc, T.). Založba Univerze na Primorskem, Koper, Slovenija, str. 159 – 168.

¹¹ Kušen, E. (2006). Ruralni turizam, u Hrvatski turizam – plavo, bijelo, zeleno, Institut za turizam, Zagreb.

¹² Krajnović A., Čičin-Šain D., Predovan M. (2011). Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma- problemi i smjernice, Oeconomica Jadertina 01, str. 30-45.

¹³ Mintel reports (2007). Rural Tourism - Europe - September 2007: Who are the Rural Tourists? Travel & Tourism Analyst. London: Mintel.

lokalnog stanovništva s ciljem poticanja lokalnog zapošljavanja i samozapošljavanja.¹⁴ Maksimiziranje koristi od turizma za lokalnu zajednicu je nemoguće bez adekvatnog organiziranja na lokalnoj razini, stoga je neophodno razmišljati o formalnim i neformalnim organizacijskim modelima kroz koje će dionici surađivati na razvoju održive turističke ponude. Nadalje, ruralni prostori, posebice oni koji se nalaze u neposrednoj blizini zaštićenih dijelova prirode, osjetljiva su područja koja najčešće obilježava netaknuta i očuvana priroda, bogata kulturno-povijesna baština i tradicijski stil života. Stoga je pri planiranju razvoja turizma na tim područjima potrebno uzeti uz obzir sve moguće utjecaje, pozitivne i negativne, koje turizam može implicirati kako u ekološkom, sociološkom i kulturološkom, tako i ekonomskom smislu, sve kako napisljeku ne bi došlo do degradacije i uništenja područja i njegovih resursa. Upravo je učinkovitim i odgovornim planiranjem i upravljanjem dalnjeg razvoja turizma u skladu s konceptom održivog razvoja, moguće minimalizirati negativne, a maksimalizirati pozitivne učinke. Takvim pristupom promiče se kontrolirani rast i razvoj kroz maksimalno očuvanje i racionalno iskorištavanje resursa.

1.2. Trendovi na turističkom tržištu

Zbog svojih posebnosti, na području općine Promina moguće je razvijati niz različitih specifičnih oblika turizma, no, pored potrebe njihova razvoja na načelima održivosti, jednako je bitno pri razvoju uvažavati trendove na turističkom tržištu. Trendovi se očituju i u turističkoj potražnji, ali i u turističkoj ponudi. Kako bi destinacija bila konkurentna, potrebno je kontinuirano pratiti zbivanja na turističkom tržištu i istovremeno kritički analizirati vlastitu poziciju s ciljem pravovremenog prilagođavanja promjenama. U tu je svrhu u nastavku dan kratak pregled značajnih trendova koje treba imati na umu prilikom planiranja razvoja turizma na području općine Promina.

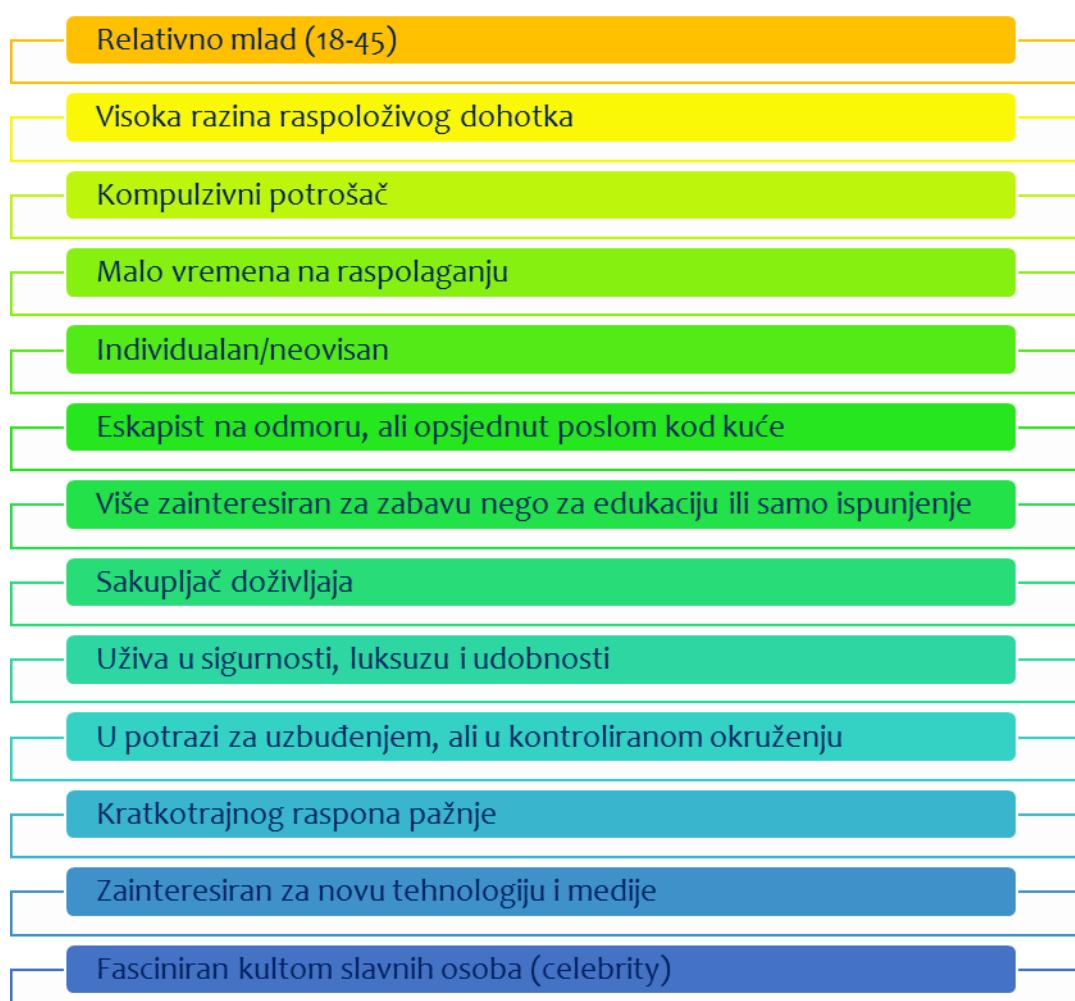
U kontekstu trendova koji se odnose na turističku potražnju, evidentan je onaj koji se odnosi na kontinuirani porast broja ljudi koji se uključuju u turističke aktivnosti diljem svijeta. Sukladno podacima Svjetske turističke organizacije (UNWTO) u 2018. godini na svjetskoj razini ostvareno je 1,4 milijarde međunarodnih turističkih dolazaka, što je za 6 % više u odnosu na godinu prije.¹⁵ Na temelju trenutnih trendova i ekonomskih perspektiva, UNWTO predviđa da će međunarodni dolasci porasti za 3% do 4% sljedeće godine.

¹⁴ Soldić Frleta, D. (2015). Ekonomski prilike u ruralnim prostorima. *Spodbujanje ruralnega turizma / Poticanje ruralnog turizma* (ured. Sedmak G., Smolčić Jurdana, D., Kociper T., Planinc, T.). Založba Univerze na Primorskem, Koper, Slovenija, str. 51 – 59.

¹⁵ UNWTO (2019). *International Tourist Arrivals Reach 1.4 billion Two Years Ahead of Forecasts*. Press Release No. 19003. <http://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts>

Pored kontinuiranog rasta broja turista, turističke se destinacije suočavaju s promjenama na turističkom tržištu koje su uvjetovane suvremenim društvom kojeg obilježavaju različite društvene, ekonomske, tehnološke i socio-demografske promjene. Potrebe i navike ljudi koji pripadaju generaciji postindustrijskog društva značajno se mijenjaju i time se nužno reflektiraju i na njihove zahtjeve vezane uz različite segmente turističke ponude. U konačnici, promjene na turističkom tržištu rezultiraju pojmom tzv. novog turista koji je fleksibilniji, individualniji i ekološki osvješteniji u usporedbi s masovnim turistom.¹⁶

Slika 1. Obilježja post-turista

Izvor: Smith et al. (2010). Key Concepts in Tourist Studies, Sage, London. Preuzeto iz Dujmović u Gržinić i Bevanda, ur., (2014).

¹⁶ Gržinić, J., Bevanda, V., ur. (2014). Suvremeni trendovi u turizmu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.

Trendovi koji obilježavaju turističko tržište potražnje ukazuju na to kako je za očekivati da će turisti biti više zainteresirani za svoj ekološki, ekonomski i društveni utjecaj na destinacije koje posjećuju. Isto tako, očekuje se da će turisti sve više podržavati one subjekte koje utjelovljuju vrijednosti održivog i odgovornog poslovanja i razvoja.

S druge strane, jedan od osnovnih trendova na tržištu ponude predstavlja sve veći broj turističkih destinacija što rezultira i većom te snažnjom konkurencijom. Upravo zbog navedenog, u cilju opstanka na tako konkurentnom tržištu, pored praćenja trendova, turističke se destinacije usmjeravaju na kreiranje jedinstvene i inovativne turističke ponude kojom će moći konkurirati i diferencirati se na turističkom tržištu.

Kada je riječ o smještajnim kapacitetima ‘nove generacije’, trendovi ukazuju kako je posebnu pažnju potrebno posvećivati uklopljenosti objekata u okoliš, ambijentu, atmosferi i dizajnu koji počivaju na ‘osjećaju za mjesto’ ili nekoj temi.¹⁷ U kontekstu ruralnih prostora, poput općine Promina, u prvoj fazi razvoja naglasak bi se trebao staviti na projekte obnove starih autohtonih kuća i privatni smještaj, potom na kampove i male obiteljske hotele, a nakon značajnijeg razvoja smještajnih kapaciteta, otvorila bi se mogućnost i za realizaciju projekta autohtonog difuznog hotela.

Naposljetku, moguće je sumirati slijedeće trendove u turizmu:¹⁸

- **Doživljaji, ne stvari** - Danas se destinacije trebaju usmjeravati ka stvaranju doživljaja u svim turističkim proizvodima i uslugama, pri čemu treba istaknuti kako u tom procesu turisti nisu pasivni potrošači, već aktivno sudjeluju u stvaranju turističkog iskustva i doživljaja.¹⁹ Gosti su u potrazi za autentičnim iskustvima, specijaliziranim odmorima koji nose edukacijsko ili kulturno iskustvo.
- **Snaga recenzija** – potrebno je pažljivo upravljati online reputacijom jer je gostima danas sve dostupno i sve vide. Čak 9 od 10 gostiju smatra da je vrlo važno prilikom planiranja putovanja upoznati se s online recenzijama prethodnih gostiju.
- **Demografski trendovi:**
 - Milenijska (Y) generacija – rođeni između 1981. i 1996. Generaciji koja odrasta u digitalnom dobu ključne su opcije online rezervacija, a online recenzije i korisnički sadržaji na društvenim medijima sastavni su dio njihova procesa istraživanja. Traže uključivanje u lokalnu kulturu, veliki izbor opcija u

¹⁷ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2013). Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, <http://www.mint.hr/UserDocsImages/130426-Strategija-turizam-2020.pdf>

¹⁸ Pripremljeno prema: Proconcept. (2017). Trendovi u turizmu 2018.

https://www.proconcept.hr/pdf/our_insights/trendovi_u_turizmu_2018_s_ooo.pdf

¹⁹ Gržinić, J., Bevanda, V., ur. (2014). Suvremeni trendovi u turizmu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.

- destinaciji, fleksibilnost, kao i mogućnost povezivanja rada i odmora na putovanjima²⁰
- Generacija Z - rođeni između 1996. i 2010., najmlađa populacija i ona koja je srasla s društvenim mrežama i tehnologijom novoga doba. Radi se o generaciji onih koji stvaraju i sudjeluju, koji žele biti dio procesa.²¹
 - Generacija X - rođeni između 1965. i 1980., drže još uvijek veliki dio u turističkoj potrošnji. Oni odlaze na obiteljska putovanja želeći se opustiti i pronaći neke nove sadržaje koji će ih zaokupiti.
 - Baby Boomeri - rođeni između 1946. i 1964., putuju više nego ikad i većina ih želi sada ostvariti iskustvo sa svog popisa destinacija koje žele oduvijek posjetiti, traže bezopasna i praktična putovanja kao i sigurnost, čistoću i vrijednost za novac.
- **Ekonomija dijeljenja** - uspon online platformi temeljenih ekonomiji dijeljenja promijenio je način na koji ljudi putuju. U kontekstu turizma i putovanja ovdje se prvenstveno misli na tvrtke poput Airbnb, Uber, i slično. Za sve navedene značajno je to da se njihovo ime i način poslovanja čvrsto povezuje s idealima autentičnog i iskustvenog putovanja. Internetske usluge koje se temelje na korisničkim sadržajima, kao što su Youtube i Facebook, potiču pojedince da dijele svoja iskustva na različite načine, stoga ne čudi da se ovaj koncept pojavio i u turizmu te njegova primjena nastavlja rasti.
 - **Sigurnost** - postaje značajan čimbenik stabilnog razvoja destinacije i imperativom ponude. Osiguranje sigurnog okruženja za posjetitelje predstavlja bitnu osnovu za osiguravanje kvalitete u turizmu.
 - **Održivi turizam.**

Sukladno navedenim trendovima, općina Promina prvenstveno treba razvijati turističke proizvode temeljene na personaliziranom pristupu koji turistima omogućuje jedinstveno iskustvo prema njegovim osobnim preferencijama. Stoga se poseban naglasak treba staviti na razvoj autentičnih, jedinstvenih i personaliziranih iskustava baziranih na resursima kojima općina Promina može konkurirati: kulturno-povijesnom baštinom i prirodom.

²⁰ Fuggle, L., Kow, N., Burkhard, S., Silva. B. (2018). Travel Trends Report 2018, Trekk Soft

²¹ Digital Tourism Think Tank (DTTT). <https://www.thinkdigital.travel/opinion/gen-z-the-new-destination-disruptors/>

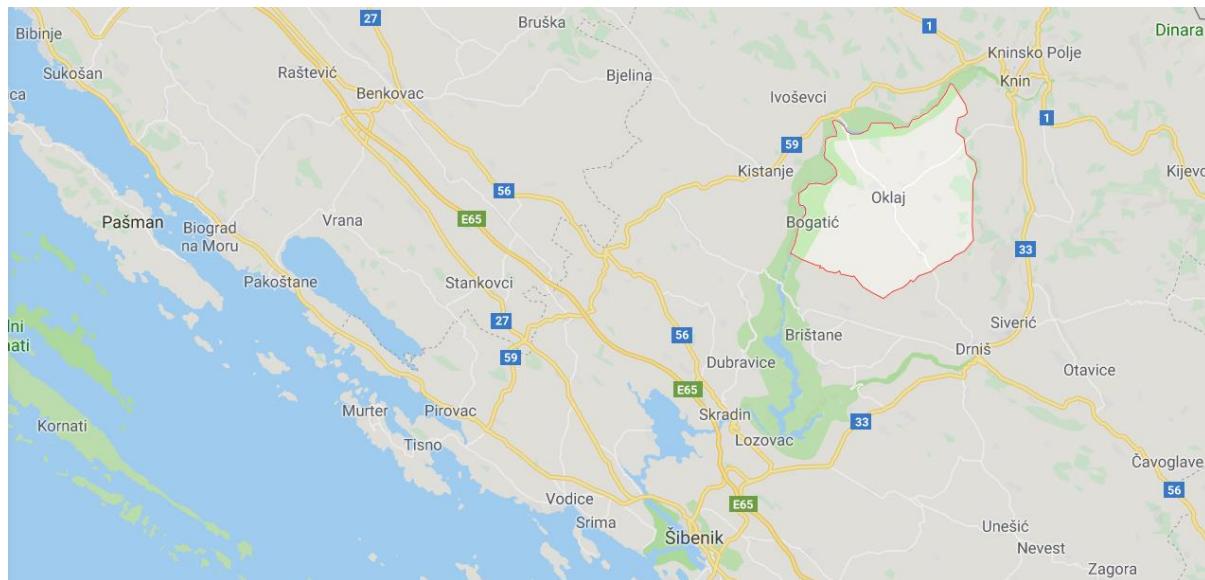
2. OBILJEŽJA OPĆINE PROMINA – POLAZIŠTE ZA IZRADU STRATEŠKOG PLANA RAZVOJA TURIZMA

Izrada strateškog plana razvoja turizma destinacije zahtjeva detaljnu analizu obilježja destinacije. Radi se o postupku koji uključuje analizu općih značajki općine Promina kao i analizu njenih resursa kako bi se plan razvoja turizma uskladio sa specifičnostima ovog područja i kako bi se u konačnici osigurala njegova implementacija. Posebna pažnja je posvećena analizi stavova dionika koji žive i rade u općini Promina, jer su upravo oni najznačajniji nositelji njenog razvoja. Na temelju svih spomenutih analiza, obilaska terena kao i na temelju dragocjenih rezultata i stavova dionika dobivenih na održanim radionicama, definirana je SWOT analiza turizma općine Promina koja je detaljno obrazložena na kraju ovog poglavlja.

2.1. Opće značajke općine

Općina Promina nalazi se u središnjem dijelu zagorskog područja Šibensko-kninske županije. Smještena je na južnim padinama istoimene planine i kraškog platoa, uz srednji dio rijeke Krke.

Slika 2. Prostorni smještaj Općine Promina u Šibensko – kninskoj županiji

Izvor: googlemaps (24.2. 2019.).

Prostor Općine zauzima površnu od 139,41 km², te kao jedinica lokalne samouprave zauzima 4,6% ukupnog područja Šibensko-kninske županije. Nalazi se na podjednakoj udaljenosti od grada Drniša (14 km) i grada Knina (16 km). Sastoji se od 11 naselja i prema Popisu stanovništva iz 2011. godine ima 1.136 stanovnika. Općina Promina u cijelosti

pripada drugoj skupini područja posebne državne skrbi, odnosno skupini općina i naselja koja su bila okupirana za vrijeme Domovinskog rata.²²

Demografska obilježja

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, općina Promina broji 1.136 stanovnika. Kao i sve općine na području Šibensko-kninske županije, ali i na cijelom području Republike Hrvatske i ovaj prostor bilježi depopulacijske trendove koji su bili izrazito jaki u razdoblju 1991.-2001. godine kada se broj stanovnika smanjio za 48,8%. U kasnijem razdoblju stopa pada broja stanovnika se značajno smanjila. Prema Državnom zavodu za statistiku stanovništvo živi u 11 naselja što prikazuje slijedeća tablica.

Tablica 1. Popis stanovništva po naseljima u 1991.- 2011. godini

Naselje	Broj stanovnika 1991.	Broj stanovnika 2001.	Broj stanovnika 2011.	Godišnja stopa rasta/pada 1991./2011.
Bobodol	182	20	23	-9,82%
Bogatić	104	48	24	-7,06%
Čitluk	272	158	112	-4,33%
Lukar	214	111	78	-4,92%
Ljubotić	113	53	35	-5,82%
Matase	172	77	50	-5,99%
Mratovo	204	86	56	-6,25%
Oklaj	485	401	469	-0,16%
Pujane	159	69	52	-5,43%
Razvođe	507	193	170	-5,31%
Suknovci	162	101	67	-4,31%
UKUPNO	2.574	1.317	1.136	-4,00%

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva 2001. i 2011.

Tablica 1. prikazuje kako se broj stanovnika u svim naseljima u razdoblju 1991.-2011. smanjivao. Najveću ostvarenu godišnju stopu pada u tom istom razdoblju ostvarilo je naselje Bobodol sa 9,82%, Bogatić (7,06%) te Mratovo (6,25%). Na razini cjelokupne Općine ukupna godišnja stopa pada u promatranom razdoblju bila je 4%. Veliki pad broja stanovnika u razdoblju 1991.-2001. može se objasniti ranim zbivanjima i okupacijom područja Općine. U razdoblju 2001.-2011. pad broja stanovništva se drastično usporava, čak i naselje Oklaj, koji je Općinsko središte, ostvaruje pozitivne trendove, odnosno broj stanovnika raste s prosječnom godišnjom stopom od 1,6%. Osim Oklaja pozitivne

²² Narodne novine, 106/18.

trendove bilježi i naselje Bobodol te u istom razdoblju raste s prosječnom godišnjom stopom rasta od 1,4%.

Od ukupnog broja stanovnika 528 je muškaraca (46,5%) i 608 žena (53,5%). S obzirom na dobnu strukturu stanovništva Općine Promina, najveći broj ulazi u skupinu radno sposobnog stanovništva (48,5%), a najmanji broj stanovnika pripada skupini od 0-14 (12,1%) što se prikazuje u tablici 2.

Tablica 2. Spolna i dobna struktura stanovništva općine Promina u 2011.godini

Spol /Dob	0-14	Radno sposobno stanovništvo		≥65	Ukupno	Indeks starenja	Prosječna starost
		15-64	≥65				
Muškarci	74	297	157	528	184,5	36,0	
Žene	64	254	290	608	351,6	53,8	
Ukupno	138	551	447	1.136	263,8	45,5	

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis stanovništva iz 2011. godine

Kada se analizira stupanj obrazovanja stanovništva Općine može se vidjeti da 51,1% ima najviše završenu osnovnu školu, 41,1% stanovništva ima završenu srednju školu, a samo 7,8% određene oblike visokog obrazovanja. U skupini stanovništva koji su završili osnovnu školu najbrojnije su žene od kojih 64,5% ima obrazovanje do završene osnovne škole. Ukoliko se ovi podaci uspoređuju sa Šibensko-kninskom županijom može se zaključiti da je stanje u općini Promina nepovoljno. No ukoliko se obrazovna struktura stavlja u korelaciju s radno sposobnim stanovništvom mogu se vidjeti povoljniji trendovi. Tako je među radno sposobnim stanovništvom najviše onih koji su završili srednju školu (62,8%) a nakon toga slijede oni koju su završili osnovnu školu (23%), te visokoobrazovano radno stanovništvo s udjelom od 10,9%.

Infrastruktura

Prometna infrastruktura

Sva naselja u Općini prometno su povezana te postoje veze u svim pravcima Šibensko-kninske županije. Okosnica prometnog sustava Općine je glavni poprečni kontinentalni pravac Šibenik-Drnjiš-Knin-Zagreb, koji čini primarnu infrastrukturnu osnovicu šireg regionalnog značaja. Područje Općine povezano je s dvjema županijskim cestama i to: Ž6055 (Drniš-Oklaj-Brljan) te Ž6056 (Širitovci-Oklaj-Knin).²³ Iako je cestovna infrastruktura zadovoljavajuća potrebno je napraviti pomake u određenim segmentima, npr.

²³ Strategija razvoja Općine Promina 2014-2020., svibanj 2014.

rekonstruirati trasu županijske ceste Ž6055 uvođenjem bolje horizontalne i vertikalne signalizacije te izraditi kvalitetniji kolni zastor.

Javni transport pokriva sve značajnija prometna odredišta, iako je i tu moguće napraviti kvalitetnije pomake. Najzastupljeniji prijevoznik je Autotransport Šibenik, ali postoje i drugi prijevoznici koji obavljaju uslugu na međugradskim linijama.

Vodoopskrba i odvodnja

Vodoopskrbni sustav Općine temelji se na dovodu vode s izvorišta Miljacka s kojim se Promina i Kistanje opskrbliju vodom. Trenutno vodoopskrbni sustav po svojim kapacitetima i sigurnosti na području cijele Općine je zadovoljavajući.

Odvodnja otpadnih voda provodi se lokalnim sustavima odvodnje upuštanjem u sabirne ili septičke jame. Takav sustav odvodnje ne zadovoljava te je potrebno napraviti projektnu dokumentaciju odvodnje, zaštitu vodotoka rijeke Krke i izvorišta pitke vode.

Energetski sustav

Osnovna mreža elektroopskrbe na području Općine je trenutno u zadovoljavajućim okvirima. Pojne točke za opskrbu električnom energijom su: HE Miljacka, TS 35/10 kV Oklaj i TS 35/10 kV Drniš. Postojeća osnovna niskonaponska mreža izvedena je djelomično nadzemnim te djelomično podzemnim vodovima.

Odlaganje otpada

Tvrta koja se brine o sakupljanju, odvozu i zbrinjavanju komunalnog otpada je Eko – Promina d.o.o. Na području Općine evidentirano je nekoliko ilegalnih odlagališta.

Gospodarstvo

Općina Promina razvrstana je u III. skupinu jedinica lokalne samouprave i pripada drugoj četvrtini ispodprosječno rangiranih jedinica sukladno Odluci o razvrstavanju jedinica lokalne i područne samouprave prema stupnju razvijenosti.²⁴ Pokazatelji za izračun ovih indeksa su: stopa nezaposlenosti, dohodak po stanovniku, proračunski prihodi općine, grada ili županije po stanovniku, opće kretanje stanovništva te stopa obrazovanosti. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske Unije u svojem zadnjem Izvješću za

²⁴ Narodne novine br. 132/2017

razdoblje 2014.-2016. navelo je da je prosječni dohodak po stanovniku ove općine 24.426 kuna, dok za Šibensko kninsku županiju on iznosi 27.315 kuna.²⁵

Prama podacima Financijske agencije (FINA) u 2017. godini u općini Promina registrirano je 12 poduzetnika, a njihov broj i struktura prema djelatnosti prikazana je u sljedećoj tablici.

Tablica 3. Struktura poduzetnika Općine Promina prema djelatnostima u 2017. godini

Djelatnost	Broj	Udio (%)
Djelatnost A – Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	3	25
Djelatnost C – Prerađivačka industrija	2	16,7
Djelatnost D – Opskrba električnom energijom	1	8,3
Djelatnost E – Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda...	1	8,3
Djelatnost G – Trgovina na veliko i malo	2	16,7
Djelatnost I – Hoteli i sličan smještaj, djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića	1	8,4
Djelatnost M – Računovodstvene usluge i ostale stručne, znanstvene i tehničke usluge	1	8,3
Djelatnost S – Ostale uslužne djelatnosti	1	8,3
UKUPNO	12	100

Izvor: FINA – godišnja finansijska izvješća

Tablica 3. prikazuje da je najveći udio poduzetnika registriran u djelatnosti A (Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo), zatim u djelatnosti C (Prerađivačka industrija) i u djelatnosti G (Trgovina). Ostale djelatnosti obuhvaćaju manji postotak.

²⁵ <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/vrijednosti-indeksa-razvijenosti-i-pokazatelja-za-izracun-indeksa-razvijenosti-2018/3740>, (26.2 2019.)

Tablica 4. Broj poduzetnika na području općine Promina u razdoblju 2012. do 2017. godine

Djelatnost	Broj poduzetnika					
	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Sve djelatnosti	6	8	7	8	11	12
Djelatnost I - Hoteli i sličan smještaj, djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića	0	1	0	1	0	1
Udio djelatnosti I	0	12,5%	0%	12,5%	0%	8,4%

Izvor: FINA – godišnja finansijska izvješća

Tablica 4. prikazuje da broj poduzetnika u općini Promina raste s prosječnom godišnjom stopom od 14,9%. Taj pokazatelj govori o većoj zainteresiranosti poduzetnika za poduzetničku aktivnost, što je pozitivno.

Analizom poslovanja poduzetnika u dvogodišnjem razdoblju može se vidjeti da su prema nekim pokazateljima ostvareni negativni, ali i pozitivni trendovi što prikazuje i slijedeća tablica.

Tablica 5. Analiza osnovnih finansijskih pokazatelja poduzetnika općine Promina u 2016.-2017. godini

Opis	2016.	2017.
Broj poduzetnika	11	12
Ukupni prihod	23.179.000	21.693.000
Ukupni rashodi	21.529.000	22.175.000
Dobit razdoblja	1.602	962

Izvor: FINA – godišnja finansijska izvješća. Podaci su prikazani za one poduzetnike koji su predali GFI

Kao što prikazuje tablica 5. došlo je do određenih negativnih kretanja u smanjenju ukupnih prihoda, povećanju ukupnih rashoda, a slijedom toga i smanjenju dobiti. No, pozitivan pokazatelj je da se broj poduzeća povećao. Kada se analizira prosječna godišnja stopa pada/rasta može se vidjeti da su se u razdoblju 2016-2017. godine prihodi smanjili za 6,4%, dobit 39,9%, dok su rashodi rasli sa stopom od 3%, a broj poduzetnika sa 9%.

Osim analiziranih tvrtki na području općine Promina djeluju dvije zadruge i to:²⁶

- Braniteljsko-socijalna zadruga Santi Cassiani za poslovne usluge i djelatnost – okuplja 7 zadrugara;
- Poljoprivredna zadruga Ledine – okuplja 7 zadrugara i ima jednog zaposlenog.

²⁶ <http://zadruge.coop/hr>; (26.2.2019.)

Na području općine Promina aktivnih obrtnika u 2019. godini ima 4. Slijedeća tablica prikazuje broj obrtnika u razdoblju 2010.-2019.

Tablica 6. Broj obrtnika po djelatnosti u općini Promina

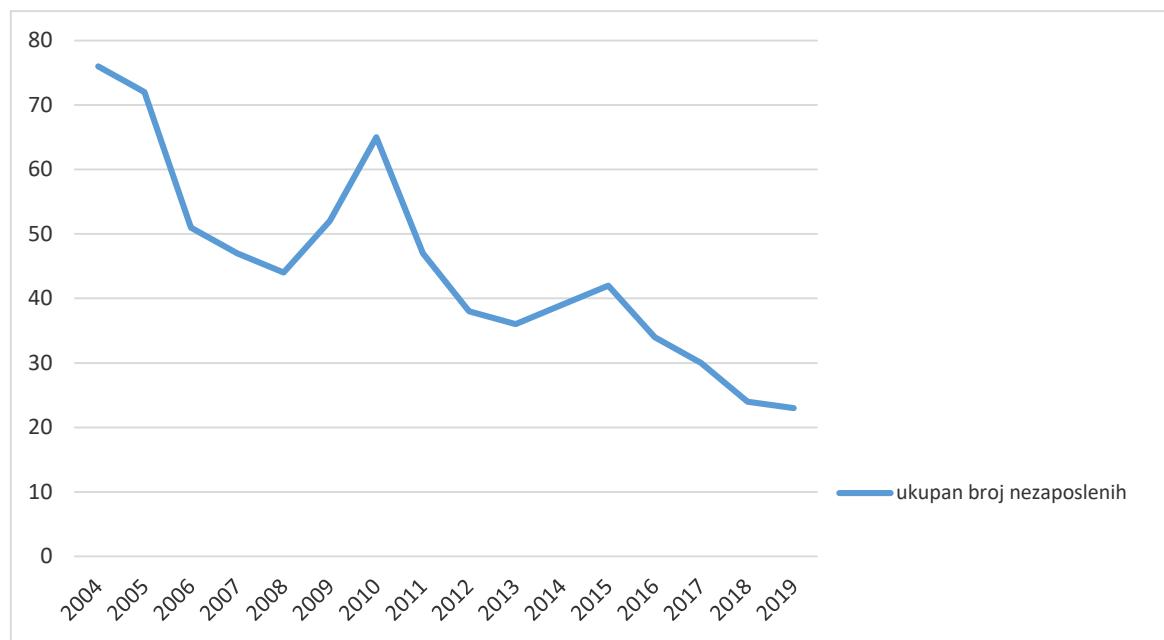
Ceh	Godina	2010.	2015.	2019.
Proizvodni obrti		0	0	0
Uslužni obrti		1	1	1
Frizeri i kozmetičari		0	1	1
Trgovci		2	1	1
Prijevoznici		0	0	0
Ribarstvo i poljoprivreda		0	0	0
Ugostiteljski obrti		2	1	0
Građevinari		1	1	1
UKUPNO		6	5	4

Izvor: podaci Udruženja obrtnika Drniš

Broj obrta je u razdoblju 2010.-2019. pадао с просјечном годишњом стопом од 4,4%. Najвећи пад биљеžи се код угоститељских обрта те код привредника. Једни сех који биљеžи раст су фризери и козметичари.

Prema подацима хрватског завода за запошљавање у 2018. години забиљежене су 23 незапослене особе што представља удео од 0,41% укупне незапослености Шибенско-книнске жупаније. Уколико тај број успоређујемо с укупним бројем становника из 2011. године може се видjetи да је 2,02% становништва незапослено. Но, уколико тај број успоређујемо с бројем радно способних становника може се видjetи да то представља удео од 4,17%. Кretanje nezaposlenosti i razdoblju 2004.-2018. prikazuje slijedeći grafikon.

Grafikon 1. Kretanje broja nezaposlenih u Općini u razdoblju 2004.-2019.

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, statistika on line

Kako prikazuje grafikon 1. broj nezaposlenih osoba se u razdoblju 2004.-2019. smanjivao prosječnom godišnjom stopom od 7,65%. Za isto razdoblje Šibensko kninska županija bilježila je pad broja nezaposlenih prosječnom godišnjom stopom od 4,35%.

Zaposlenost je veoma bitan pokazatelj ekonomske aktivnosti nekog područja. Slijedeća tablica prikazuje prosječan broj zaposlenih osoba u razdoblju od 2013.-2018. godine.

Tablica 7. Prosječan broj zaposlenih u razdoblju od 2013.-2018. godine

Godina	Broj zaposlenih prema Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje
2013.	160
2014.	167
2017.	174
2018.	175

Izvor: Podaci HZMO-a - Osiguranici se vode prema općini rada, te obuhvaćaju osobe prijavljene u osiguranje na aktivnim subjektima, a prema Zakonu o mirovinskom osiguranju

Kretanje broja zaposlenih imalo je pozitivan trend te je u promatranom razdoblju broj zaposlenih prema općini rada sukladno Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje (dalje: HZMO) rastao prosječnom godišnjom stopom od 1,8%. Ukoliko se taj broj promatra u kontekstu udjela u ukupno zaposlenim u Šibensko-kninskoj županiji može se uočiti da on predstavlja udio od oko 0,6% u 2018. godini.

Prema HZMO radnici se mogu podijeliti prema vrsti osiguranja i to na: radnike kod privatnih osoba, obrtnike, poljoprivrednike, samostalne profesionalne djelatnosti, radnike kod fizičkih osoba, osiguranike zaposlene kod međunarodnih organizacija i u inozemstvu, osiguranike s produženim osiguranjem. Njihov broj u odabranim godinama razdoblja 2013.-2018. godine prikazuje slijedeća tablica.

Tablica 8. Kretanje broja zaposlenih u odabranim godinama razdoblja 2013.-2018. godine prema vrsti zaposlenja

	2013.	2014.	2017.	2018.
Radnici kod pravnih osoba	149	155	165	168
Obrtnici	2	2	2	2
Poljoprivrednici	6	7	2	3
Samostalne prof. djelatnosti	0	0	0	0
Radnici kod fizičkih osoba	2	2	5	2
Osig. zaposleni kod međunarodnih organizacija i u inozemstvu	0	0	0	0
Osiguranici - produženo osiguranje	1	1	0	0
UKUPNO	160	167	174	175

Izvor: HZMO Zagreb

Najveći prosječni broj zaposlenih u 2018. godini nalazi se zaposleno kod pravnih osoba (udio iznosi oko 96%), a zatim slijede poljoprivrednici sa udjelom od 1,7%, obrtnici i radnici kod fizičkih osoba svaki sa udjelom od oko 1,1%. Takvi omjeri bilježe se i u prethodnim godinama.

2.2. Resursna osnova za razvoj turizma

Resursna osnova predstavlja osnovni preduvjet turističkog razvoja nekog područja odnosno predstavlja sva ona dobra koja se mogu na neki način turistički valorizirati. Analizom tijekom terenskog istraživanja prominskog područja i klasifikacijom turističkih resursa putem dostupnih bibliografskih izvora izdvajaju se oni resursi područja općine Promina koji su pogodni za korištenje i interpretaciju u turističkoj ponudi, uz istovremenu podjelu resursa prema njihovom nastanku i to na prirodne i antropogene.

2.2.1. Prirodni turistički resursi

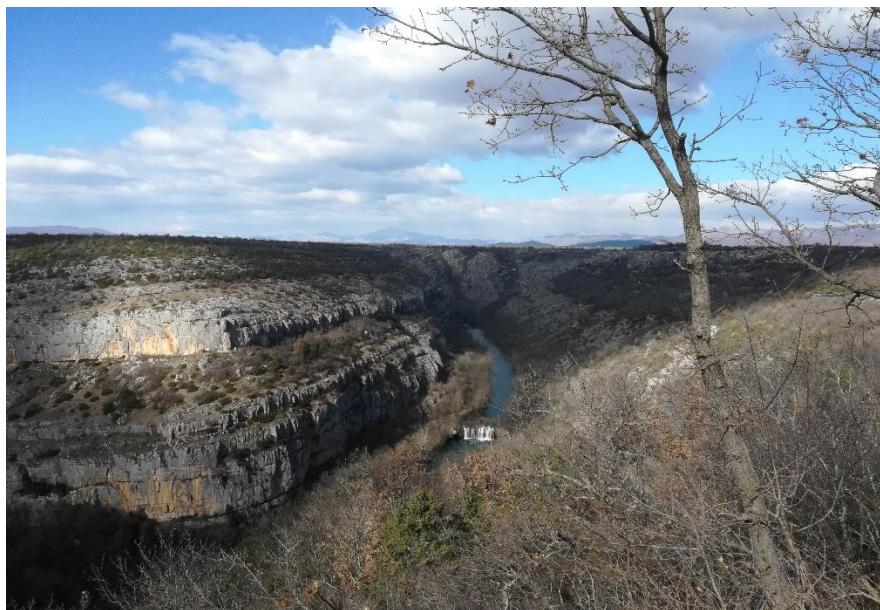
Općina Promina je dobila ime od delmatsko-rimskog grada Promone. Najznačajnija mjesta područja općine Promina su Oklaj koje je i sjedište Općine zatim Bobadol, Bogatić, Čitluk, Lukar, Ljubotić, Matase, Mratovo, Puljane, Razvođe i Suknovci.²⁷ Područje općine Promina obuhvaća raznolik, vrijedan, specifičan i očuvan prirodni prostor koji predstavlja najznačajniji preduvjet za rast i razvoj turizma. Isto tako područje općine je pozicionirano u blizini poznatih turističkih destinacija (NP Plitvička jezera, Split, Šibenik, itd.)

Polazeći od zapadnog dijela općine koji je dio Nacionalnog parka Krka prema sjeveroistočnom dijelu gdje se nalazi planina Promina otvaraju se potencijalnom turistu vrlo zanimljivi prostori. Ove dvije geografske cjeline dominiraju u prirodnim turističkim resursima i to ponajprije duboki kanjon rijeke Krke koji je uključen s okolicom u Nacionalni park Krka i koji nije dovoljno valoriziran te zatim planina Promina koja se nalazi sjeverno, gotovo u središtu kopnenog dijela Šibensko-Kninske županije. Inače, Nacionalni park Krka obuhvaća površinu od 109 km² najljepšeg dijela toka rijeke Krke (slika 1.) i donji tok rijeke Čikole. Nacionalni park je prostrano, pretežito neizmijenjeno područje iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti, a obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava. S potopljenim dijelom ušća, Krka je duga oko 72,5 km i po dužini je 22. rijeka u Hrvatskoj. Izvire u podnožju planine Dinare, 3,5 km sjeveroistočno od Knina. Sa sedam sedrenih slapova i ukupnim padom od 224 m, Krka je prirodni i krški fenomen. Sedreni slapovi rijeke Krke temeljni su fenomen ove rijeke.²⁸ U analizi prirodnih resursa važna je činjenica da oko jedne četvrtine NP Krka obuhvaća područje općine Promina (gornji tok rijeke Krke), a taj dio područja oko dubokog kanjona rijeke Krke do sada nije turistički valoriziran te je u pravom smislu ostao netaknut dio iznimne prirodne ljepote.

²⁷ Juric, A. (2018). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 12.

²⁸ Nacionalni park „Krka“, <http://www.npkrka.hr/stranice/nacionalni-park-krka/2.html>, (22.2.2019.).

Slika 3. Nacionalni park Krka

Izvor: Foto E. Rudan

S druge strane područja općine, Promina je mala, osamljena planina što se poput otoka izdiže između rijeke Krke i Petrova Polja u dužini od 10-ak km, a zanimljiva je po svojim brojnim izvorima, rudnim bogatstvima, fosilnim ostacima, borovim šumama i atraktivnim gromačama, kamenim ogradama, te je bila predmet izučavanja vrsnih geologa i znanstvenika još iz vremena stare Austro-Ugarske.²⁹ Najviši vrh Velika Promina ili Čavnovka je visok 1.147m, a drugi najviši jugoistočno je Čavinica 1.109m, pa na sjeverozapadu Orlovac 1.023m i ini susjedni vrhovi niži od 1000m. Čavnovka nosi ime po prastaroj Čavinoj kapeli koja je u davnini stajala na vrhu prije jugoslavenske vojne gradnje. U ograđenom prostoru pri vrhu se nalaze ruševne zgrade i ostaci nekadašnjeg vojnog kompleksa, a sada su na vrhu dva telekomunikacijska predajnika. Na jugoistočnoj padini je smješten planinarski dom. Na grebenu rastu nasadi borova (dijelom izgorjeli) i šikare crnograba, uz dosta izvora i rudnog bogatstva na istočnoj padini: ugljen, gips, boksit, itd. Na istočnom podnožju Promine uz rub Petrovog polja su nalazišta i rudnici mrkog ugljena kod Siverića i Velušića i boksita Trbounje, te gipsa u Petrovom polju. Rudnici boksita koji predstavljaju turistički resurs pod skrbništvom su države, ali su vrlo interesantni zbog svojih galerija s vertikalama od čak 700m. Inače, do vrha planine vodi nekoliko pješačkih staza i makadamska šumska cesta. U gorskoj flori Promine je dosad poznato 530 raznih biljnih vrsta. Prepoznate su šume hrasta medunca.³⁰ Osim hrasta medunca prostorom dominiraju jasen, grab, cer itd. Prostor općine Promina je bogat pašnjacima, plodnim poljima u kojima dominiraju vinogradi i nasadi ljekovitog bilja (smilja) te površine obrasle

²⁹ PD Promina, Planina Promina, <https://www.pd-promina.hr/o-nama/planina-promina> (22.2.2019.)

³⁰ Promina 1.147 m, https://hr.metapedia.org/wiki/Promina,_1.147_m (22.2.2019.)

šumom i dio s niskim raslinjem, makijom, a osobitost prostornih karakteristika daje mogućnost rastu različitog ljekovitog bilja. Prostor općine je i bogat različitim vrstama gljiva (vrganji).

Područje općine ima povoljnu klimu za turistički razvoj. U Promini kao i na cijelom području Zagore i obalnog zaleđa prevladava kontinentalna klima s oštrim i vrlo hladnim zimama na planinama te vrućim ljetima s čestim lokalnim pljuskovima. Zimske jutarnje temperature spuštaju se ispod -10 stupnjeva, dok su dnevne od 3-6. Najznačajniji vjetar je bura, posebice u hladnije doba od jeseni do proljeća.³¹

2.2.2. Antropogeni turistički resursi

Krajolik općine Promina je kroz povijest bio predmet različitih antropogenih utjecaja. Naselja i postojeće kultivirane površine formirane su sukladno prilikama koje je pružao karakterističan reljef i potreba stanovništva za što većim korištenjem obradivih površina. Tijekom povijesnog razvoja može se pratiti život ljudi na prostoru oko rijeke Krke još od pretpovijesnog doba tj. iz razdoblja neolitika. Razdoblje brončanog i željeznog doba obilježeno je stvaranjem gradina sa suhozidnim bedemima koji su omogućavali sigurnu obranu, a nastali su uz Krku, Guduču, Čikolu i planinu Prominu. Arheološko nalazište Grudine nalazi se jugozapadno od centra naselja Razvođe, u kojem je utvrđeno postojanje ranokršćanskog sakralnog kompleksa. Na nalazištu je vidljiv poklopac kasnoantičkog sarkofaga sa šest akroterija i kasnoantički grobovi. Arheološko nalazište Grudine vrijedan je kasnoantički lokalitet gdje su potrebna arheološka istraživanja.³² Inače, sam sarkofag je otkriven 1891. godine, a danas se nalazi na istom mjestu, ali nije arheološki istražen te je potpuno ukopan u zemlju. Sarkofag je dug 2,70m, širok 1,40 i visok 0,50 m. Datira iz približno 5. st.³³ Većina arheoloških lokaliteta općine Promina nije istražena te je u svrhu turističke valorizacije potrebno prethodno izvršiti istraživanja te lokalitete adekvatno zaštiti.

Prije Rimljana, područje oko rijeke Krke koja je bila granica, naseljavali su Liburni (desna obala Krke) i Delmati (lijeva obala Krke). Rimljani su ratovali protiv njih te osvojili grad Prominu 34. pr. Kr. i tada vladaju na ovim prostorima nekoliko stoljeća³⁴ te su ostavili značajne ostatke u prostoru koji su i danas vidljivi. Neki od najznačajnijih elemenata su: Gradina Burnum (Castellum Burnum) koji je bio ilirska gradina na lijevoj obali rijeke Krke, u današnjem selu Puljane do koje vodi put, a čiji su danas ostaci sačuvani samo u temeljima.

³¹ Središnji dalmatinski planinski niz, <https://www.dinarskogorje.com/a21-srediscaronnji-dalmatinski-planinski-niz.html> (22.2.2019.)

³² Razvođe, Arheološko nalazište Grudine, <https://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6212&kId=351807976>, 21.2.2019.

³³ Juric, A. (2018). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 32.

³⁴ Juric, A. (2018). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 17.

Rimljani su pri pacifikaciji Ilirika na krševitoj zaravni zapadno od rijeke Krke podigli vojnički logor XI. Legije koja je od 42. godine nakon Kr. nosila počasni naziv Claudia Pia Fidelis, a sam logor je podignut u 1. st. nakon Kr. Danas su vidljivi ostaci lukova koji su pripadali zgradi pretorija (zapovjedništva logora). U novijim istraživanjima vođenim od 2003. do 2009. godine otkriveno je da se jugozapadno od legijskog logora u Burnumu nalazio amfiteatar. Burnumski amfiteatar je podignut 76./77. godine, tipološki pripada amfiteatrima s četiri ulaza (dva glavna u tjemenu elipse i dva sa strana), a služio je potrebama rimske vojske.³⁵ Izgradio ga je rimski car Klaudije, a proširio car Vespazijan. Pri iskopavanju amfiteatra pronađeni su brojni sitni nalazi: novac, staklo, oprema konja, oprema zaprežne stoke, keramika i sl. Arheološke iskopine s tog lokaliteta izložene su arheološkoj zbirci u Eko kampusu Puljane, otvorenoj 2010. godine.³⁶ Najznačajniji arheološki nalazi ove zbirke su: rimski novac, metalni predmeti (fibule, nakit, okovi itd.), koštani nalazi (igle ukosnice, pribadače itd.), keramika razne vrste: stolna keramika, svjetiljke, svjetiljke itd.

Zbirka će biti kompletno predstavljena javnosti u muzejskom postavu koji će biti otvoren tijekom 2019. godine u preuređenim i rekonstruiranim vojnim objektima u Puljanima (slike 3. i 4.), koje je Vlada Republike Hrvatske stavila na raspolaganje Nacionalnom parku Krka za Arheološki muzej i ukupnu ponudu Eko kampusa Puljane.

Slika 4. Ulaz u Arheološki muzej u Eko kampusu Puljane

Izvor: Foto E. Rudan

³⁵ Cambi, N. et. al. (2006). Amfiteatar u Burnumu: stanje istraživanja: 2003.-2005., Nacionalni park „Krka“

³⁶ Burnum / amfiteatar i Eko kampus Puljane, <http://www.npkrka.hr/stranice/burnum-amfiteatar-i-ceko-kampus-puljane/21.html>

Slika 5. Zgrada Eko kampusa Puljane

Izvor: Foto E. Rudan

Odlaskom vojske na mjestu logora Burnuma nastaje grad municipalnog ranga koji je imao važnu ulogu do kasne antike. Grad je imao svetište, amfiteatar, akvadukt, popločane ceste i ulice, te druga gradska obilježja. Razoren je 639. godine u vrijeme avarsко-slavenskih ratova.³⁷ U to vrijeme izgrađen je vodovod koji je vodom osiguravao rimski logor u Burnumu. Vodovodna trasa polazila je s vrela u Plavnom polju i vodila do Burnuma. U to vrijeme izgradila se i važna cesta Salona – Andetrium – Promona – Burnum koja je dijelom prolazila i kroz prominski prostor.³⁸

U Oklaju, u zaseoku Džepine, otkriveni su 1880. godine ostaci starih građevina zidanih opekom koji govore da se radi o ostacima rimskih termi. Ovaj lokalitet bi trebalo arheološki istražiti, a ostaci termi se ne mogu danas razgledati jer više nisu vidljivi tako ni turistički valorizirati. Nadalje na lokalitetu Golobrig (nedaleko od rimskih termi) pronađena su tri groba koja su vjerojatno pripadala široj rimskoj nekropoli. U njima je pronađeno nekoliko nalaza, od kojih je najzanimljivija brončana posuda u obliku boga Besa. Ovi ostaci se danas nalaze u Arheološkom muzeju u Splitu. Na području Promine pronađeni su su razni rimski natpisi među kojima su tri važna, a jedan je vojničkog karaktera dok su druga dva međašna, iz kojih se iščitava razgraničenje delmatskih (i liburnskih) zajednice s dvije strane rijeke Krke.³⁹ Postoje sačuvani miljokazi također iz Rimskog doba, koji ukazuju na gradnju cesta iz 1. st. pr. Kr. U Rimsko doba je izgrađeno mnogo putova te su na nekim mjestima sačuvani do današnjih dana. Vrlo je značajan i rimski put Ljubotić-Matase, koji spada u zaštićene spomenike kulture.

³⁷ Burnum, <http://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/sto-posjetiti/burnum>

³⁸ Juric, A.(2018.). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 17.

³⁹ Juric, A. (2018). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 26-27.

Tijekom 7. st. se naseljavaju Hrvati na područje Promine, a svoje posjede su na prominskom području imale starohrvatske i srednjovjekovne velikaške obitelji Martinušići, Bogetići, Nelipići (iz roda Svačića, Snačića) i Utišinovići s lijeve strane, nasuprot Šubićevim posjedima s desne strane rijeke Krke (utvrda Trošenj). Za prevlast na ovim prostorima velikaške obitelji Šubići i Nelipići vode žestoke bitke. Najznačajniji grad obitelji Nelipića bio je Nečven (slika 6.), na kojem se danas vrše istraživački i konzervatorski radovi, smješten oko 5 km od Oklaja, kraj današnjeg mjesta Nečven. Tvrđava je podignuta na mjestu gdje je preko Krke prelazio put iz jugoistočne Dalmacije prema Bukovici i Ravnim kotarima” i gdje se “vršio nadzor, naplaćivala mostarina trgovcima pri prijelazu rijeke i međe koja je dijelila posjede Šubića i Nelipčića”. Nema sumnje kako je Nečven bio obiteljski posjed još od vremena dolaska Nelipčića na područje Promine premda se grad u njihovoj vlasti prvi put spominje tek 21. rujna 1376. u ispravi kojom je “knez Ivan, sin Nelipća Cetinskog” odredio da se od svih desetina koje pripadaju njemu i njegovim potomcima od kmetova posjeda Promine, tj. sela koja pripadaju kneževim utvrdama Kamičak i Nečven, kninskom biskupu ubuduće plaća 8 solida od svake mjere žitarica te 12 solida od svakog vjedra vina, i to dva puta godišnje – na blagdan sv. Martina i na Božić. Zanimljivo je pritom istaknuti činjenicu da se Nečven, za razliku od druge dvije prominske utvrde, Kamička i Ključa, ni jedan jedini put ne navodi među onim „tvrdim“ gradovima i posjedima koje je Ivaniš Nelipčić oporučno ostavljao i zalagao svojoj kćerki Katarini.⁴⁰ U njenom podgrađu su pronađeni temelji sakralnog objekta. Građena je od nepravilnog klesanog kamenja. Gradski obrambeni zidovi spuštaju se prema jugozapadnoj strani prateći prirodnu kosinu terena. Zidovi s istočne i jugoistočne strane su imali opkope zbog lakše obrane. Ulaz u tvrđavu bio je na sjeverozapadnoj strani zidina.

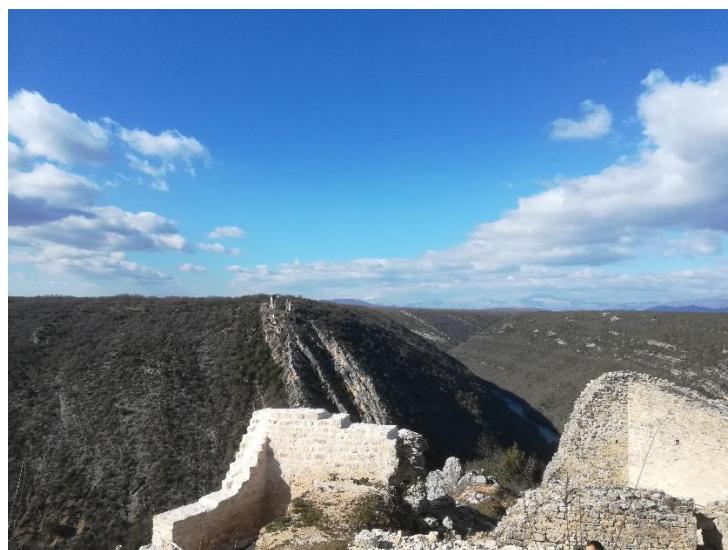
⁴⁰ Birin, A. (2008). Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine, iljevcu u prošlosti (s pogledom u budućnost) Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost) / Mendušić, Marko - Marguš, Drago (ur.). Visovac - Drinovci: Miljevački sabor. str. 117-128 http://www.zupamiljevci.com/pdf/ZBORNIK_117-128.pdf

Slika 6. Utvrda Nečven

Izvor: Općina Promina

Slika 7. Pogled prema utvrdi Trošenj

Izvor: Foto E. Rudan

1522. godine Turci zauzimaju Prominu i smještaju posadu u Oklaj i podižu građevinu Bandalovića kulu za smještaj straže koja je trebala kontrolirati okolne puteve, te grad Šušelj u Lukaru radi obrane od Mlečana, Morlaka i uskoka. Danas sklop kuća s Bandalovića kulom u centru Oklaja predstavljaju značajnu vrijednost ruralnog ambijenta i resursnu osnovu za turistički razvoj te je upućena dokumentacija u Ministarstvo kulture te se radi na rješenju o zaštiti ovog kompleksa.

1688. godine Mlečani su zagospodarili prominskim područjem, potom 1795. godine Promina pada pod vlast Austro-Ugarske monarhije, a zatim nakon 2. svj. rata pod sastav

SFRJ. Od 1991. do 1995. godine Promina je bila okupirana od velikosrpskog agresora tijekom tog razdoblja su katoličke crkve na tom području razorene i neke oštećene. 5. kolovoza 1995. tijekom akcije Oluja hrvatska vojska oslobođila je okupirana područja Hrvatske među kojima je i Prominu.⁴¹

Na području Općine prema Registru kulturnih dobara registrirano je deset nepokretnih kulturnih dobara (tablica 9.), a dvije mlinice navedene u Registru (Bogatić mlinica i mlinica Skelin) ne pripadaju području općine već gradu Drnišu. Na području općine nalaze se također mlinice koje nisu u Registru, ali su svjedoci tradicije i povijesti života području općine (mlinica Bilušića buk i mlinica Čorića).

U Registru su navedeni i sakralni objekti općine Promina, a jedan od najvažnijih sakralnih objekata je svakako Župna crkva sv. Mihovila u Oklaju, sagrađena 1784. godine u baroknom stilu. Crkva je jednobrodna s polukružnom apsidom zidana od kamena s krovištem na dvije vode. Na pročelju je portal s ravnim dovratnicima i trokutnim zabatom s profilacijom nad kojim je natpis o gradnji crkve. Iznad natpisa je bogato profilirana rozeta. Zvonik je ukrašen kasnobaroknim rozetama i kamenom plastikom. Zvonik je u kasnobaroknom duhu dovršen krajem 18. stoljeća.⁴² Nakon završetka Domovinskog rata crkva je u potpunosti obnovljena prema prvotnom izgledu.

U Lukanu je prema natpisu nad glavnim vratima sagrađena crkva Gospe Čatrnske 1797. godine u baroknom duhu i posvećena Gospo Porođenju. Jednobrodna je s ravnim stropom i četvrtastom apsidom. Ima dvoslivno krovište. Brod je ožukan, a apsida nije. Zvonik je sagrađen 1937. godine i ima prizemlje, kat i ložu s piridalnim završetkom.⁴³

Crkva sv. Martina u selu Mratovu sastoji se od starije crkve koja se spominje početkom 15. stoljeća i novije koja je sagrađena 1840. godine. Starija crkva je jednobrodna građevina presvođena bačvastim svodom i pokrivena kamenim pločama. S istočne strane joj je dograđen kasnobarokni zvonik na preslicu. Staroj crkvi je sa zapadne strane dograđena nova u klasicističkom stilu. Osnova joj je osmerokut.⁴⁴ Uz crkvu je staro groblje koje je prošireno, a 2003. godine je uz južni ulaz u groblje podignuto spomen obilježje za pale civilne žrtve Domovinskog rata.

Osim ovih crkvi koje su klasificirane kao kulturna dobra na području općine nalaze se još sljedeći sakralni objekti: Crkva Svih svetih u Razvođu (1867. g.), Crkva sv. Roka u Čitluku (1860. g.), Crkva sv. Duha (najmlađa katolička crkva u Promini, izgrađena od 1970. do

⁴¹ Juric, A. (2018). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 23.

⁴² Oklaj, Crkva sv. Mihovila, <https://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=6212&kId=351990098> (21.2.2019.)

⁴³ Lukar, Crkva Gospe Čatrnske, <https://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=6212&kId=351990099> (22.2.2019.)

⁴⁴ Mratovo, Crkva sv. Martina, <https://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=6212&kId=351990097> (22.2.2019.)

1980. godine), Crkva sv. Nediljice (sagrađena 80-tih godina 20 st.), Gospina kapelica (1873. g.), Kapela bl. Augustina Kažotića (1987. g.), te kapelice sv. Ante (2008. g.) i sv. Ane (2010.g.).

Kao kulturno dobro posljednji su uvršteni 2015. godine pronađeni ostaci crkvice u središtu Oklaja. To je manja longitudinalna građevina dimenzija 3x4,9 metara. Građevina je prislonjena uz stambeni objekt, originalno krovište joj nije sačuvano pa u eksterijeru nisu raspoznatljiva sva obilježja sakralnog objekta. S vremenom je crkvica izgubila sakralnu funkciju i pretvorena je u spavaću sobu. Da se ne radi o stambenoj ili gospodarskoj zgradbi ukazuje polukružni portal na pročelju, izведен pravilnim klesancima i završno s polukružnom lunetom, a crkvica je pokrivena bačvastim svodom. Bez dodatnih arheoloških i konzervatorskih istraživanja, za sada je crkvicu u Oklaju moguće šire datirati u razdoblje srednjeg vijeka.⁴⁵

Tablica 9. Nepokretna kulturna dobra općine Promina

Oznaka dobra	Mjesto	Naziv	Vrsta kulturnog dobra
Z-2607	Bogatić	Utvrda Bogočin	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Z-2061	Lukar	Crkva Gospe Čatrnjske	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Z-2059	Mratovo	Crkva sv. Martina	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Z-2060	Oklaj	Crkva sv. Mihovila	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
P-6006	Oklaj	Ostaci crkvice	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Z-2605	Oklaj	Utvrda Nečven	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
Z-2606	Puljane	Gradina	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno
P-5871	Razvođe	Arheološko nalazište Grudine	Nepokretno kulturno dobro - pojedinačno

Izvor: Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara, <https://www.min-kultura.hr>, 21.2.2019.

Noviji izgrađeni objekti na prominskom području, a kao važni turistički resursi mogu se diverzificirati 11 školskih zgrada koje više nisu u funkciji zbog depopulacije prominskog područja. Školska zgrada u Mratovu već 55 godina nije u funkciji pa će, prema novim inicijativama Općine Promina, postati kulturni centar Općine Promina, dok se ostale školske zgrade također mogu valorizirati u kulturne, ali i turističke svrhe. Bitno je rješavanja vlasništva tj. da sve zgrade kojima nije vlasnik Općina Promina postanu njenio

⁴⁵ Ministarstvo kulture, Oklaj, Ostaci crkvice, <https://www.min-kultura.hr/default.aspx?id=6212&kdId=351908297> (22.2.2019).

vlasništvo. Važan centar za djelovanje kulturno-umjetničke udruge „Promina“ i drugih udruga civilnog društva je Dom kulture u centru Oklaja, smješten kraj zgrade Općine Promina.

Značajan objekt koji predstavlja turistički resurs je hidroelektrana Miljacka koja je derivacijska hidroelektrana na rijeci Krki. Njezina izgradnja započela je 1904., puštena je u pogon u travnju 1906. (prvi agregat)⁴⁶, a u konačnom opsegu 1907. godine. Do 1910. godine bila je najsnažnija hidroelektrana u Europi. Inače, HE Miljacka je jedna od najstarijih aktivnih hidroelektrana u svijetu pa zbog svojih postrojenja (2 izvorna generatora i dr.) predstavlja važnu energetsku i industrijsku baštinu na svjetskoj razini, stoga postoji inicijativa da se izgradi Muzej hrvatske hidrogradnje koji bi se napravio u postojećim objektima sadašnje hidroelektrane i u dijelu obnovljivih izvora električne energije, odnosno sunčanih elektrana.⁴⁷ Muzej bi bio lociran u zgradi postojeće strojarnice GHE Miljacka, zaštićenom objektu posebno vrijedne industrijske arhitekture. Budući muzej predstavlja multimedijalni kronološki prikaz povijesnog 110-godišnjeg razvoja hrvatske hidrogradnje, začete upravo na rijeci Krki. Nositelj sva tri projekta je HEP- Sektor za ostale izvore energije zaštićenom objektu posebno vrijedne industrijske arhitekture. Cilj je, osim muzeja, izgradnja zamjenske podzemne Hidroelektrane Miljacka i dvije solarne fotonaponske elektrane na području općine Promina. Za izradu stručne i dokumentacijske podloge potrebno je uvažiti zakonske odredbe zaštite okoliša i ishodjenja dozvola za građenje energetskih postrojenja ovog tipa na područjima unutar, i neposredno do, obuhvata granica NP Krka i područja Natura 2000.⁴⁸

Kultura života i rada obuhvaća folklor, običaje, legende, tradicijsko građenje, razne obrte i gastronomsku ponudu baziranu na tradicionalnim jelima i pićima. Kultura života i rada predstavlja specifičnost prostora, a suvremeni turist želi upoznati, doživjeti, naučiti tradicijske vrijednosti destinacije u kojoj boravi.

Tijekom svog života na prominskom području stanovnici su ostvarili cijeli niz tradicijskih graditeljskih značajnih elemenata. Karakterno najistaknutiji element je suhozidna gradnja (gradnje „u suho“) kao umijeće je izrade konstrukcija od kamena bez upotrebe vezivnog materijala, a od 2018. godine suhozidna gradnja upisana je na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva. U užem smislu odnosi se na zidanje lomljenim kamenom s minimumom ili bez obrade, a kao širi pojam može

⁴⁶ HEP Proizvodnja – povijest, <http://proizvodnja.hep.hr/proizvodnja/povijest/default.aspx>, (22.2.2019.)

⁴⁷ Jelčić Stojaković, M., I za muzej spremni: gradnja zamjenske podzemne Hidroelektrane Miljacka i dviju solarnih fotonaponskih elektrana na području općine Promina nije više fikcija, Slobodna Dalmacija, <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/vijesti/zupanija/clanak/id/497362/gradnja-zamjenske-podzemne-hidroelektrane-miljacka-i-dviju-solarnih-fotonaponskih-elektrana-na-području-općine-promina-nije-vise-fikcija> (1.3.2019.)

⁴⁸ Općina Promina, Potpisani Iskaz namjere i zajedničkog interesa za investicijske projekte HEP-a na području Općine Promina, <https://www.promina.hr/naslovna/novosti/701-potpisani-iskaz-namjere-i-zajednickog-interesa-za-investicijske-projekte-hep-a-na-području-opcine-promina> (27.2.2019.)

obuhvatiti i polaganje kamenih opločenja i pokrova, zatim gradnju inženjerskih građevina klesanim kamenom bez upotrebe veziva.⁴⁹ Na prostoru Promine sačuvano je oko 250 km isprepletenih suhozidnih puteva, koji će biti uređeni tako da čine mrežu od 120 km suhozidnog poljskog puta, koji će svojim izlazima voditi do arheoloških nalazišta, srednjovjekovnih utvrda, nekadašnjih rudnika boksita, prirodnih znamenitosti NP Krka, planine Promine i poljoprivrednih dobara (vinograda, maslinika, uljara, vinskih podruma i dr.). Suhozidima su se ograđivale oranice, pašnjaci, vinogradi, vrtovi itd.⁵⁰ Osim suhozida pojavljuju se i manji objekti različitih namjena. Osobito je važna obnova i zaštita seoskih gusterni s vodozahvatom, bunara, lokvi i česmi te se mora riješiti pravo upravljanja na pojedinim objektima. Sanirane su česma Lukar, lokva Osmanovac, bunar i lokva Matovac, Tri bunara.

Inicijativom općine Promina i izradom elaborata⁵¹ u 2014. godini započet je projekt tematske ceste „Kroz prominsko vinogorje do rijeke Krke“⁵² u dužini od 5 km, u smjeru istok-sjeverozapad s polazištem u Oklaju. Tematska cesta omogućava interpretaciju kulturne i prirode baštine prominskog područja s mogućnošću različitih aktivnosti na otvorenom: hodanje, biciklizam, jahanje, promatranje baštinskih resursa, gastro i eno ponude i sl. To je prva takva planirana tematska cesta, a planovi polaze u smjeru izrade više tematskih cesta koje bi omogućile kvalitetniju turističku valorizaciju prominskog područja.

Slika 8. Detalj iz krajolika Promine

Izvor: Općina Promina

⁴⁹ Ministarstvo kulture, Medimurska popevka, tradicijski napjev Medimurja i Umijeće suhozidne gradnje upisani na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva, <https://www.minkulture.hr/default.aspx?id=21505> (20.2.2019.)

⁵⁰ Juric, A.(2018). Promina: kulturno-povjesna baština, Općina Promina, Oklaj, str. 42.

⁵¹ Budanko, T.,Tematska cesta: Kroz prominsko vinogorje do rijeke Krke, <https://www.promina.hr/turizam> (28.2.2019).

⁵² Općina Promina, Strategija razvoja Općine Promina, https://www.promina.hr/images/08_OBJAVE_NACELNIKA/2014/05_31/Strategija_razvoja_opcina_Promina_140529.pdf, (27.2.2019.)

Na području općine su izrađene te uređene biciklističke staze od kojih svaka kreće iz Oklaja kao općinskog centra. Biciklističke staze od južne do sjeverne strane Promine su napravljene, a trenutačno se povezuju s Krkom. Što se tiče dijela općine koji se nalazi u okviru Nacionalnog parka Krka, Eko kampus Puljane je početna i završna točka za dvije označene biciklističke staze koje vode do utvrde Nečven, odnosno do rimskog logora Burnum, a navedene staze su opisane u službenom vodiču za posjetitelje Nacionalnog parka, pod nazivom Krka Bike.⁵³ Što se tiče pješačkih staza promoviranih od strane NP Krka, za općinu Promina su posebno značajne sljedeće šetnice:⁵⁴

- Staza Perice: dužine 1800 m; spaja mjesto Nečven s obalom Krke i Bibića brzacom kao mjestom koje označava kraj plovнoga toka rijeke Krke,
- Staza Brljan – Manojlovac: dužine 910 m; spaja lijevu i desnu stranu rijeke i omogućava pogled prema napuštenim mlinicama u kojima se nekada mljelo žito.

Na prominskom području njeguje se tradicija, a najznačajniji su: prominsko kolo, pjesma i tradicionalna nošnja. Svako selo u Promini imalo je svoje «Kolarište» (plesno mjesto – raskršće, cesta, gumno i drugi otvoreni prostori). „Plesalo se nedjeljom ispred crkve nakon mise; na blagdan koji se služi – u Oklaju na Malu gospu, ispred Kneževičevih kuća na Stipandan; isprijeđ dvorišta odakle mlada odlazi i kod kuće gdje dolazi.“⁵⁵ Kod pjevanja, poznata ojkavica, u Promini se piva, oči – treska i zapopiva (pjevanjem za stolom, u svadbi). Pjevaju najmanje tri pjevača/pjevačice. Muško i žensko pjevanje je približno jednako. Pjesmu nazivlje jedan pivač, a ostali prihvataju.⁵⁶ 2006. godine se u Promini osniva kulturno-umjetnička udruga „Promina“ koja okuplja sve skupine s promicanjem tradicijskih vrijednosti i običaja (folklor, pjevanje itd.). Zanimljive su i tradicijske dječje igre: piljanje, kevanja, kličak, cigarela, zuk, preskakanje, abrerečke, itd.

Važna je činjenica da se tradicijska jela pripremaju vrlo često iz vlastitog ekološkog uzgoja te da je područje bogato specifičnim pripremama namirnica, npr. pršut, sir, prerada maslina itd. Tradicijska priprema jela čini važnu specifičnost svakog kraja, osobitost jelu daju dodaci koji se dodaju u njegovom spremaju pa tako npr. kurma ili kurmica, janjeća su crijeva i dropći spremljena na tradicionalan način i sl.⁵⁷ U tradicijskim pićima dominira vino (debit, maraština, itd.), a kraj je i bogat voćem od koga se prave marmelade, sokovi i sl.

⁵³ Javna ustanova „Nacionalni Park Krka“ (2018). Otkrijte Krku aktivno, Šibenik. <http://www.npkrka.hr/stranice/krka-bike/286.html> (22.4.2019.)

⁵⁴ Javna ustanova „Nacionalni Park Krka“ (2019). Pješačke staze, <http://www.npkrka.hr/stranice/pjesacke-staze/342.html> (22.4.2019.)

⁵⁵ Promina, Prominsko kolo, <https://ethno.hr/promina-prominsko-kolo/> (22.2.2019.)

⁵⁶ Prominsko pjevanje i tekstovi, <https://ethno.hr/promina-pjevanje/> (22.2.2019.)

⁵⁷ Općina Promina, Na 3. "Prominskom bronzinu" najbolju kurmu skuhala je ekipa "Ko-trlja", <https://www.promina.hr/naslovna/novosti/902-na-3-prominskom-bronzinu-najbolju-kurmu-skuhala-je-ekipa-ko-trlja> (22.2.2019.)

Društvena događanja

Različita društvena događanja važan su turistički resurs za buduću turističku ponudu prominskog kraja. Događanja daju novu dimenziju boravka turista u destinaciji, a osobito posebnu vrijednost ona događanja temeljena na tradiciji. Njima raste atraktivnost cijelog područja te obogaćuju sam boravak turista.

Na prominskom području dosadašnja događanja, kojih ima mali broj, prvenstveno su usmjereni lokalnom stanovništvu, ali u budućnosti sigurno će biti dio turističke ponude. To su:

- Gastro manifestacija „Prominski bronzin“ i smotra prominskih vina (manifestacija se održava za Dan državnosti). U manifestaciji se takmiče samo građani Promine u ekipama u pripremi određenih tradicionalnih jela.
- Prominske igre – manifestacija koja se održava na hipodromu u Oklaju od 1949. godine, a održava se natjecanje u tradicionalnim disciplinama (podsjetnik na stare običaje) poput kamena s ramena, jahanje magaraca, balote i sl. Manifestacija se održava za 1. maj.
- Advent u Oklaju – prigodni program na trgu uz kuhanu vino, kobasice, uštipke itd. te radionica za djecu.

Trenutno je organizator svih događanja na prominskom području Općina Promina. Iako su sve navedene manifestacije prvenstveno namijenjene stanovništvu iz uže i šire okolice, njihov tradicijski karakter i gastronomski izvornost mogu privući i posjetitelje i turiste, uz adekvatnu promociju i logističku podršku. U tom kontekstu može se istaknuti boćanje („balote“), koje predstavlja tradicionalnu sportsko-rekreativnu aktivnost s velikom mogućnošću turističke valorizacije. Poseban interes za razvoj „balota“ i organiziranje turnira pod nazivom „Prominska kapa“, pokazala je Udruga za razvoj zaseoka Zelići.

Poznate ličnosti koje su vezane svojim životom i radom uz prominsko područje i na čijim se djelima, životnim događajima, povijesnom ulogama, itd. može izgraditi turistička ponuda određenim ciljnim segmentima.

Akademik Ivan Aralica - hrvatski književnik (Puljani, Promina, 10. IX. 1930.). Učiteljsku školu u Kninu završio 1953., a studij jugoslavistike na Filozofskom fakultetu u Zadru 1961. Jedan je od dominantnih hrvatskih narativnih prozaika druge polovice 20. stoljeća. Redoviti je član HAZU od 1992. Dobitnik je Nagrade »Vladimir Nazor« za životno djelo 2010.⁵⁸ Rodno mjesto koje se nalazi u Dalmatinskom zaleđu imat će veliki utjecaj na autorov književni rukopis jer su životne teme njegovih djela (većinom djela „prve faze“

⁵⁸ Ivan Aralica,
http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/ivan_aralica/ivan_aralica_biografija/ (20.2.2019.)

1.) vezane upravo za taj kraj.⁵⁹ Ostaci materijalne baštine u Dalmatinskoj Zagori su vrlo oskudni. Siromaštvo nije omogućilo izgradnju vrhunskih arhitektonskih zdanja, ali kulturni identitet Aralice nastoji prikazati u obrtničkoj spretnosti, nastoji navesti čitatelje kako nije važan samo krajnji ishod već proces kreiranja i ustrajnost, domišljatost i trud koji su uloženi u njega pa tako piše: „Ovac je Šimuna poslao prvog da na stražnjem zidu kuće provali vrata, da poravna zemljište za pristupni puteljak i da ukloni daščurine i čerpič ugrađene u stari zahod, da, kako se to kaže, pripremi gradilište, dok on s druga dva sina kod kuće bude pilio jelovu šimalu i tesao stupice od jasike. Kad i tamo i ovamo bude posao gotov, prenijet će materijal Trehinoj kući, navesti pijeska i oblutaka, pa za dva-tri dana na horuk sagraditi Trehin nužnik. Prvog dana Šimun je poravnao zemlju, a drugi teslom razbijao izgnjile daske nad zahodskom jamom, a slijedi primjer opisa još jedne gradnje: Ne pjeva guslar samo tako da se kula bijeli. Kad se zida u živo ili ugašeno vapno, kamen se uvaljuje u rijetku žbuku koja ispunjava šupljine, a što pretekne, cijedi se niz ozidani zid. Dok se dozide do vrha, curak svrh curka teče, suši se, kori, i na kamenu nastaje debeo sloj kreča koji kad se skrutne, odolijeva kišama i dugo ostaje bijel. Tek ga stoljeća posive.“⁶⁰

Dio turističke atrakcije je činjenica da je prominsko područje rodni kraj posljednjega hrvatskoga kralja plemičke krvi, Petra Svačića, koji je vladao od 1093. do 1097. godine. Na lijevoj obali Krke postoje ostaci tzv. „Bogočingrada“ za kojeg se sa prilično velikom sigurnošću tvrdi da se tu rodio i jedno vrijeme stolovao Petar Svačić,⁶¹ što značajna činjenica u kreiranju povijesnih elemenata u turističkoj ponudi.

⁵⁹ Hamp, S.-R. (2016). Metatekstualnost u trilogiji Ivana Aralice (Put bez sna, Duše robova, Graditelj svratišta): diplomski rad, Filozofski fakultet Rijeka, str. 5.

<https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:408/preview> (28.2.2019.)

⁶⁰ Kirić, K. (2015). Novopovijesni elementi u opusu Ivana Aralice: diplomski rad, Filozofski fakultet Rijeka, <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:35/preview> (28.2.2019.)

⁶¹ Općina Promina, Strategija razvoja Općine Promina,

https://www.promina.hr/images/08_OBJAVE_NACELNIKA/2014/05_31/Strategija_razvoja_opcina_Promina_140529.pdf, (27.2.2019.)

2.2.3. Analiza postojeće turističke ponude općine Promina

Za ostvarivanje turističkog razvoja destinacije nije dovoljno posjedovati privlačne prirodne i antropogene resurse, već je za stvaranje konkurentnih turističkih proizvoda od presudnog značaja i adekvatna turistička infrastruktura i suprastruktura. Na području općine Promina isključivo je dostupan privatni smještaj, a unatoč vrlo pozitivnom trendu povećanja smještajnih kapaciteta u posljednjih nekoliko godina, trenutačno postoji relativno mali broj dostupnih smještajnih jedinica.

Tablica 10. Smještajni kapaciteti na području općine Promina

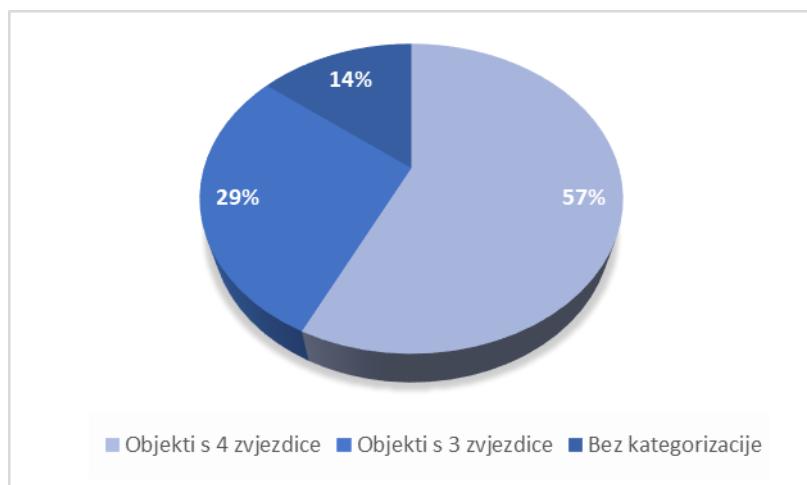
Naziv objekta	Broj smještajnih jedinica	Smještajni kapacitet- broj kreveta	Smještajni kapacitet- broj pomoćnih kreveta
OPG Perica Ivan	3	8	2
OPG Džaja	2	8	0
Mellifera	1	4	1
Mateana	1	4	2
Mima House	1	6	0
Joso	1	2	2
Ana	1	4	2
Bračić	1	4	1
Ivan Jurić	1	4	2
Ivini dvori	1	5	2
Kod Slapa	1	6	2
Glujići	1	6	2
Dujić	1	6	2
Antonio House	1	6	2
UKUPNO	17	73	22

Izvor: Podaci Turističke zajednice Šibensko-kninske županije

Iz tablice je vidljivo kako se na području Općine nalaze relativno mali pojedinačni smještajni kapaciteti. Pretežno su to obnovljene stare kamene kuće uz koje je sagrađen bazen, te predstavljaju jedinstvenu smještajnu jedinicu za iznajmljivanje (kuća za odmor). Nazivi smještajnih objekata su preuzeti u obliku u kojem su zabilježeni u evidenciji nadležne županijske turističke zajednice (obzirom da općina Promina nema lokalnu turističku zajednicu). Identični nazivi i broj dostupnih kreveta, bez kontakt informacija ili detalja oko dodatne ponude, nalaze se na službenoj web stranici dostupnog smještaja u Hrvatskoj: <https://croatia.hr/hr-HR/smjestaj>. Osim toga, iznimno je teško pronaći dodatne informacije o smještajnim kapacitetima na području općine Promina iz razloga što se

kapaciteti oglašavaju putem različitih online platformi i u svom opisu ne spominju općinu Promina kao geografsku odrednicu već Nacionalni park Krka, blizinu Šibenika, te svoju mikrolokaciju kroz naziv mjesta u kojem se nalaze (Puljane, Nečven, Bogatići i sl.).

Slika 9. Kvaliteta smještajnih kapaciteta na području općine Promina

Izvor: Obrada autora prema podacima s <https://croatia.hr/hr-HR/smjestaj>.

Iz grafikona je vidljivo kako nešto više od pola od ukupnog broja smještajnih objekata na području općine Promina ima relativno visoku kategorizaciju od 4 zvjezdice. Važnost dalnjeg razvoja kvalitetnih smještajnih kapaciteta na području Promine je prepoznata na lokalnoj razini, te je 2017. godine osnovana udruga „PRIVAT PROMINA – Udruga privatnih iznajmljivača smještaja općina Promina“ sa svrhom okupljanja registriranih iznajmljivača privatnog smještaja i njihovog umrežavanja u cilju osiguravanja uvjeta za podizanje kvalitete i standarda smještajnih kapaciteta. Udruga je kao svoj cilj istaknula razvitak i unapređenje turizma na području općine Promina i Šibensko-kninske županije, u smislu produljenja turističke sezone, poboljšanja i obogaćivanja turističke ponude, te zaštite zajedničkih interesa članova Udruge.⁶²

Što se tiče ugostiteljskih objekata za pripremanje i usluživanje jela, pića i napitaka, na području općine Promina je registriran jedan caffe bar naziva Kula u središtu Oklaja, te kušaonica Pilipovi dvori u sklopu vinarije Duvančić (OPG Marko Duvančić u Oklaju).

Unatoč relativnom skromnom broju smještajnih kapaciteta (u odnosu na primorske destinacije unutar Šibensko-kninske županije), Promina ima značajno veći broj kreveta u odnosu na susjedne jedinice lokalne samouprave poput Biskupije (3 smještajne jedinice s 3 kreveta), Kistanja (4 smještajne jedinice s 16 kreveta), Civiljana (4 smještajne jedinice s 8

⁶² <http://radiosibenik.hr/stara/www.radiosibenik.hr/osnivacka-skupstina-udruge-privat-promina-udruga-privatnih-iznajmljivaca-smjestaja-opcina-promina/index.html>

kreveta) i Kijeva (6 smještajnih jedinica s 33 kreveta).⁶³ Ipak, može se sumirati da su raspoloživi smještajni kapaciteti kako u općini Promina, tako i u susjednim općinama vrlo mali i kao takvi ne mogu biti garancija snažnijeg gospodarskog utjecaja na cijelo područje.

2.2.4. Analiza turističkog prometa u općini Promina

U nastavku slijedi analiza turističkog prometa općine Promina u 2017. i 2018. godini iskazana kroz broj dolazaka i noćenja turista, njihove strukture i duljine boravka.

Tablica 11. Dolasci i noćenja stranih i domaćih gostiju na području općine Promina u 2018. godini

	Dolasci u 2017.	Dolasci u 2018.	Indeks dolazaka 2018./2017.	Noćenja u 2017.	Noćenja u 2018.	Indeks noćenja 2018. /2017.
Strani	347	590	170,03	2.860	3.985	139,34
Domaći	9	32	355,56	45	110	244,44
UKUPNO	356	622	174,72	2905	4.095	140,96

Izvor: Izvor: obrada autora prema podacima Turističke zajednice Šibensko-kninske županije

Iz tablice 11 vidljivo je kako se u 2018. u odnosu na 2017. godinu dogodio značajan porast u broju dolazaka i noćenja na području općine Promina, posebno po pitanju domaćih turista. Unatoč tome, domaći turisti ostvaruju tek 5,14% ukupnih dolazaka, te 2,68% ukupnih noćenja u 2018. godini, što je čak i manje od općeg prosjeka na razini Hrvatske u 2017. godini koji iznosi oko 7% udjela domaćih turista u ukupnom broju noćenja.⁶⁴

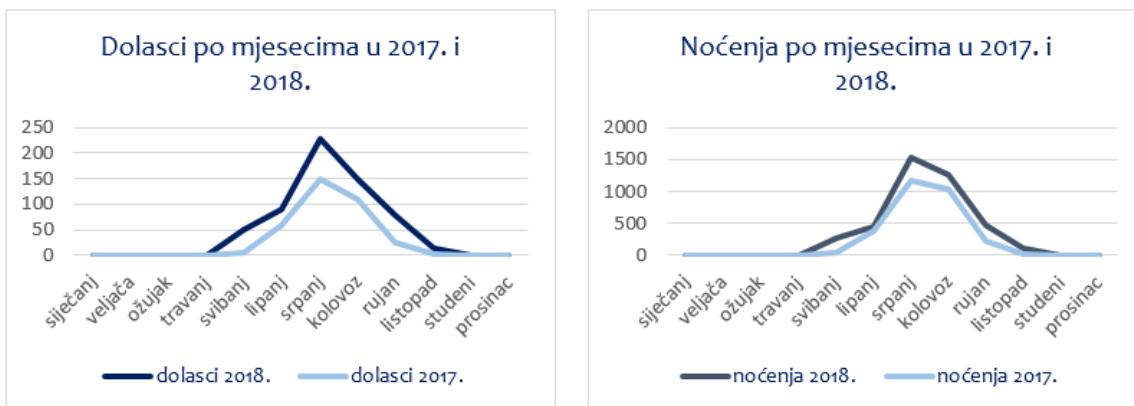
Temeljem dostupnih podataka moguće je izračunati prosječan broj dana boravka turista na području Promine koji iznosi čak 8,2 dana u 2017. godini, te 6,5 dana u 2018. godini. Taj podatak je još važniji ako se stavi u kontekst prosječne duljinu boravka turista u Šibensko-kninskoj županiji koja je u 2017. godini iznosila 5,7 dana, odnosno 5,9 dana u 2018. godini).⁶⁵

⁶³ Podaci Turističke zajednice Šibensko-kninske županije

⁶⁴ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2018). Statističke informacije 2018.

⁶⁵ Izračun autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2019).

Slika 10. Usporedba dolazaka i noćenja po mjesecima u 2017. i 2018. godini na području općine Promina

Izvor: obrada autora prema podacima Turističke zajednice Šibensko-kninske županije

Iz slike 9. je vidljivo kako je turizam na području općine Promina izrazito sezonalan, bez zabilježenih dolazaka i noćenja u periodu između siječnja i travnja, odnosno u studenom i prosincu, tokom 2017. i 2018. godine. No istovremeno je moguće uočiti pozitivan pomak u 2018. godini u odnosu na prethodnu godinu po pitanju povećanja dolazaka i noćenja u mjesecima pred i post sezone (posebno u svibnju i listopadu).

Tablica 12. u nastavku pokazuje kako gosti iz Njemačke bilježe najveći broj dolazaka i noćenja u obje promatrane godine i u prosjeku čine oko 40% ukupnih inozemnih dolazaka te oko 55% ukupnih inozemnih noćenja na području Promine. Gosti iz Njemačke ujedno bilježe i najduže prosječno vrijeme boravka (u prosjeku između 9 i 10 dana), a po prosječnoj duljini boravka ističu se i gosti iz Belgije (u prosjeku ostaju oko 8 dana). Veći broj noćenja u načelu ima pozitivan utjecaj na destinaciju, ali obzirom na iznimno ograničenu dodatnu ponudu na području općine Promina, u budućnosti je nužno potaknuti razvoj dodatnih elemenata turističke ponude kojima bi se ostvarili dodatni ekonomski efekti turizma za lokalnu zajednicu.

Tablica 12. Struktura turista na području općine Promina u 2017. i 2018. godini

Država	Dolasci		Noćenja	
	2017.	2018.	2017.	2018.
Njemačka	154	217	1.640	2.137
Ujedinjeno Kraljevstvo	20	58	122	210
Belgija	35	54	289	427
Nizozemska	30	43	263	186
Francuska	14	35	65	212
Hrvatska	9	32	45	110
Poljska	14	27	54	215
SAD	5	27	10	65
Austrija	15	22	82	172
Švicarska	4	15	16	98
Izrael	0	15	0	40
Španjolska	0	8	0	18
Azijske države	0	8	0	8
Danska	24	7	156	36
Mađarska	0	7	0	35
Države Južne i Srednje Amerike	0	7	0	13
Australija i Novi Zeland	1	7	7	11
Češka i Slovačka	6	6	46	24
Kanada	0	6	0	8
Skandinavske države	10	5	44	15
Italija	4	5	18	6
Irska	0	3	0	19
Bosna i Hercegovina	0	3	0	9
Ostale afričke zemlje	0	3	0	6
Rusija	0	2	0	15
Slovenija	9	0	46	0
Letonija i Litva	2	0	2	0
UKUPNO	356	622	2905	4095

Izvor: obrada autora prema podacima Turističke zajednice Šibensko-kninske županije

Postojeće stanje turističke ponude i do sada ostvareni turistički promet ukazuju na veliki potencijal općine Promina za daljnji razvoj turizma, ali uz nužnu dozu opreza prema formirajućim pravaca za razvoj tog turizma (ekološka održivost), kao i osmišljavanja mehanizma za zadržavanje što veće ekonomski koristi od turizma na području same općine.

2.3. Analiza stavova lokalnih dionika o turističkom razvojnom potencijalu općine

U svrhu dobivanja što boljeg uvida u postojeće stanje i razvojne potencijale turizma općine Promina, osim istraživanja sekundarnih podataka, provedeno je i anketno istraživanje stavova turističkih dionika s područja Promine. Istraživanjem su obuhvaćeni predstavnici javnog i privatnog sektora, kao i stanovnici općine Promina koji trenutno nisu izravno povezani s turizmom, ali prepoznaju njegov značaj i potencijal. Anketno istraživanje je provedeno od veljače do travnja 2019. godine s ciljem utvrđivanja stavova ispitanika prema postojećim turističkim resursima, trenutnim poteškoćama u turističkom razvoju i segmentima u koje je potrebno ulagati, koristima koje turizam može donijeti lokalnoj zajednici, te potencijalnim turističkim proizvodima koje je potrebno razvijati u budućnosti.

Nakon predstavljanja socio-demografskih obilježja ispitanika, rezultati analize ostalih prikupljenih podataka su prezentirani sukladno prethodno navedenim ključnim temama obuhvaćenim anketnim upitnikom.

2.3.1. Socio-demografski profil ispitanika

U tablici 13. su prikazani sumarni rezultati analize društvenog i demografskog profila ispitanika koji su sudjelovali u anketiranju.

Tablica 13. Socio-demografski profil ispitanika

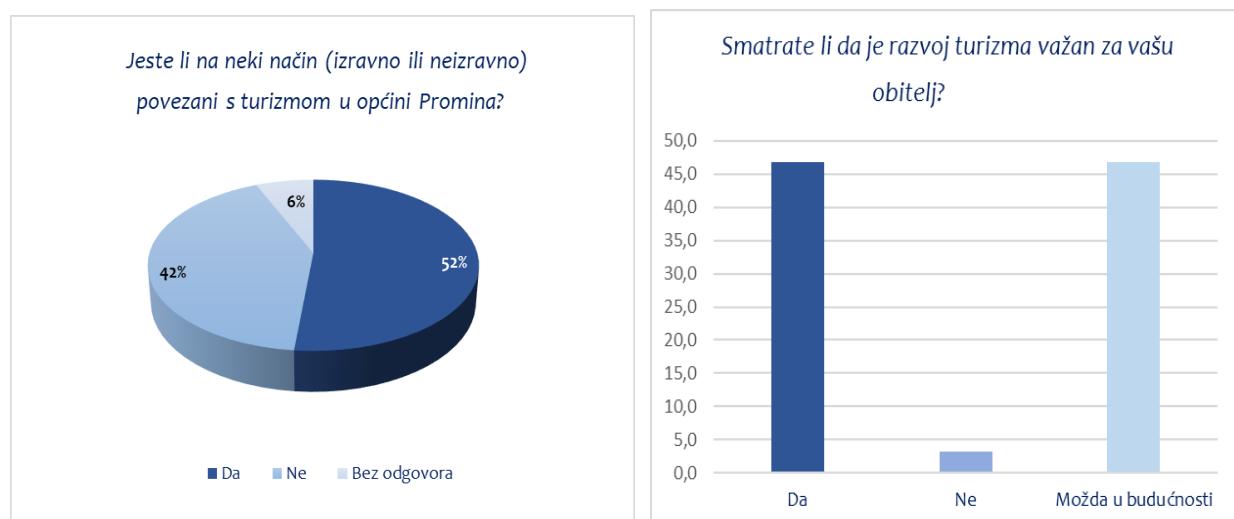
Kategorija	Udio (%)	Kategorija	Udio (%)
Dob		Obrazovanje	
Manje od 25 godina	3,1	Srednja škola ili niže	31,3
26-35	18,8	Viša škola	31,3
36-45	28,1	Fakultet	34,4
46-55	18,8	Magisterij/doktorat znanosti	3,1
56-65	28,1		
Više od 65 godina	3,1		
Spol		Status	
Muški	51,6	Zaposlen	87,1
Ženski	48,4	Umirovljenik	12,9
Sustav			
Tijela lokalne samouprave	18,8	Privatni iznajmljivači	9,4
Poduzetnici/obrtnici	6,3	Ugostiteljski / trgovачki objekti	6,3
Odgoj i obrazovanje	22,2	OPG	12,5
Udruge	9,4	Ostalo	9,4
Nema odgovora	9,4		

Izvor: Anketa dionika, 2019

Iz Tablice 13. je vidljivo kako je u anketnom istraživanju sudjelovalo nešto više muškaraca (51,6%), te kako je oko 60% ispitanika mlađe od 56 godina (što ne odražava u potpunosti demografski profil općine). Osim toga, može se uočiti velik odaziv istraživanju od strane zaposlenih u javnom sektoru, iz kojeg dolazi oko 40% svih ispitanika (zbroj ispitanika iz tijela lokalne samouprave i sustava odgoja i obrazovanja). Skoro 70% ispitanika ima završenu višu školu, fakultet ili magisterij/doktorat, te je velika većina zaposleno (samo su četiri ispitanika umirovljenici).

Obzirom da je povezanost s turizmom značajna varijabla o kojoj ovise i stavovi prema turističkom razvoju, na Slici 10 je moguće vidjeti koliko je ispitanika povezano s turizmom, odnosno koliko ih smatra turizam važnim za sebe i svoju obitelj.

Slika 11. Povezanost s turizmom

Izvor: Anketa dionika, 2019

Iako oko 40% ispitanika nije izravno niti neizravno povezano s turizmom, važan je podatak kako 47% svih ispitanika smatra turizam važnim za svoju obitelj, a dodatnih 47% smatra kako bi turizam možda mogao biti važan za njihovu obitelj u budućnosti (neki od navedenih razloga su: veliki turistički potencijal, namjera ulaska u privatno iznajmljivanje, otvaranje novih radnih mjesta). Značajna potpora razvoju turizma od strane lokalnih stanovnika vidljiva je i kroz odgovore na druga pitanja vezana za turističke resurse i daljnji razvoj turističke infrastrukture, što je prikazano u sljedećem podpoglavlju.

2.3.2. Stavovi dionika o turizmu na području općine Promina

Jedan dio anketnog upitnika bio je posvećen identificiranju postojeće turističke ponude, odnosno utvrđivanju turističkih resursa koje lokalni dionici smatraju ključnim za turizam na području Promine. Pri odgovaranju na ta pitanja, svi ispitanici su istaknuli rijeku Krku, odnosno NP Krka, kao najveću atrakciju koju bi preporučili za posjet, a od prirodnih resursa, velik broj ispitanika je prepoznao i netaknuto prirodu, planinu Prominu, pješačke staze i šetnice kao bitan turistički resurs. Osim prirodnih resursa, ispitanici su naglasili važnost kulturno-povijesne baštine općine Promina u kontekstu utvrda, arheoloških nalazišta, crkvene baštine, suhozida, te kulturnih manifestacija, kao bitan resurs koji može privući turiste. Značajno mjesto kod velikog broja ispitanika ima i gastronomска ponuda u vidu domaćeg sira, pršuta i vina koje nude lokalna obiteljska gospodarstva. U svrhu kvantificiranja važnosti razvoja pojedinih vrsta turističkih proizvoda za općinu Promina, ispitanicima je u anketnom upitniku ponuđeno sedam vrsta turističkih proizvoda, čiju su percipiranu važnost trebali ocijeniti na ljestvici od 1 (u potpunosti nevažno) do 5 (u potpunosti važno).

Tablica 14. Ocjenjivanje važnosti razvoja pojedinih turističkih proizvoda za općinu Promina

Turistički proizvod	Minimalna ocjena	Maksimalna ocjena	Prosječna ocjena
Eno-gastronomski turizam	4	5	4,94
Sportsko-rekreacijski turizam	3	5	4,89
Ekoturizam	3	5	4,78
Agroturizam	4	5	4,72
Pustolovni turizam	3	5	4,69
Kulturni turizam	4	5	4,62
Lovni turizam	1	5	3,97

Izvor: Anketa dionika, 2019

Iz tablice 14. vidljivo je kako ispitanici najveću važnost pridaju razvoju eno-gastronomskog turizma, a potom slijede sportsko-rekreacijski turizam i ekoturizam, te agroturizam i pustolovni turizam. Zanimljivo je za primijetiti kako je razvoj eno-gastronomskog turizma, agroturizma i kulturnog turizma ocijenjen isključivo pozitivnim ocjenama (4-donekle važno i 5-u potpunosti važno). Lovni turizam je ocijenjen kao najmanje važan od ponuđenih turističkih proizvoda, a dvoje ispitanika je predložilo jahanje kao oblik turističke ponude koji je potrebno dodatno razvijati. Osim toga, zabilježen je i prijedlog za budući razvoj zdravstvenog turizma, ne u klasičnom obliku već u kontekstu brige o starijim osobama kroz specijaliziranu izvaninstitucionalnu skrb.

Kako bi slika turističkog stanja na području općine Promina bila što potpunija, ispitanici su u anketnom upitniku zamoljeni da vlastitim riječima identificiraju trenutne probleme vezane za turizam na lokalnoj razini, te istaknu segment(e) koji prema njihovom mišljenju zahtijevaju neodgodiva ulaganja za potrebe dalnjeg razvoja turizma. U jednom dijelu analiziranih anketnih upitnika, identificirani problemi su ujedno bili i segmenti u koje je bilo potrebno što prije uložiti, dok kod nekih ispitanika odgovori na ova dva pitanja nisu bili izravno povezani. U skladu s time, najčešće spominjani odgovori su sažeti i zajednički predstavljeni na Slici 11.

Slika 12. Problemi turizma općine Promina i segmenti u koje je potrebno ulagati za potrebe turističkog razvoja

Izvor: Anketa dionika, 2019

Velik broj ispitanika prepoznao je nedostatak adekvatnog marketinga i promocije turističke ponude Promine kao ključni problem turističkog razvoja, a jedan dio ispitanika to dovodi i u vezu s nepostojanjem lokalne turističke zajednice, odnosno info punkta/centra u kojem bi posjetitelji i turisti mogli dobiti sve potrebne informacije. Osim toga, kao značajan problem na području Promine, ispitanici naglašavaju nedostatak ugostiteljske ponude, kao i pratećih turističkih sadržaja koji su nužni za privlačenje većeg broja gostiju. Segment u kojeg je potrebno ulagati u svrhu turističkog razvoja, prema mišljenju ispitanika, predstavlja uzgoj autohtonih poljoprivrednih kultura (sir, vino, suhomesnati proizvodi) s naglaskom na promociju i prodaju kroz turizam, educiranje lokalnih stanovnika o turizmu te stvaranje mreže šetnica/staza i puteva, s naglaskom na

pristup riječi Krki. Dio ispitanika prepoznaće i suradnju s NP Krka, odnosno nedostatak iste, kao potencijalni izvor poteškoća, u kontekstu nedovoljnog generiranja ekonomskih koristi za općinu Promina od posjetitelja NP Krka koji dolaze na područje općine, ali i rješavanja regulative i stvaranja preduvjeta za snažniji razvoj naselja Nečven koje se u potpunosti nalazi na području Nacionalnog parka.

Uzimajući u obzir kako razvoj turizma na lokalnoj razini nije moguć bez potpore stanovništva, anketnim upitnikom je predviđen i set tvrdnji putem kojih se ispituje stav dionika o potencijalnim koristima od razvoja turizma za lokalnu zajednicu, kao i razina osobne potpore dalnjem razvoju turističke ponude na području Promine. Rezultati su prikazani u Tablici 15.

Tablica 15. Stav dionika prema dalnjem turističkom razvoju i koristima turizma za lokalnu zajednicu

Tvrđnja	Prosječna ocjena
Podupirem razvoj turizma baziran na prirodnim resursima (npr. pješačke, biciklističke, planinarske staze i sl.)	4,78
Podupirem razvoj kulturnih i povijesnih atrakcija (npr. muzeji, povijesni lokaliteti i sl.)	4,75
Podupirem razvoj različitih događanja i programa (npr. kulturne, sportske, gastro manifestacije i sl.)	4,72
Podupirem razvoj dodatnih sadržaja (npr. restorani, zabavni, sportski sadržaj i sl.)	4,72
Lokalno stanovništvo imati će ekonomski koristi od turizma.	4,72
Generalno, moj stav prema razvoju turizma u općini Promina je pozitivan.	4,59
Razvoj turizma potaknuti će investicije u našoj općini.	4,56
Zainteresiran sam za dalje uključivanje u razvoj turizma općine Promina.	4,50
Razvojem turizma otvoriti će se nove prilike za zapošljavanje u općini Promina.	4,50
Razvoj turizma osigurati će ostanak mladih u općini Promina.	4,31

Izvor: Anketa dionika, 2019.

Tablica 15. pokazuje kako razvoj turizma u općini Promina ima značajnu potporu ispitanika. Vidljiva je visoka razina potpore razvoju turizma baziranog na prirodnim i kulturnim resursima i atrakcijama, što odgovara postojećoj resursnoj osnovi. No, potrebno je primijetiti kako ispitanici prepoznaju ekonomsku korist koju donosi turizam, ali su u određenoj mjeri skeptični prema mogućnosti da turizam osigura ostanak mladih ljudi te otvori nove prilike za zapošljavanje. Aktivno uključivanje cjelokupne lokalne

zajednice u razvoj turizma koji će biti ciljano usmjeren na ostvarivanje društvenih i ekonomskih koristi je važan izazov prilikom oblikovanja strateških ciljeva razvoja turizma, kao i odabira ključnih turističkih projekata za realizaciju.

Neupitno je kako općina Promina posjeduje jedinstvene prirodne i kulturne resurse s velikim potencijalom turističke valorizacije, a analiza stanja i stavova dionika utvrdila je određene nedostatke koje je potrebno adresirati u svrhu kvalitetnijeg turističkog razvoja.

Iako provedenim istraživanjem (zbog specifičnog vremenskog perioda) nisu obuhvaćeni stavovi gostiju, u prijedlog za buduće aktivnosti će biti uvršteno kontinuirano i sistematsko istraživanje zadovoljstva gostiju, ali i svih nositelja turističke ponude općine Promina, u svrhu preventivnog i korektivnog djelovanja i stvaranja što boljeg sinergijskog učinka razvojnih turističkih projekata. Uzimajući u obzir spomenuto ograničenje, analizirani rezultati provedenog istraživanja će biti podloga pri utvrđivanju kvantitativnih i kvalitativnih ciljeva dalnjeg razvoja turizma na području općine Promina.

2.4. SWOT analiza turizma općine Promina

Na temelju prethodne analize stavova lokalnog stanovništva, pregleda sadašnjeg stanja turizma na području općine Promina, njenih općih značajki i resursne osnove moguće je definirati SWOT analizu turizma općine (SWOT - akronimom od engleskih riječi Strengths, Weaknesses, Opportunities i Threats). Radi se o analizi kojom se turistička obilježja sumiraju i strukturiraju u četiri kategorije S - snage, W – slabosti, O - povoljne prilike i mogućnosti i T - prijetnje. Ova se analiza uobičajeno koristiti upravo pri ocjenjivanju sadašnjeg stanja kao i razvojnih mogućnosti koje proizlaze iz definiranih snaga općine Promina kao i prilika koje generira njeno okruženje.

Analiziranje trenutnog stanja turizma općine Promina kroz definiranje snaga, slabosti, prilika i prijetnji vrlo je značajno u kontekstu planiranja razvoja turizma na ovom području. Turizam u općini je na početku svog razvojnog ciklusa, što s jedne strane generira veći broj slabosti upravo zbog turističke nerazvijenosti, dok s druge strane ta činjenica ukazuje i na velike mogućnosti za adekvatno i odgovorno oblikovanje budućeg razvoja turizma.

Slika 13 SWOT analiza turizma općine Promina

SNAGE – PREDNOSTI	SLABOSTI - NEDOSTACI
<ul style="list-style-type: none"> • NP Krka • Očuvana priroda i bioraznolikost • Povoljna klimatska obilježja • Prometni položaj • Kulturno-povijesna baština • Očuvani tradicijski elementi • Iznadprosječna duljina boravka turista • Podrška lokalnih dionika razvoju turizma • Organiziranje stanovništva kroz formalna i neformalna udruženja • Iskustvo u osiguravanju bespovratnih sredstava za razvoj • Sigurnost 	<ul style="list-style-type: none"> • Demografska obilježja općine • Turistička neopremljenost • Nedostatak pratećih turističkih sadržaja (ugostiteljskih, zabavnih, kulturnih) • Nedostatak smještajnih kapaciteta • Nedostatak koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini • Neprepoznatljivost općine Promina kao turističke destinacije • Nesređeni imovinsko-pravni odnosi • Područja s građevinskim otpadom i nesanirani rudnici boksita
PRIЛИKE – MOGUĆNOSTИ	PRIJETNJE – OPASNOSTИ
<ul style="list-style-type: none"> • Održivi razvoj • Novi poduzetnički projekti • Edukacija • Razvoj specifičnih oblika turizma • Nove turističke atrakcije • Aktivna suradnja s NP Krka u razvojnim projektima • Interes za ulaganja u turizam • Nacionalne mjere i programi za razvoj manje razvijenih područja • EU fondovi za razvoj ruralnih sredina 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepovoljni demografski trendovi • Pritisak na prirodu i kulturno -povijesnu baštinu • Degradacija okoliša • Sezonski karakter turističkih kretanja i poslovanja u okuženju • Konkurenčija ostalih destinacija u okruženju

Kada je riječ o snagama općine Promina u kontekstu turističkog razvoja, njen najjače obilježje leži upravo u lokaciji (unutar dva sata vožnje nalaze se prepoznatljive destinacije poput Šibenika, Trogira, Splita, NP Plitvička jezera) i činjenici da se dio Nacionalnog parka Krka nalazi u općini. S obzirom na izrazitu turističku atraktivnost lokacije, navedeno je potrebno valorizirati i razvoj turizma općine povezati s Nacionalnim parkom i iskoristiti imidž kojeg on ima na turističkom tržištu. Stoga, blizina NP Krka nedvojbeno predstavlja najznačajniju prednost općine Promina s obzirom da je za očekivati kako će se turizam općine prirodno naslanjati na turizam okruženja. Upravo blizina zaštićenog područja osigurava i očuvanost prirode ovog područja što predstavlja imperativ razvoja turizma. Jednu od prednosti općine Promina čini i njena iznimna kulturno-povijesna baština te

očuvani tradicijski elementi (poput suhozida, starih mlinica, folklora, gastronomije) koje tek treba turistički valorizirati. Navedeno predstavlja značajnu prednost s obzirom na trendove na turističkom tržištu koji ukazuju na porast potražnje za autohtonim i očuvanim prirodnim ambijentom. Nadalje, iako je za sada broj turista na području vrlo malen, značajna je činjenica da oni u općini prosječno ostaju čak 6,5 dana, što je iznad prosjeka cijele Šibensko-kninske županije. Na žalost, ta prednost nije iskorištena. Naime, kako trenutno općina pored nekoliko privatnih smještajnih objekata ne nudi nikakve dodatne sadržaje, turisti koji borave na ovom području gotovo u prosjeku tjedan dana, najveći dio svog budžeta troše izvan općine Promina.

Kako je već prethodno naglašeno, podrška lokalnog stanovništva neophodna je ukoliko se planira razvoj turizma na načelima održivosti. Analiza stavova stanovništva općine Promina ukazala je na snažnu potporu razvoju turizma što upućuje na činjenicu da lokalno stanovništvo percipira turizam kao jednu od razvojnih opcija koja će cijeloj općini donijeti određene koristi, kako ekonomske i socio-kulturološke tako i one vezane uz očuvanje okoliša. Evidentna je i zavidna razina udruživanja lokalnog stanovništva kroz formalna i neformalna udruženja što ukazuje na svijest o prednostima udruživanja. Navedena podrška lokalne zajednice jedan je od važnih preduvjeta implementacije strateških dokumenta vezanih uz turizam. Pored navedenog, značajno je naglasiti kako općina ima veliko iskustvo u povlačenju sredstava za razvoj i to iz različitih izvora i programa, što ju čini kompetentnom u prijavama budućih projekata vezanih uz turistički, ali i opći razvoj općine.

Naposljetku, jedna od prednosti općine leži i činjenici da se radi o sigurnoj destinaciji. Turistima je sigurnost destinacije iznimno važna i vrlo često predstavlja ključan preduvjet za konačni odabir destinacije.

Slabosti općine Promina prvenstveno proizlaze iz nepovoljne demografske strukture općine, koja ukazuje na depopulaciju općine, kao i na manjak stručnog i obrazovanog kadra. Naime, ljudi su ti koji su nositelji razvoja turizma i ukoliko se nastave ovakvi demografski trendovi, razvoj turizma biti će upitan. Ipak je važno naglasiti kako se razvojem turizma može potaknuti povratak stanovništva u općinu Promina (ovakvi pomaci su trenutno vidljivi i u praksi), kao i zadržati mlađa populacija koja će tim razvojem dobiti veće mogućnosti zapošljavanja i pokretanja novih poduzetničkih projekata. No za potrebe ostvarivanja novih projekata, potrebno je uložiti veliki napor u rješavanje kompleksne tematike imovinsko-pravnih odnosa, kao i u razjašnjavanje odrednica vezanih za gradnju na području Nacionalnog parka Krka (u čijem sastavu se trenutno u potpunosti nalazi naselje Nečven). Navedeni projekti bi trebali biti u funkciji ublažavanja utvrđenih slabosti općine koje proizlaze iz njene turističke nerazvijenosti i činjenice kako turizam kao takav nema dugotrajnu tradiciju na ovom području (štoviše, ostaci građevinskih i rudarskih aktivnosti i dalje su vidljivi i na pojedinim lokacijama predstavljaju

kako operativni tako i estetski problem). Na području općine Promina nedostaje ugostiteljskih, zabavnih, kulturnih i ostalih sadržaja te smještajnih kapaciteta. S obzirom na činjenicu da je općina turistički nerazvijena, jasno je i da je takva neprepoznatljiva na turističkom tržištu. Pored navedenog, kako općina Promina spada pod nadležnost Turističke zajednice Šibensko-kninske županije, evidentan je nedostatak koordinacijskog tijela koje bi poticao i umrežavao dionike te upravljalo razvojem turizma na lokalnoj razini. Posebno je vidljiv nedostatak umreženosti i koordinirane promocije po pitanju proizvodnje i prodaje lokalno uzgojene hrane posjetiteljima i turistima (od strane registriranih poljoprivrednih gospodarstva). Stoga će u budućnosti biti potreban aktivniji pristup upravljanju i promociji općine i njenog jedinstvenog turističkog proizvoda, kroz neki oblik koordinacijskog tijela zaduženog za lokalni turistički razvoj.

Prilike općine Promina prvenstveno se ogledaju u razvijanju specifičnih oblika turizma kao što su ekoturizam, agroturizam, sportsko-rekreativni i kulturni turizam. Naime, potrebno je razvijati one oblike turizma čije je ishodište upravo u snagama ove općine: prirodnoj i kulturnoj baštini. Sukladno prethodno navedenom, razvoj takvih oblika turizma:

- potaknuti će nove poduzetničke projekte lokalnog stanovništva - vezane uz primjerice proizvodnju autohtonih proizvoda (maslina, ulja, sira, pršuta, vina i sl.) koji će se plasirati kroz turizam, ili pak vezane uz obnovu starih tradicijskih kuća i njihova stavljanja u funkciju smještajnih kapaciteta,
- stimulirati će njegovanje izvornih običaja i očuvanja kulturne i prirodne baštine.

Ovdje je potrebno naglasiti i edukaciju, kao jedan od važnih segmenata razvoja turizma. S obzirom na specifičnost i kompleksnost turizma programi edukacije za turizam trebaju biti shvaćeni u najširem smislu riječi jer podrazumijevaju niz aktivnosti koje za krajnji cilj imaju ovladavanje znanjima relevantnih za poslovanje u ugostiteljstvu i turizmu, ali i edukaciju najšireg stanovništva o učincima i prednostima razvoja turizma i očekivanjima turista u pogledu općih uvjeta u destinaciji.

Prilike za turizam općine Promina moguće je povezati i s planovima i razvojnim projektima NP Krka kao i s izgradnjom novih turističkih atrakcija na ovom području (primjerice plan izgradnje visećeg pješačkog mosta preko kanjona Krke od utvrde Nečven do utvrde Trošenj - atrakcija koja nadilazi lokalni karakter i predstavlja atrakciju nadnacionalnog značaja). NP Krka predstavlja značajnog strateškog partnera Općini Promina, po pitanju održivog razvoja zajedničkih turističkih proizvoda, u kontekstu omogućavanja registriranim lokalnim poljoprivrednicima da plasiraju svoje proizvode u sklopu turističke infrastrukture Parka, kao i putem razvoja zajedničkih turističkih projekata kojima će se dodatan značaj i promocija dati gornjem toku rijeke Krke, koji se velikim dijelom nalazi u općini Promina (npr. kroz razvoj, održavanje i umrežavanje pješačkih i biciklističkih staza s pripadajućom ponudom). Navedeni projekti zasigurno će povećati interes investitora tim više što se i izmjenama i dopunama prostornog plana

uređenja općine Promina određuju ugostiteljsko-turističke zone (T2) ukupne površine do 10 ha (maksimalnog kapaciteta 500 kreveta) izvan područja nacionalnog parka Krka. Ohrabrujuća je i činjenica kako sve veći broj pojedinaca koji su porijeklom s područja općine Promina, pokazuju interes za povratak i turistička ulaganja u obnovu starih, te izgradnju novih objekata za potrebe bavljenja turizmom. Važno je napomenuti kako bi svi navedeni turistički projekti trebali integrirati i/ili promovirati lokalno orijentiranu dodatnu ugostiteljsku i turističku ponudu, kako bi se potaknuo gospodarski razvoj, te održivo iskoristili identificirani resursi općine (npr. poljoprivredna gospodarstva). Prilike općine Promina leže i u mogućnostima korištenja nacionalnih mjera i programa kako i EU fondova u kontekstu razvoja turizma na ruralnom području i kreiranja novih i autohtonih turističkih proizvoda kroz razvoj specifičnih oblika turizma.

U kontekstu prijetnji najznačajnija je ona koja se odnosi na negativna demografska kretanja u općini Promina, koja, ukoliko se nastavi takav trend, mogu dovesti u pitanje razvoj turizma na području općine. Nadalje, s obzirom na sezonski karakter turizma u Hrvatskoj, a posebice na području obalnih županija, jedna od prijetnji je i izraziti sezonski karakter turističkih kretanja čija je posljedica i sezonsko poslovanje. Navedeno može predstavljati razlog manjeg interesa investitora. Osim toga, sezonalnost stvara pritisak na prirodne i kulturne resurse u relativno kratkom vremenskom periodu, što, bez adekvatno razrađene strategije upravljanja posjetiteljima i turistima, te bez alata za njihovo osvještavanje i edukaciju po pitanju ponašanja, može uzrokovati degradaciju okoliša. Problem degradacije okoliša je i prijetnja u smislu nekontrolirane i neplanirane gradnje novih objekata na području općine, što je moguće spriječiti kroz kvalitetno prostorno planiranje.

Sukladno prethodnoj SWOT analizi, unatoč turističkoj nerazvijenosti, općina Promina ima potencijala postati atraktivna ruralna turistička destinacija i upravo se ovim dokumentom taj potencijal treba usmjeriti prema razvoju održivog turizma temeljenog na prirodnoj i kulturnoj baštini općine i njenog okruženja.

3. PRAVCI RAZVOJA TURIZMA OPĆINE PROMINA

Sukladno prethodno prezentiranim rezultatima analize sadašnjeg stanja turizma općine Promina moguće je zaključiti kako je općina trenutno turistički nedovoljno razvijena, odnosno da se turizam općine nalazi u početnoj fazi razvoja. Takva pozicija nalaže odgovorno planiranje razvoja turizma, odnosno razvoj turizma koji se bazira na načelima održivosti. Navedeno iziskuje suradnju svih dionika u procesu planiranja primjerene turističke valorizacije općine, pri čemu se prvenstveno uvažavaju sociokulturne i prirodne specifičnosti područja kao i ekonomski ciljevi razvoja turizma koji će unaprijediti kvalitetu života lokalnog stanovništva, potaknuti gospodarski razvoj i doprinijeti demografskoj obnovi općine.

3.1. Odabir scenarija razvoja turizma općine Promina

Općina Promina se još ne može smatrati turističkom destinacijom upravo zbog svoje turističke nerazvijenosti, manjka smještajnih kapaciteta kao i nedostatka pratećih turističkih sadržaja. Potencijal općine se vidi u njenim snagama, odnosno u NP Krka, bogatoj prirodnoj i kulturnoj baštini na koje treba oslanjati daljnji razvoj turizma ovog područja.

Scenariji razvoja turističkih destinacija mogu se promišljati na različite načine. Primjerice u kontekstu prihvatnog potencijala (engl. *Carrying Capacity*), moguće je istaknuti slijedeće scenarije:⁶⁶

- *Scenarij potpuno slobodnog razvoja* - općenito se smatra neprihvatljivim, budući da podrazumijeva nekontrolirani razvoj u svim njegovim aspektima. Lokalno se stanovništvo, u pravilu, snažno protivi takvom destruktivnom i kratkoročno orijentiranom razvoju.
- *Scenarij intenzivnog turističkog razvoja* - uzima u obzir fizički prihvatni kapacitet, kao i ekonomski i politički sustav, međutim, sklon je zanemarivanju socio-kulturnog aspekta.
- *Scenarij alternativnog turističkog razvoja* - s obzirom da polazi od najnižih vrijednosti prihvatnog kapaciteta, ovaj je scenarij često podvrgnut kritikama budući da previše naglašava značenje ekološke i socio-kulturne sfere, dok se ekonomsko-politički aspekti u pravilu uopće ne uzimaju u obzir.

⁶⁶ Dulčić, A., Petrić L. (2001). *Upravljanje razvojem turizma*, Mate d.o.o., Zagreb prema Guidelines for Carrying Capacity Assessment for Tourism in Mediterranean Coastal Areas (1997). PAP-9/1997/G.1. Split, Priority Actions Programme Regional Activity Centre.

- *Scenarij održivog razvoja turizma* - zauzima mjesto između scenarija intenzivnog i alternativnog turističkog razvoja. Njegova bit je uravnoteženje lokalne situacije i interesa sa širim regionalnim i nacionalnim interesima i planiranje razvoja turizma u skladu s prirodnim, društvenim i ostalim aspektima okruženja.

Pored navedenih, u literaturi se u obzir često uzimaju i slijedeći scenariji razvoja s perspektive životnog ciklusa destinacije:

- *Održavanje sadašnjeg stanja* - zadržavanje trenutne situacije što često dovodi do stagnacije i do zastarijevanja turističke ponude,
- *Restrukturiranje i repozicioniranje* - scenarij kojeg najčešće odabiru destinacije koje obilježava stagnacija i zastarjeli turistički proizvod. Cilj ovakvog pravca razvoja je restrukturiranje postojećih turističkih kapaciteta i kreiranje novih turističkih proizvoda na temelju čega se destinacija repozicionira na turističkom tržištu,
- *Ubrzani rast* – scenarij specifičan za destinacije koje su u početnoj fazi turističkog razvojnog ciklusa.

Vodeći se postojećim stanjem, stavovima lokalnog stanovništva, potencijalima razvoja i realnim ograničenjima općine Promina te suvremenim trendovima na turističkom tržištu, scenarij održivog u kombinaciji s modelom ubrzanog razvoja smatra se jedinom prihvatljivom opcijom dalnjeg turističkog razvoja na ovom području. Odabrani scenarij razvoja doprinijeti će razvoju gospodarstva općine Promina kao i blagostanju lokalnog stanovništva i rastu ukupne kvalitete njihova života. U tom je kontekstu važno naglasiti kako u cilju generiranja što više pozitivnih učinaka turizma, koncepcija razvoja turizma općine Promina treba biti promatrana kao integrirani dio cjelokupnog gospodarskog i društvenog sustava ovog područja uvijek vodeći se svim načelima održivosti.

3.2. Ciljevi i vizija razvoja turizma općine Promina

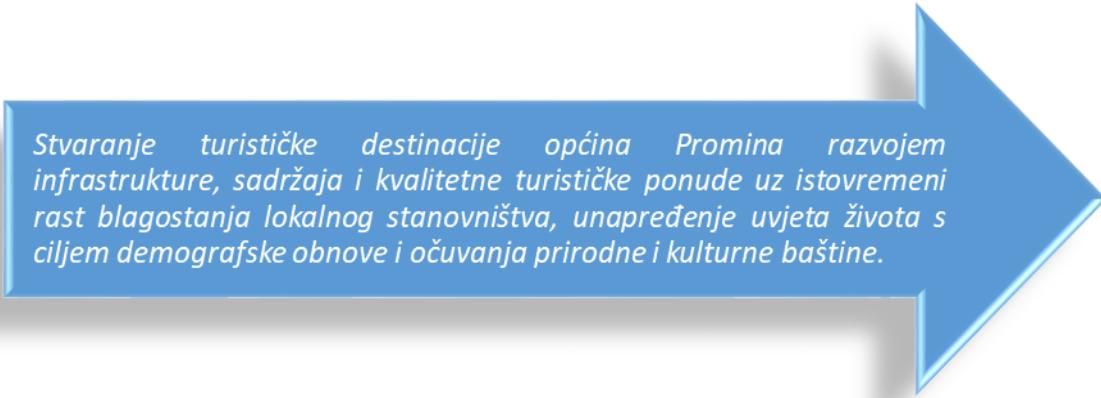
Pri definiranju strateških i operativnih razvojnih ciljeva turizma općine Promina, uvažena su slijedeća osnovna polazišta:

- zadovoljstvo lokalnog stanovništva i unapređenje kvalitete njihova života,
- unapređenje lokalnog gospodarstva,
- očuvanje prirodne i kulturne baštine,
- zadovoljstvo turista.

S obzirom na navedeno, polazi se od toga da se planskim razvojem turizma, kroz unapređenje lokalnog gospodarstva osigura unapređenje kvalitete života lokalnog

stanovništva i viši stupanj njihova zadovoljstva. Razvoj kvalitetnih i autohtonih turističkih proizvoda i usluga od strane lokalnog stanovništva u očuvanom prirodnom okolišu rezultirati će kvalitetnim turističkim doživljajem i visokom razinom zadovoljstva turista. Tako će turistička potrošnja, koja se ostvari kupovinom lokalnih proizvoda i usluga, ostati stanovništvu općine Promina čime će se unaprijediti lokalno gospodarstvo i potaknuti nove investicije, daljnji razvoj i unapređenje turističkih proizvoda i usluga.

S obzirom na specifičnosti općine kao i njenog turističkog razvoja definiran je **osnovni strateški cilj razvoja turizma općine Promina:**

Stvaranje turističke destinacije općina Promina razvojem infrastrukture, sadržaja i kvalitetne turističke ponude uz istovremeni rast blagostanja lokalnog stanovništva, unapređenje uvjeta života s ciljem demografske obnove i očuvanja prirodne i kulturne baštine.

Ovako postavljen strateški cilj zahtjeva primjerenu turističku valorizaciju raspoloživih prirodnih i kulturnih resursa s ciljem njihova očuvanja kao i osiguravanje preduvjeta za usklađeni razvoj svih čimbenika značajnih za turizam i gospodarski razvoj područja u cjelini. Iz definiranog strateškog cilja jasno je kako općina Promina trenutno nema dovoljno profiliran turistički proizvod, obilježava je nedostatna turistička opremljenost, te izrazito nedostatan broj smještajnih kapaciteta. Stoga, kako bi se općina Promina izgradila kao turistička destinacija potrebno je aktivirati njene prirodne i kulturne potencijale, potaknuti poduzetničke aktivnosti u funkciji razvoja smještajnih kapaciteta i pratećih turističkih sadržaja.

Nadalje, na temelju postavljenog strateškog cilja, definirana je i vizija turističkog razvoja, općine Promina. Vizija predstavlja jasnou sliku onoga što lokalni dionici, odnosno lokalno stanovništvo želi od turizma. Na taj način vizija povezuje i ujedinjuje sve interesne skupine i usmjerava ih ka ostvarenju zajedničkog strateškog cilja.

Uzimajući u obzir specifična obilježja općine Promina kao i evidentan interes lokalnih stanovnika za razvoj turizma baziranog na prirodnoj i kulturnoj baštini, definirana je slijedeća **vizija turističkog razvoja općine Promina**:

**SUSRET
RIJEKE KRKE, PLANINE, OČUVANE TRADICIJE
I IZVORNIH OKUSA
POD PROMINSKOM KAPOM**

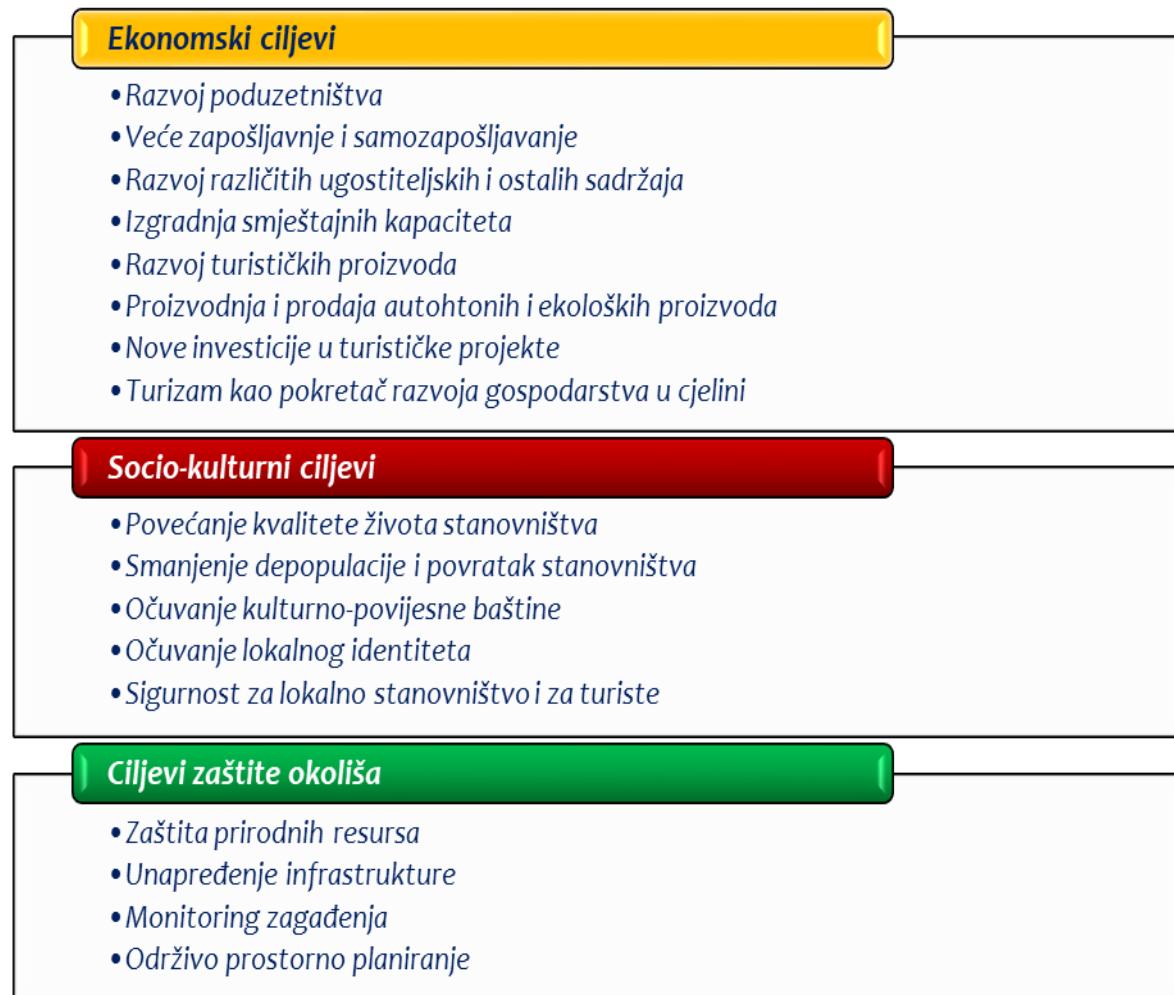
Vidljivo je kako je vizija proizašla iz temeljnih snaga i vrijednosti općine Promina, odnosno iz očuvane i jedinstvene prirode (rijeka Krka i planina Promina) te kulturne baštine (očuvana tradicija i izvorni okusi) objedinjenim pod prominskom kapom – prepoznatljivim simbolom tradicije i kulturne baštine prominskog kraja.

Sukladno koncepciji održivog razvoja turizma i slijedom postavljenog strateškog cilja i vizije razvoja općine Promina, u nastavku su definirani dugoročni ciljevi koji su podijeljeni u tri podskupine: ekonomski, socio-kulturni i ciljevi zaštite okoliša. Jedan od prioritetnih ekonomskih ciljeva razvoja turizma općine Promina ogleda se u razvoju poduzetništva, povećanju zapošljavanja i samozapošljavanja. Nadalje u ovoj podskupini, kao ekonomski cilj javlja se i razvoj različitih sadržaja i smještajnih kapaciteta, odnosno razvoj turističkih proizvoda općine koji se svakako trebaju bazirati na lokalnim specifičnostima, proizvodima i uslugama. Na taj način će se osigurati da većina turističke potrošnje ostane upravo u općini Promina i lokalnoj zajednici, što će rezultirati novim interesom za investiranje u turističke projekte. Naposljetu se očekuje kako će turizam biti jedan od ključnih pokretača razvoja gospodarstva općine u cjelini, čineći s razvojem poljoprivrede i stočarstva okosnicu razvoja.

Slijedom navedenog postavljeni su i socio-kulturnih ciljevi gdje je kao primaran cilj identificirano dugoročno blagostanje lokalnog stanovništva, odnosno povećanje kvalitete života u općini te smanjenje migracija iz općine i povratak stanovništva. Nadalje, razvoj turizma treba osigurati očuvanje lokalnog identiteta kroz očuvanje kulturno-povijesne i tradicijske baštine. S obzirom da se razvoj turizma općine naslanja na izuzetan prirodni fenomen NP Krka, u okviru ciljeva zaštite okoliša, potrebno je odgovorno i efikasno koristiti prirodne resurse, kao i pratiti intenzitet i način njihova korištenja kako bi ih se zaštitilo i dugoročno očuvalo. Naime, kvaliteta okoliša odnosno njegova atraktivnost i

očuvanost značajno pridonosi kvaliteti turističkog proizvoda i kvaliteti doživljaja turista, što posljedično utječe i na jačanje konkurentnosti na turističkom tržištu.

Slika 14 Dugoročni ciljevi razvoja turizma općine Promina

U kontekstu definiranih ciljeva, posebno je važno naglasiti kako su ekonomski, socio-kulturni i ciljevi zaštite okoliša jednako važni i da se međusobno uvjetuju. U suprotnom, dogodi li se značajno odstupanje od bilo kojeg cilja, ravnoteža odnosa bitno bi se poremetila i održivost razvoja bi se dovela u pitanje.

Kao nadopuna prethodnim ciljevima i slijedeći korak u planiranju razvoja turizma, u nastavku su razrađeni i definirani konkretni kvantificirani ekonomski ciljevi razvoja turizma općine Promina do 2025. godine. Radi se o procjenama povećanja broja smještajnih kapaciteta i, shodno njima kao i trendovima na turističkom tržištu, o procjenama povećanja broja turističkih dolazaka i noćenja.

S obzirom na trenutno neadekvatnu strukturu smještajnih kapaciteta općine Promina koja uključuje samo privatni smještaj, potrebno je planirati takvu strukturu u kojoj će, osim privatnog smještaja, u 2025. godini participirati i drugi objekti. Shodno tome, polazište za procjenu buduće strukture smještajnih kapaciteta predstavljaju definirana izdvojena građevinska područja izvan naselja ugostiteljsko-turističke namjene (T2), koja podrazumijevaju smještajne kapacitete u turističkim naseljima (vile, glamping kućice, mali hoteli) kao i gradnju pratećih ugostiteljsko-zabavnih i sportsko rekreacijskih sadržaja. Navedene turističke T2 zone definirane su prostornim planom općine Promina gdje je određeno izdvojeno građevinsko područje ugostiteljsko - turističke namjene (T2) na:⁶⁷

- području naselja Puljane, površine 4 ha s maksimalnim smještajnim kapacetetom od 200 kreveta,
- području naselja Suknovci, površine 4 ha s maksimalnim smještajnim kapacetetom od 250 kreveta,
- području naselja Lukar, površine 2 ha s maksimalnim smještajnim kapacetetom od 50 kreveta.

Uzveši obzir administrativno duge procese koji prate aktivizaciju turističkih zona, obnovu tradicijskih kuća kao i izgradnju novih kuća za odmor, posebice kada je riječ o imovinsko-pravnim preprekama, potrebno je realno planirati razvoj smještajnih kapaciteta u općini Promina do 2025.g. Sukladno navedenom, u nastavku su predložena dva scenarija. Prvi scenarij uzima u obzir mogućnost aktiviranja najmanje T2 turističke zone, odnosno izgradnje smještajnih kapaciteta do maksimalnih 50 ležajeva, dok drugi scenarij uključuje izgradnju kapaciteta do maksimalno 200 ležajeva (u jednoj ili više T2 zona). U oba predložena scenarija, planirana struktura ukazuje na bitno poboljšanje smještajne ponude uslijed aktiviranja planiranih T2 zona, hostela u Eko kampusu Puljane, obnove starih i izgradnje novih kuća za odmor, kao i kampova u domaćinstvu i na obiteljskim poljoprivrednim domaćinstvima. Važno je napomenuti kako se u oba scenarija pri procjeni rasta broja ležajeva posebno vodilo računa o tome da se maksimalno štiti prostor i priroda kao dugoročno temeljni preuvjet interesa turista.

⁶⁷ Općina Promina (2018). III. Izmjene i dopune prostornog plana uređenja općine Promina, dostupno na: https://www.promina.hr/images/10_PROSTORNI_PLANOVI/01_PROSTORNI_PLAN/2019/01_18/TEKSTUALNI_DIO.pdf

Tablica 16. Struktura smještajnih kapaciteta općine Promina 2018. i 2025. godine i kvantificirani ciljevi – **scenarij 1**

SMJEŠTAJNI KAPACITETI	2018.		2025.*	
	Postelje**	Struktura %	Postelje**	Struktura %
Turističko naselje	/	/	50	10,4
Hosteli	/	/	36	7,5
Privatni smještaj	95	100	365	75,9
Kampovi u domaćinstvu i na obiteljskim poljoprivrednim domaćinstvima	/	/	30	6,2
UKUPNO	95	100	481	100

Kvantificirani ciljevi	2018.	2025.*
Dolasci	622	2.800 +350%
Noćenja	4.095	17.300 +322%
Prosječni boravak	6,5 dana	6 dana
Broj postelja**	95	481 +406%

*Procjena autora

** stalne i pomoćne

Izvor za 2018. g.: Turistička zajednica Šibensko-kninske županije

Iz prethodne tablice vidljiva je značajna promjena kako u broju tako i u strukturi smještajnih kapaciteta što posljedično vodi i do značajnog povećanja turističkog prometa do 2025.g. na području općine Promina. Naime, do 2025. godine procjenjuje se rast broja postelja od 406%. Privatni smještaj će 2025. godine imati dominantnu ulogu u strukturi smještajnih kapaciteta općine Promina s visokim udjelom od 75,9%.

Nadalje, do 2025. godine scenarijem 1 planira se izgradnja kapaciteta u turističkom naselju koji bi s kapacitetom od 50 postelja, u ukupnoj strukturi smještajnih kapaciteta općine Promina bio zastupljen s 10,4 %, dok bi hostel imao udio od 7,5% u ukupnom broju ležajeva na području općine.

Kampovi su vrlo traženi oblik smještaja posebice u područjima jedinstvene i netaknute prirode kao što je općina Promina, no zbog specifičnosti klimatskih uvjeta i konfiguracije terena općine koji uvjetuju poslovanje kampova isključivo u visokoj sezoni, planira se ponuda kampova u domaćinstvu i na obiteljskim poljoprivrednim domaćinstvima s projiciranim 30 ležajeva i udjelom od 6,2 % u ukupnoj strukturi smještajnih kapaciteta. Projicirani prosječni boravak turista na području općine sa sadašnjih 6,5 dana, sukladno

trendovima na turističkom tržištu, u slijedećim se godinama smanjuje te u 2025. godini iznosi 6 dana.

Sukladno procijenjenom povećanju broja smještajnih kapaciteta, u prvom scenariju procjena je autora da će se u 2025. godine povećati broj dolazaka s današnjih 622 na 2.800. Nadalje, kao posljedica povećanja, proširenja i nadogradnje turističke ponude općine Promina, ali i unapređenja strukture smještajnih kapaciteta procijenjen je i rast broja noćenja u 2025.g. od 323%.

Tablica 17. Struktura smještajnih kapaciteta općine Promina 2018. i 2025. godine i kvantificirani ciljevi – **scenarij 2**

SMJEŠTAJNI KAPACITETI	2018.		2025.*	
	Postelje**	Struktura %	Postelje**	Struktura %
Turističko naselje	/	/	200	31,7
Hosteli	/	/	36	5,7
Privatni smještaj	95	100	365	57,8
Kampovi u domaćinstvu i na obiteljskim poljoprivrednim domaćinstvima	/	/	30	4,8
UKUPNO	95	100	631	100

Kvantificirani ciljevi	2018.	2025.*
Dolasci	622	3.786 +509%
Noćenja	4.095	22.716 +455%
Prosječni boravak	6,5 dana	6 dana
Broj postelja**	95	631 +564%

*Procjena autora

** stalne i pomoćne

Izvor za 2018. g.: Turistička zajednica Šibensko-kninske županije

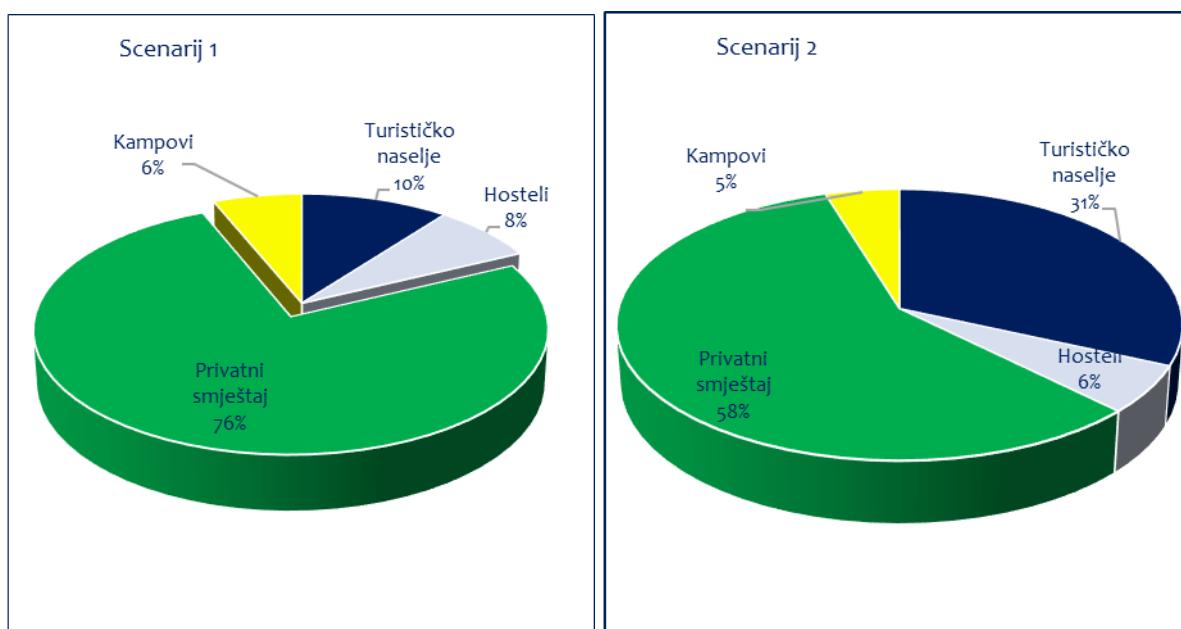
Prethodna tablica prikazuje procjene broja i strukture smještajnih kapaciteta kao i turističkog prometa sukladno drugom scenariju. S obzirom da ovaj scenarij prepostavlja aktiviranje 200 ležajeva u T2 zoni/zonama, vidljiv je još značajniji porast broja ležajeva od 564%, gdje se ovim scenarijem planira porast, sa sadašnjih 95 na 631 ležaj u 2025. g. Iz tog razloga, turistička naselja će 2025. g. činiti značajnih 31,7% u ukupnim smještajnim kapacitetima općine Promina.

Značaj udio ostaje i na privatnom smještaju, no, pritom valja naglasiti da će se njihov udio u ukupnoj strukturi smanjiti uslijed aktiviranja T2 zona, te će 2025. godine privatni smještaj u ukupnim smještajnim kapacitetima općine Promina biti zastupljen s 57,8 % u usporedbi s današnjih 100%. Zbog istog razloga, sukladno ovom scenariju, udio će hostela u 2025. g. također pasti i iznositi će 5,7%, a kampova 4,8%.

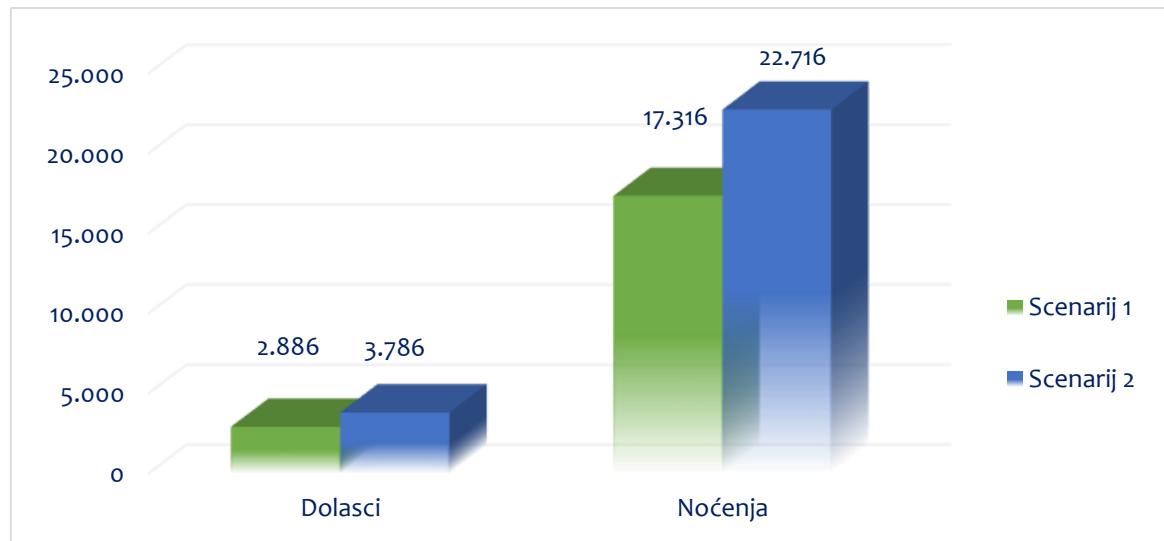
U kontekstu turističkog prometa, ovim se scenarijem procjenjuje porast broja dolazaka od 509% kao i porast broja noćenja koji bi u 2025. iznosio visokih 22.716 što predstavlja znakovit pomak od sadašnjeg stanja.

Slika 15 Usporedba scenarija 1 i 2

Procjena strukture smještajnih kapaciteta 2025.

Procjena turističkog prometa 2025.

Ovako procijenjene stope rasta broja ležajeva, turističkih dolazaka i noćenja u oba scenarija, rezultat su trenutne nedostatne razvijenosti turizma na području općine Promina. Očekuje se kako će se razvojem specifičnih oblika turizma koji će pratiti realizaciju ključnih razvojnih projekata, operativnih ciljeva i prioriteta (koji su prikazani u nastavku) dati zamah ukupnom razvoju turizma na ovom području.

3.3. Turistički proizvodi općine Promina

Danas se na području općine Promina nudi usluga smještaja u kućama za odmor i OPG-ovima, dok prateći turistički i ugostiteljski sadržaji ne postoje. Usljed turističke nerazvijenosti, na prostoru općine još nema razvijenih specifičnih oblika turizma iako postoje značajni resursi za njihov razvoj. No, zbog izuzetne lokacije, prirodne i kulturne baštine, kao i podrške lokalnog stanovništva turističkom razvoju ukazuje se potencijal razvoja slijedećih specifičnih oblika turizma:

- Ekoturizam
- Agroturizam
- Gastro i eno turizam
- Kulturni turizam
- Sportsko-rekreacijski i pustolovni turizam

Slijedom raspoloživih resursa, trendova na turističkom tržištu, kao i izbora modela razvoja turizma, definiranja vizije i ciljeva turizma općine Promina, među najatraktivnijim turističkim proizvodima općine do 2025.g. u prvom se redu ističe ekoturizam. **Ekoturizam** obuhvaća sve potencijale općine i u svojoj suštini promovira održivi razvoj destinacije. Naime, ekoturizam se definira kao oblik putovanja u relativno neometana ili netaknuta prirodna područja s posebnim ciljem proučavanja, divljenja i uživanja u krajoliku, biljnom i životinjskom svijetu kao i svim kulturnim obilježjima područja.⁶⁸ Radi se o posebnom obliku turizma koji se razvija u ekološki osjetljivim prostorima, upravo kao što je i prostor općine Promina, kojim se potiče zaštita okoliša s posebnim naglaskom na tradiciju i kulturu, odnosno na lokalno stanovništvo, koje očekuje gospodarske koristi od njegovog razvoja. Ekoturisti traže očuvanu prirodu, kontakt s lokalnim stanovništvom, upoznavanje tradicijskog načina života i kulture prostora u kojem borave. Navedeno ukazuje kako bi razvoj ovakvog oblika turizma povezao i sve ostale oblike turizma koji su se pokazali perspektivnima za područje općine Promina (posebice agroturizma, gastro i eno te kulturnog turizma). Naime, općina ima očuvanu prirodu, dio se nalazi u nacionalnom parku koji sam po sebi privlači ovakav profil turista. Nadalje, u općini postoje obiteljska poljoprivredna domaćinstva koja svoje proizvode mogu nuditi turistima koji traže i

⁶⁸ Ceballos-Lascurain, H. (1987). The future of ‘ecotourism’. Mexico Journal, str. 13–14.

spremni su platiti više za hranu iz ekološkog uzgoja. U tom se kontekstu također otvara potencijal razvoja agroturizma, jer se ekološka poljoprivreda sve učestalije uvodi kao jedini prihvatljivi oblik proizvodnje hrane u zaštićenim prostorima prirode i u njihovoj okolini, štiteći autohtonost biljnih i životinjskih vrsta te omogućavajući razvoj agro i ekoturizma.⁶⁹ **Agroturizam** se poistovjećuje s turizmom na turističkim seljačkim gospodarstvima⁷⁰ i predstavlja povezivanje poljoprivrednih i turističkih aktivnosti na gospodarstvu.⁷¹ S obzirom da značajke prostora općine Promina ukazuju na mogućnost razvoja poljoprivrede, posebice eko proizvodnje, ali i turizma, agroturizam predstavlja realan, perspektivan i visoko atraktivan turistički proizvod. Poticanje autohtone proizvodnje (kada je riječ o općini Promina tu se u prvom redu misli na uzgoj vinove loze, maslina, voća i povrća, razvoj stočarstva i tradicionalnog načina pripremanja hrane) potaknulo bi se i plasiranje tih proizvoda kroz turizam što pruža nove mogućnosti za OPG-ove i dodatni izvor prihoda lokalnom stanovništvu. Tradicijsku **gastronomiju** neophodno je uključiti u turističku ponudu ne samo nudeći domaće specijalitete u OPG-ovima i budućim ugostiteljskim objektima, već se otvara mogućnost i neposrednog uključivanja turista u proces uzgoja, prerade i pripreme namirnica. Na taj način se razvija i promovira lokalna poljoprivreda jer se namirnice nabavljaju od lokalnih proizvođača i turistima se pruža jedinstveno iskustvo i doživljaj (primjerice branje maslina, priprema tradicijskih jela). Trendovi na turističkom tržištu ukazuju kako suvremeni turisti ističu gastronomiju kao važan čimbenik prepoznatljivosti neke zemlje i destinacije, stoga će, pored navedenog, biti potrebno gastronomsku ponudu općine Promina, promovirati i kroz osmišljavanje dodatnih gastro događanja, no prvenstveno je značajno otvaranje ugostiteljskih objekata, kojih u sadašnjem trenutku na prostoru općine nema. Upravo je zbog svega navedenog, eno-gastronomski turizam, iako sastavni dio kulturnog turizma, posebno izdvojen kao zaseban turistički proizvod od iznimnog značaja za turizam općine Promina.

Kulturni turizam posljednjih dvadesetak godina na području Europe predstavlja jedan od najznačajnijih specifičnih oblika turizma te se procjenjuje da i inače oko 40% svih međunarodnih odmorišnih putovanja sadrži komponentu kulture i umjetnosti. Generalno se smatra da kulturni turizam obuhvaća putovanja pretežno motivirana upoznavanjem kulturne baštine (turizam baštine, povijesti, umjetnosti i 'kulture života i rada' (kreativni turizam)).^{72,73} Trendovi na turističkom tržištu pokazuju da postoje različiti segmenti

⁶⁹ Šiljković, Ž. (2002). Organska poljoprivreda srednje Europe. Geoadria, 7 (2), str. 75-93.

⁷⁰ Brčić-Stipčević, V., Petljak, K, Renko, S. Ekoagroturizam – pokretač održivog razvoja turizma. Dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/429920.Brcic-Stipcevic_Petljak_Renko.pdf

⁷¹ Franić, R., Grgić, Z.(2002). Agroturizam na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu u Hrvatskoj – Pretpostavke i izgledi razvitka, studij slučaja. Agriculturae Conspectus Scientificus, 67 (3), str. 131-141.

⁷² Tomljenović, R., Boranić Živoder, S. (2015). Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, Institut za turizam, Zagreb, str. 8, https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//001_160128-AP_kulturni.pdf, preuzeto: 28.4.2019.

⁷³ Vlada Republike Hrvatske, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf>, preuzeto: 28.4.2019.

kulturom motiviranih turista što u ruralnim područjima posebno stavlja naglasak na dvije vrste putovanja i/ili sudjelovanja u kulturnoj ponudi destinacije. To se prije svega na području općine Promina odnosi na putovanja motivirana upoznavanjem kulturne baštine koja se odnose na obilazak kulturno-povijesnih lokaliteta i aktivnosti kojima se upoznaje povijest destinacije, zatim na ona putovanja motivirana kreativnim kulturnim aktivnostima koje su specifične za tradicijske vrijednosti destinacije (npr. tradicijske vještine zidanja suhozida, učenje starinskih igara, i sl.), suvremenu praksu kulture života (npr. gastro radionice, radionice ljekovitog bilja i sl.) i suvremenu umjetničku produkciju (npr. međunarodne likovne/kiparske radionice i kolonije). Tradicija i kreativne aktivnosti destinacije mogu se pretvoriti u potpuno novi oblik kreativnoga turističkog proizvoda tj. turističkog proizvoda namijenjenoga kreativnim turistima.⁷⁴ Velikom broju turista kulturna ponuda ne predstavlja primarni motiv putovanja, ali vrlo velik broj putovanja sadrži neku od komponenti kulture i umjetnosti pa je stoga potrebno vrijedne Prominske kulturne vrijednosti prilagoditi suvremenim putnicima bez obzira koji je primarni motiv dolaska u destinaciju.

Po pitanju razvoja **sportsko-rekreacijskog turizma**, važno je napomenuti kako sportska rekreacija u turizmu ima dugogodišnju tradiciju te je postala nezaobilazni sadržaj turističke ponude s posebnom ulogom u privlačenju gostiju u turističku destinaciju. Za sportsku rekreaciju i aktivno provođenje odmora, nisu više zainteresirani samo sportaši i sportski entuzijasti, već i obitelji, parovi, ljubitelji prirode, turističke grupe (s naglaskom na team-building), itd. Uzimajući u obzir glavne odrednice ranije spomenutog ekoturizma, kao i specifičnosti područja i postojeće turističke resurse, **pustolovni turizam** se nameće kao podvrsta sportsko-rekreacijskog turizma idealna za daljnji razvoj na području općine Promina. Naglasak bi trebao biti dan na aktivnosti koje spadaju u tzv. „meki“ pustolovni turizam:⁷⁵ pješačenje, biciklizam, camping, jahanje, promatranje životinja, i sl. Računajući na nastavak trenda porasta potražnje za sportsko-rekreacijskim aktivnostima u turizmu (pogotovo cikloturizma), kvalitetan razvoj ovakvog vida ponude, potpuno je komplementaran s promocijom i interpretacijom Prominske kulturne baštine, kao i razvojem agroturizma, eno i gastronomskog turizma i drugih identificiranih specifičnih oblika turizma.

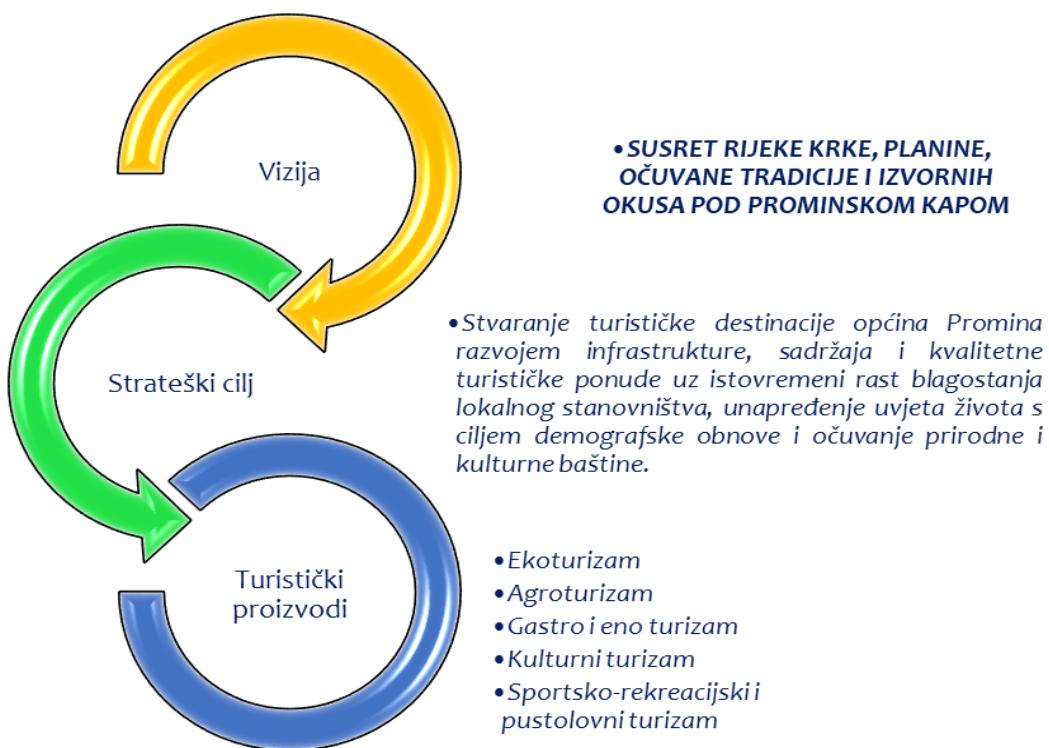
Poslovni turizam, u punom smislu tog pojma, nije od primarne važnosti za razvoj na područje općine Promina, ali očekuje se da buduća istraživanja kulturno-povijesne baštine (s naglaskom na arheološka istraživanja), kao i istraživanja prirodne baštine (pogotovo bioraznolikosti NP Krka), privuku u Eko kampus Puljane značajan broj istraživača koji će u svrhu istraživanja i edukacije boraviti u općini i koristiti njezinu infrastrukturu i ponudu.

Implementacijom predloženih mjera i ključnih projekata očekuje se ostvarivanje sinergijskog učinka i pozitivnih efekata na lokalnu ekonomiju i kvalitetu života stanovnika.

⁷⁴ Rudan, E. (2012). Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske, *Ekonomski misao i praksa*, Vol. 12., br. 2., str. 713 – 730.

⁷⁵ Geić, S. (2011). *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, str. 273-274.

Slika 16 Vizija i razvoj proizvoda u funkciji ostvarenja strateških ciljeva razvoja turizma općine Promina

Slijedom prethodno navedenog i slijedeći klasičnu metodologiju izrade turističkih strateških razvojnih dokumenata, realizacija postavljenih strateških ciljeva podrazumijeva proces kojim se transformiraju vizija i ciljevi u niz aktivnosti izvedenih iz mjera razvoja turizma i ključnih razvojnih projekata.

4. PRIORITETI I RAZVOJNI PROJEKTI U FUNKCIJI OSTVARIVANJA STRATEŠKIH CILJEVA TURIZMA

U cilju dostizanja definirane vizije, ostvarivanja strateških ciljeva razvoja turizma kao i razvoja specifičnih oblika turizma općine Promina, u nastavku dokumenta se definiraju operativni ciljevi i mjere. Budući da ostvarenje postavljenog strateškog cilja, koji se ogleda u stvaranju turističke destinacije općine Promina, naglašava potrebu razvijanja infrastrukture, turističkih sadržaja, proizvoda i usluga u cilju kreiranja kvalitetnijih uvjeta života na ovom području, pri čemu se poseban naglasak stavlja na očuvanje prirodnih i kulturnih resursa, podrazumijeva se ostvarivanje sljedećih operativnih ciljeva:

1. Razvoj turističke ponude općine Promina kroz unapređenje turističke infrastrukture i razvoj novih turističkih sadržaja,
2. Upravljanje razvojem turizma kroz upravljanje procesima, razvoj ljudskih potencijala, investicijsku politiku i umrežavanje svih dionika na razini općine koji mogu doprinijeti razvoju ponude kreirajući sinergijske efekte.

Navedeni operativni ciljevi trebaju se realizirati kroz odgovorno i optimalno korištenje resursa općine Promina kao i kroz povezivanje javnog i privatnog interesa. Za svaki operativni cilj razrađeni su specifični prioriteti prikazani na Slici 16.

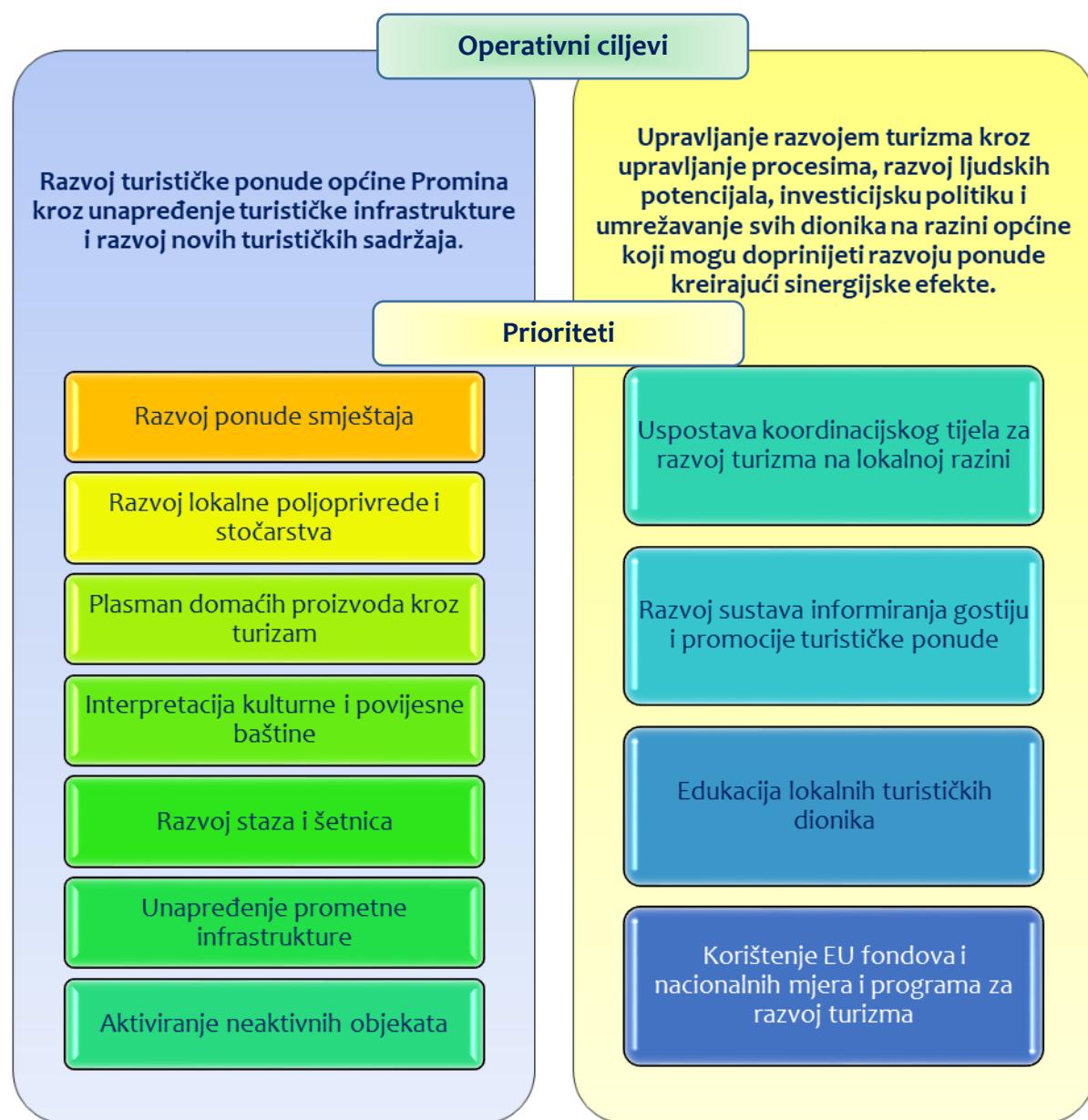
Prvi operativni cilj (obogaćivanje turističke ponude općine Promina kroz unapređenje turističke infrastrukture i razvoj novih turističkih sadržaja) uključuje slijedeće prioritete:

- Razvoj ponude smještaja
- Razvoj lokalne poljoprivrede i stočarstva
- Plasman domaćih proizvoda kroz turizam
- Interpretacija kulturne i povijesne baštine
- Razvoj staza i šetnica
- Unapređenje prometne infrastrukture
- Aktiviranje neaktivnih objekata (u prvom redu onih u državnom vlasništvu)

Prvi prioritet obuhvaća kvantitativan i kvalitativan razvoj smještajnih kapaciteta gdje se najveći naglasak stavlja na obnovu tradicijskih kuća i stavljanje istih u turističku funkciju, ali i na izgradnju novih kuća za odmor/turističkih naselja usklađenih s prostornim planom kao i s tradicijskim i vizualnim identitetom općine Promina. Sljedeća dva prioriteta: *Razvoj lokalne poljoprivrede i stočarstva* i *Plasman domaćih proizvoda kroz turizam* međusobno se nadopunjaju u djelovanju za potrebe razvoja lokalne ekonomije kroz spajanje poljoprivrede i turizma. Turistička valorizacija prethodno opisanih kulturno-povijesnih resursa obuhvaćena je prioritetom *Interpretacija kulturne i povijesne baštine*, dok se

prirodna baština nastoji održivo turistički valorizirati putem prioriteta *Razvoj tematskih staza i šetnica*. Rješavanje identificiranog problema neadekvatne prometne infrastrukture (s naglaskom na turističku signalizaciju) adresirano je putem prioriteta *Unapređenje prometne infrastrukture*. Posljednji (iako ne i najmanje važan), na popisu prioriteta u sklopu prvog operativnog cilja odnosi se na aktiviranje neaktivnih objekata. Ovim prioritetom obuhvaćeni su napušteni objekti koji su nekad imali javnu, poljoprivrednu, industrijsku ili neku drugu namjenu, s naglaskom na nekadašnje školske zgrade koje se nalaze u državnom vlasništvu i predstavljaju veliki potencijal za unapređenje turističke ponude općine Promina. Prostor navedenih zgrada, nakon prijenosa vlasništva i uređenja, može biti iskorišten u kulturne svrhe (interpretacijski centar kulturne i prirodne baštine), ali i imati smještajnu, ugostiteljsku ili neku drugu namjenu.

Slika 17. Operativni ciljevi i prioriteti razvoja turizma općine Promina

Drugi operativni cilj (upravljanje razvojem turizma kroz upravljanje procesima, razvoj ljudskih potencijala i investicijsku politiku te umrežavanje svih dionika na razini općine koji mogu doprinijeti razvoju ponude kreirajući sinergijske efekte) obuhvaća sljedeće prioritete:

- Uspostava koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini
- Razvoj sustava informiranja gostiju i promocije turističke ponude
- Edukacija lokalnih turističkih dionika
- Korištenje EU fondova i nacionalnih mjera i programa za razvoj turizma

Prioriteti u sklopu drugog operativnog cilja orijentirani su na stvaranje „nevidljive“ infrastrukture temeljene na suradnji i umrežavanju dionika, razvoju marketinga, stjecanju i dijeljenju znanja, te osiguravanju vanjskih izvora financiranja za turistički razvoj. Kako bi se osigurao kontroliran i održiv razvoj turizma utemeljen na usuglašenim interesima svih dionika na području općine, nužno je uspostaviti koordinacijsko tijelo koje bi bilo zaduženo za integriranje postojećih i osmišljavanje novih turističkih sadržaja, kao i stvaranje sustava informiranja gostiju i promocije turističke ponude. Isto tijelo bi trebalo uspostaviti aktivnu suradnju s NP Krka, te osigurati edukaciju lokalnih turističkih dionika (privatnih iznajmljivača, članova OPG-a, ugostitelja, članova udruga, itd.) u području ključnih izazova suvremenog turizma i održivog razvoja. Korištenje EU fondova i nacionalnih mjera i programa za razvoj turizma kao prioritet predstavlja nastavak postojećih uspješnih aktivnosti općine, uz mogućnost samostalnog kandidiranja drugih lokalnih dionika (pogotovo kada su u pitanju mjere za ruralni razvoj).

Mjere i aktivnosti u kontekstu prethodno navedenih prioriteta definirane su akcijskim planom koji predstavlja sastavni dio ovog dokumenta.

4.1. Ključni razvojni projekti

Kako bi se postavljeni ciljevi dostigli i kako bi se pokrenuo turistički razvoj općine Promina utvrđeni su ključni razvojni turistički projekti koji bi se trebali realizirati u razdoblju do 2025. godine. U tom je kontekstu izuzetno važno napomenuti kako je kroz niz radionica i intervjuja u kojima su sudjelovali svi zainteresirani dionici općine Promina, postignut konsenzus vezan uz sljedeće razvojne projekte:

Naposljeku, važno je napomenuti kako se pri odabiru navedenih projekta vodilo prethodno definiranim kriterijima koji su osigurali da razvojni projekti podržavaju viziju i ciljeve razvoja turizma općine Promina, unapređuju kvalitetu života lokalnog stanovništva, kao i da su ekonomski, društveno i ekološki održivi.

Projekt	Interpretacijski centar kulturne i prirodne baštine
Namjena	Atrakcija, usluge, prezentacija, baština
Prioritet	Interpretacija kulturne i povjesne baštine; Aktiviranje neaktivnih objekata (u prvom redu onih u državnom vlasništvu)
Preduvjeti za realizaciju projekta	Priprema podloge sa strane Općine Promina za realizaciju projekta Aktivna podrška lokalne zajednice Zainteresiranost svih dionika u turizmu
Izvor financiranja	EU fondovi, Javno
Predviđena realizacija	2024. godina
Potencijalni rizici	Nedostatak finansijskih sredstava. Nedovoljno atraktivnost interpretacijskog postava.
Kratki opis	<p>Interpretacijski centar kulturne i prirodne baštine je multifunkcionalno središte interpretacije svih vrijednosti koje se mogu vidjeti i doživjeti na prominskom području. Cilj je ovog projekta podizanje razine informiranosti i znanja posjetitelja o prirodnim i kulturnim vrijednostima općine u svrhu održivog turističkog korištenja postojećih kulturnih i prirodnih resursa. Područja koja će se valorizirati kroz ovaj projekt su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Očuvana prirodna baština kanjona rijeke Krke i planine Promina (NP Krka, područje planine Promine, rudnici boksita, itd.), - Bioraznolikost i prirodne vrijednosti područja – uređenjem vrta koji okružuje zgradu interpretacijskog centra (ljekovito bilje, masline, i dr.) u zajedništvu sa korištenjem kamena u izgradnji suhozida i drugih elemenata tradicijskog graditeljstva, - Kulturni resursi (utvrda Nečven, arheološki ostaci, suhozidna gradnja, crkvice, itd.), - Tradicijske vrijednosti destinacije (pjevanje, folklor, nošnja, tradicijske igre, itd.) - Turistički putevi i rute kojima je isprepleten prominski kraj (suhozidne staze, šetnice, biciklistički putevi, itd.). <p>Interpretacijski centar općine Promina bio bi smješten u školskoj zgradi smještenoj uz glavnu prometnicu, tako da bude lako dostupan turistima koji posjećuju prominski kraj. Ovaj interpretacijski centar bit će ujedno i glavni turistički info-centar za područje općine, a centar bi u svom sastavu trebao imati info punkt (recepцију) sa svim informacijama potrebnim turistu tijekom boravka u općini Promina, interpretacijski postav s promotivnim materijalima o prirodoj te posebno vrijednoj kulturnoj baštini, suvenirnicu s prostorom za degustaciju proizvoda lokalnih OPG-ova, uredski i skladišni prostor, kao i vanjski sanitarni čvor. U području vrta potrebno je postaviti interaktivnu interpretacijsku tabelu sa svim prirodnim i kulturnim atrakcijama. Poseban naglasak treba staviti na kreiranje doživljaja gdje bi jedna od ključnih značajki trebala biti inovativnost i korištenje najmodernije tehnologije čime će se osigurati atraktivna, jedinstvena i suvremena prezentacijska razina (npr. posebna osobitost bi bila organizacija suhozidnih radionica).</p> <p>Posjetitelj interpretacijskog centra moći će na jednom mjestu dobiti informacije o kulturnim i prirodnim vrijednostima općine (npr. Nečven, arheološka nalazišta, sarkofag i sl.), NP Krka (ulaznice, načini ulaska itd.), planini Promini, tradiciji područja, smještajnim objektima, ugostiteljskim objektima, Eko kampusu Puljane, gastronomiji i enologiji, programu događaja i manifestacija, itd.</p> <p>Cijeli projekt integrirat će viziju razvoja destinacije Promina, a to je mjesto susreta rijeke Krke i planine Promina, očuvane tradicije i izvornih okusa pod prominskom kapom. Interpretacijski centar kulturne i prirodne baštine trebao bi prikazati raznolikost i očuvanost prostora, ali također upozoriti turiste o održivom korištenju različitosti kulturnih i prirodnih resursa prominskog područja.</p>

Projekt	Pješački viseći most Nečven – Trošenj
Namjena	Atrakcija, usluga.
Prioritet	Interpretacija kulturne i povijesne baštine; Razvoj staza i šetnica
Preduvjeti za realizaciju projekta	Realizacija projekta u okviru NP Krka Interes Općine Promina Interes lokalnog stanovništva i pružatelja usluga
Izvor financiranja	NP Krka, EU fondovi
Predviđena realizacija	2024. godina
Potencijalni rizici	Nedostatak finansijskih sredstava. Problematika oko realizacije pristupnih puteva k mostu
Kratki opis	<p>U okviru NP Krka otvorit će se nova mogućnost povezivanja područja lijeve i desne strane rijeke Krke. Obale rijeke Krke bit će povezane na mjestu gdje je prije gotovo četiri stoljeća u Kandijskom ratu srušen most koji je povezivao srednjovjekovne utvrde Nečven i Trošenj. Nečven koji se nalazi na lijevoj strani rijeke se nalazi na području općine Promina dok se utvrda Trošenj nalazi na desnoj strani koja pripada općini Kistanje.</p> <p>Udaljenost zračne linije je petsto metara, a most preko kanjona Krke koji će spajati te dvije utvrde bit će po dužini slobodnog raspona nosivih užadi drugi u Europi, a po ukupnoj dužini treći u svijetu pješački viseći most što će uistinu predstavljati iznimnu turističku atrakciju. Na sredini mosta pješački hodnik nalazit će se na visini od 140 m iznad rijeke Krke što će biti posebna atrakcija za ekoturiste koji traže netaknuta prirodna područja s posebnim ciljem proučavanja, divljenja i uživanja u krajoliku, biljnom i životinjskom svijetu.</p> <p>Most će predstavljati posebnu i vrlo izazovnu turističku atrakciju za sve ciljne segmente turista pa stoga treba osigurati i dostupnost do mosta (npr. djecu, osobe starije životne dobi, itd.) kako bi bila osigurana sigurnost turista. Potrebno je urediti utvrdu Nečven kako bi uz most dobila na dodanu vrijednost koju kao svjedok vremena i zasluzuje. Most će biti predstavljati i nesvakidašnji vidikovac (s prekrasnim pogledom na kanjon Krke te utvrde Nečven i Trošenj), a njegovom izgradnjom dopunit će se i prepoznati splet pješačkih, biciklističkih i drugih staza gornjeg toka rijeke Krke, a osobito prominskog područja.</p> <p>Na prostoru tvrđave Nečven, a i samog mosta mogu se održavati storytelling prezentacije čiji bi fokus bio na priči, emocijama, doživljaju (interpretacija područja kroz povratak u povijest) što utvrdu Nečven sa svojim povijesnim pričama u sinergiji s drugim tradicijskim vrijednostima (nošnja, folklor, gastronomski priča) uistinu čini posebnim mjestom. Činjenica da se na tom prostoru vršio nadzor, naplaćivala mostarina trgovcima pri prijelazu rijeke i međe koja je dijelila posjede Šubića i Nelipčića dodatno pojačava mogućnost razvoja priče, ali i prezentacije mjesta Nečven i cijele općine Promina kao turističke destinacije. Lokalno stanovništvo kao dionik turističkog razvoja može ovim projektom povećati popunjenošt svoje postojeće smještajne ponude (npr. kuće za odmor), unaprijediti prodaju svojih proizvoda putem degustacije i kupovine (npr. maslinovo ulje, sir, pršut itd.), i sl. Osim toga, područje Nečvena je vrlo atraktivno i za razvoj različitih oblika kreativnog turizma (npr. škole fotografije, slikarske radionice i kolonije, i sl.).</p> <p>Pješački viseći most Nečven – Trošenj sa svojim predviđenim specifičnostima može postati najprepoznatljiva turistička atrakcija područja općine Promina te se time mora integrirati u ukupni turistički razvoj, a osobito kroz promotivne aktivnosti budućeg Interpretacijskog centra kulturne i prirodne baštine.</p>

Projekt	Kameni san
Namjena	Usluge, baština
Prioritet	Razvoj ponude smještaja; Korištenje EU fondova i nacionalnih mjera i programa za razvoj turizma; Edukacija lokalnih turističkih dionika
Preduvjeti za realizaciju projekta	Rješavanje imovinsko-pravnih pitanja Postojanje zainteresiranih investitora
Izvor financiranja	Privatni izvori, nacionalni i EU programi sufinanciranja
Predviđena realizacija	Do 2025.
Potencijalni rizici	Nekontrolirana ekspanzija smještajnih kapaciteta Neslaganja između investitora oko izgleda i opreme objekata
Kratki opis	<p>Projekt je namijenjen koordiniranom razvoju smještajnih kapaciteta na području općine Promina, s naglaskom na stvaranje novih smještajnih kapaciteta u predviđenim turističkim zonama, bez kojih je iznimno teško planirati kvalitetan turistički razvoj i doprinos ostvarenju planiranih ekonomskih i socio-kulturnih ciljeva.</p> <p>Izgradnji i opremanju novih smještajnih kapaciteta potrebno je pristupiti uvažavajući tradicijsku graditeljsku baštinu (korištenje kamena, tradicijski način gradnje i autohtonih elementi u interijeru i eksterijeru objekata), uz neizostavno poštivanje važeće zakonske regulative i prostorno-planske dokumentacije. Neovisno radi li se o projektima kuća za odmor i smještajnih kapaciteta u privatnom smještaju (obnova postojećih objekata, gradnja novih kapaciteta) ili o objektima planiranim u sklopu T2 zone, veliku pažnju potrebno je posvetiti vizualnom doživljaju koji bi trebao odgovarati kulturno-povijesnoj baštini područja. Prilikom osmišljavanja interijera i njegova namještanja, kao i uključivanja dodatnih usluga koje će biti na raspolaganju gostima, potrebno je voditi računa o potrebama suvremenih gostiju (informacije o području, mogućnost transfera, wifi, dobro opremljeni kupaonski i kuhinjski prostori, itd.). Osim toga, imajući u vidu outdoor aktivnosti kao potencijalni primarni motiv dolaska gostiju, prilikom osmišljavanja smještajnih kapaciteta potrebno je odmah uključiti i one elemente koji predstavljaju dodatnu vrijednost za aktivne goste (mogućnost najma i popravka bicikala, transfera, informacije o svim pješačkim i biciklističkim stazama u okolini, itd.). Za detaljnije informacije o potrebama „bike“ gostiju, preporučuje se konzultiranje postojećih dostupnih dokumenata sa popisanim standardima za bike turiste (npr. Istra Bike & Bed projekt, Zadar bike magic, itd.). Osim naglaska na outdoor ponudu, svi smještajni objekti, trebali bi aktivno promovirati turističke sadržaje općine Promina, kao i nuditi mogućnost preporuke/degustacije/izravne kupnje autohtonih lokalnih namirnica i proizvoda, u cilju povećanja turističke potrošnje. U tom kontekstu projekt Kameni san izravno nadopunjuje projekt Izvorni okusi Promine.</p> <p>Kako bi vlasnici/upravitelji smještajnih kapaciteta pravovremeno raspolažali važnim informacijama vezanim za suvremene trendove u smještajnoj ponudi, potrebne su specijalizirane edukacije, čija je organizacija jedan od planiranih zadataka novog koordinacijskog tijela za razvoj turizma (vidjeti projekt Zajedno za turizam). Osim toga, kao dio projekta Kameni san, predlaže se i objedinjena promocija postojećih i novih smještajnih objekata u sklopu jedinstvene web stranice za promociju turističke ponude prominskog kraja (također planirano u sklopu projekta Zajedno za turizam).</p>

Projekt	Spoj Krke i Promine
Namjena	Atrakcija, prirodna baština
Prioritet	Razvoj staza i šetnica
Preduvjeti za realizaciju projekta	Rješavanje imovinsko-pravnih pitanja Dogovor s NP Krka
Izvor financiranja	Lokalni proračun, nacionalni i EU programi sufinanciranja
Predviđena realizacija	Do 2025.
Potencijalni rizici	Nedostatak finansijskih sredstava
Kratki opis	<p>Spoj Krke i Promine je projekt kojim se proširuju i usmjeravaju do sada učinjeni napor Općine Promina po pitanju uređenja puteva i staza namijenjenih pješačenju i biciklizmu. Osnovne postavke vezane za razvoj šetnica i staza već su naznačene u dokumentu „Kroz prominsko vinogorje do rijeke Krke“, tako da ovaj projekt predstavlja kvantitativnu i kvalitativnu nadogradnju u svrhu turističke valorizacije područja. Za potrebe stvaranja konkurentne infrastrukture za razvoj ponude „mekog“ pustolovnog turizma, potrebno je proširiti i povezati postojeću mrežu puteva i staza na području općine, s posebnim naglaskom na njihovo označavanje, opremanje te tematizaciju i interpretaciju.</p> <p>Označavanje staza u prostoru, izrada karti, te podloge za GPS navigaciju su glavni preduvjeti za privlačenje gostiju zainteresiranih za pješačenje i bicikliranje, a dugoročno je potrebno osmislići i opremiti odmorišta i vidikovce na adekvatnim mjestima. Za stvaranje dodatnog doživljaja, potrebno je razviti i sustav interpretacije kulturne i prirodne baštine (s posebnim naglaskom na suhozide i puteve koji vode između njih) i informirati posjetitelje o specifičnostima područja. Informiranje se može ostvariti putem postavljanja jedinstvenih interpretacijskih ploča unificiranih dimenzija i dizajna na ključnim točkama staza, ali i u središtu naselja koja su povezana pješačkim/biciklističkim putevima. Osim edukativne komponente, ploče (kao i putokazi na stazama), mogu usmjeravati posjetitelje do lokalnih OPG-a i punktova na kojima mogu degustirati i kupiti lokalne proizvode. U skladu s time, plan interpretacije može sadržavati i prijedlog tematiziranja staza u skladu sa specifičnostima prominskog područja (npr. staza suhozida, staza sira, put vinograda i sl.).</p> <p>Kako bi se ostvarila praktična integracija područja sugerirana u naslovu projekta („spoj“) neophodno je uređiti postojeća i stvoriti nova „spuštišta“ koja povezuju rijeku Krku (podnože kanjona), s ostatkom područja Promine. Tematikom turističke promocije gornjeg toka rijeke Krke bavi se i projekt „Nepoznata Krka“ koji provodi NP Krka, a za turizam općine Promina od velikog značaja bi bilo održavanje i dodatno uređenje postojećih staza koje se nalaze na području općine, kao i pristupa i infrastrukture oko slapova Bilušića buk, Čorića buk, Manojlovac, Rošnjak, Miljacka i Daljan. Velik turistički potencijal krije se i u mogućnosti dodatnog valoriziranja priobalnog područja Krke i privlačenje ekološki osviještenih gostiju u taj jedinstveni prirodni ambijent.</p>

Projekt	Izvorni okusi Promine
Namjena	Atrakcija, usluga
Prioritet	Plasman domaćih proizvoda kroz turizam; Razvoj lokalne poljoprivrede i stočarstva
Preduvjeti za realizaciju projekta	Aktivno uključivanje zainteresiranih dionika (OPG-ovi, udruge, ugostiteljski objekti) Priprema podloge za realizaciju projekta – koordinacijsko tijelo
Izvor financiranja	Općina Promina, privatno.
Predviđena realizacija	2019. godina i dalje
Potencijalni rizici	Nedovoljne promocijske aktivnosti Nedovoljno financiranje projekta
Kratki opis	<p>Izvorni okusi Promine je projekt koji predstavlja specifičnu eno-gastronomsku ponudu općine Promina koju je potrebno uključiti puteminiciranja i razvoja ugostiteljske ponude. Specifična eno-gastronomска ponuda zanimljiva je potencijalnim turistima i kao samostalni proizvod, ali i kao dio bilo kojeg drugog specifičnog oblika turizma (ekoturizam, kulturni, pustolovni, itd.). Proizvodi lokalnih OPG-ova, tradicionalna jela i pića (načini njihove pripreme) predstavljaju identitet i potencijal za razvoj eno-gastronomске priče općine Promina koja svojim specifičnim proizvodima to zaslužuje (npr. pršut, sir, prerada maslina itd.), priprema tradicionalnih jela, rakija i sl. Razvoj takvog modela i integracije lokalnih proizvoda omogućio bio stvaranje potpunog turističkog proizvoda destinacije Promina kao destinacije specifičnih okusa. Gastronomска priča najjača je u području gdje ima svoju tradiciju i povijest stoga suvremenom turistu je u netaknutom prominskom okruženju potrebno pružiti istinske gastro i eno vrijednosti. Preduvjet ovom projektu je svakako poticanje poduzetnika za otvaranje ugostiteljskih objekata koji bi bili okosnica šire ponude te podrška postojećim OPG-ovima da prošire i unaprijede svoju ponudu usmjerenu k turistima koji borave u destinaciji.</p> <p>U okviru ovog projekta potrebno je nadograditi i razvijati postojeće tradicijske eno-gastro manifestacije na način da ne budu usmjerene isključivo na lokalno stanovništvo već prilagođene i turistima koji borave u destinaciji ili izletnicima koji dolaze iz obližnjih središta, ali i cijele Dalmacije. Usmjeravanje razvoju višednevne gastro manifestacije dobila bi se posebna atrakcija u okviru ove specifične ponude te u tom smjeru treba razvijati postojeću manifestaciju „Prominski bronzin“, dok bi tijekom kolovoza i rujna trebalo dodatno ostvariti jednodnevne enogastro manifestacije s osobitim naglaskom na razdoblje berbe grožđa. Osim toga u eno-gastronomiju potrebno je uključiti druge tradicijske aktivnosti stanovništva (npr. tradicijske igre – balote, folklor, izrada suhozida i sl.). U ove manifestacije mogla bi se uključiti sva zainteresirana naselja općine Promina.</p> <p>Valorizacija Izvornog okusa Promine ostvariti će se putem različitih promocijskih alata (npr. tiskani katalozi, web stranica,...) koji će eno-gastronomiju učiniti prepoznatljivom. Brža i cjelovitija realizacija ovog projekta osigurala bi se osnivanjem koordinacijskog tijela putem projekta Zajedno za turizam, a informiranjem i integriranjem dionika projekta razvoja smještajne ponude Kameni san, dobio bi novu vrijednost, jer uz smještaj eno-gastronomска ponuda destinacije je od temeljnog značenja. Aktivnijim pokretanjem ugostiteljstva te uključenjem svih zainteresiranih dionika stvaraju se uvjeti za razvoj visoko konkurentnog turističkog proizvoda do 2025.g.</p>

Projekt		Zajedno za turizam
Namjena		Razvoj, umrežavanje, suradnja, promocija
Prioritet		Uspostava koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini; Razvoj sustava informiranja gostiju i promocije turističke ponude; Edukacija lokalnih turističkih dionika
Preduvjeti za realizaciju projekta		Aktivno sudjelovanje većine ključnih turističkih dionika
Izvor financiranja		Lokalni proračun, prihodi od turističkih aktivnosti
Predviđena realizacija		Do 2021.
Potencijalni rizici		Nedovoljno zainteresirani lokalni turistički dionici
Kratki opis	<p>Analizom postojećeg stanja turizma općine Promina utvrđen je nedostatak marketinških aktivnosti u svrhu pretvaranja Promine u turističku destinaciju, koji za posljedicu ima neprepoznatljivost područja, kao i nedostatak informacija za posjetitelje (pogotovo inozemne) o atrakcijama i sadržajima koji su dostupni. Osim toga, na području općine Promina ne postoji lokalna turistička zajednica, niti tijelo koje bi koordiniralo postojeću turističku ponudu, povezivalo dostupne atrakcije, doživljaje i usluge u turističke pakete, te upravljalo budućim razvojem turizma kroz umrežavanje dionika. Aktivno zalaganje Općine po pitanju osiguravanja preduvjeta za daljnji razvoj turizma, kao i značajan broj udruga civilnog društva, upućuju na postojanje kritične mase zainteresirane za razvoj lokalne zajednice kroz turizam. Ovim projektom predlaže se osnivanje koordinacijskog tijela za razvoj lokalnog turizma koje bi okupljalo i umrežavalo lokalne turističke dionike (udruge, predstavnike Općine, privatne iznajmljivače, pojedince aktivne u turizmu, OPG-e i ostale poljoprivrednike, volontere, itd.). Glavne aktivnosti novog tijela uključivale bi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - aktivnu promociju postojeće turističke ponude (web stranica turističke ponude Promine, brošura/katalog, promocija putem društvenih mreža, itd.), - poticanje novih inicijativa za turistički razvoj i produbljivanje destinacijskog lanca vrijednosti, - osmišljavanje turističkih paketa, - edukaciju dionika, - aktivnu suradnju s NP Krka u svrhu valoriziranja potencijala razvojnih projekata na „prominskom“ dijelu nacionalnog parka. <p>U svrhu provođenja spomenutih aktivnosti potrebno je zaposliti kvalificiranu osobu, a model zapošljavanja i djelovanja predloženog tijela može biti putem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osnivanja odjela za turizam unutar Općine - osnivanje turističke zajednice područja (u suradnji s okolnim općinama) - osnivanja klastera (registriranog kao udruga) <p>Novoosnovano tijelo, neovisno o svome formalno-pravnom obliku, trebalo bi okupljati i umrežavati sve uključene u turistički razvoj i predstavljati platformu za suradnju javnog, privatnog i civilnog sektora, osvještavati širu javnost po pitanju važnosti održivog turističkog razvoja, vršiti monitoring turističkog razvoja, te kontrolirati potencijalno nepovjerenje i otpor.</p>	

Projekt	NP Krka – partner u održivom razvoju turizma
Namjena	Atrakcija, usluge, partnerstvo
Prioritet	Uspostava koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini; Razvoj sustava informiranja gostiju i promocije turističke ponude
Preduvjeti za realizaciju projekta	Interes NP Krka Interes lokalnog stanovništva Interes Općine Promina
Izvor financiranja	Javno i privatno
Predviđena realizacija	2019. i dalje
Potencijalni rizici	Neprihvatanje zainteresiranih dionika Nedovoljno financiranje projekta Zakonska regulativa (prostorni planovi i dr.)
Kratki opis	<p>Nacionalni park Krka je glavni partner Općine Promine u održivom razvoju turizma i to osobito u kontekstu vrijednog i očuvanog kanjona rijeke Krke. Koncept održivog razvoja promovira kontrolirani rast i razvoj uz maksimalno očuvanje i racionalno korištenje prirodnih i kulturnih resursa, a čime je jedino moguće ostvariti dugoročni ekonomski i društveni razvoj cijelog područja. Suvremeni turist traži netaknuto prirodu, očuvan okoliš kao bijeg od zahtjevne i bučne svakodnevice pa bi svi dionici u turizmu područja Općine Promina (iznajmljivači, lokalno stanovništvo, ugostitelji, Općina Promina) trebali svoj turistički proizvod uskladiti s okruženjem u kojem se nalaze, ali i iskoristiti sve prednosti koje blizina nacionalnog parka donosi.</p> <p>Ljepote NP Krka su prepoznate diljem svijeta i u tom smjeru je potrebno razvijati zajednički turistički proizvod. Usmjerenost pješačkih i drugih staza prema kanjonu Krke, uređenje općinskih puteva interpretacijskim pločama o kulturnim i prirodnim vrijednostima koji se nalaze na putu prema Krki te upozorenjima o potrebi zaštite prirode osigurava se informiranost i educiranost potencijalnog istraživača netaknute prirode. U ovom dijelu je važno da se interpretacija zajednički razvija u okviru predviđenog projekta signalizacije staza i puteva projekta Spoj Krke i Promine.</p> <p>Osim pješačkog visećeg mosta Nečven – Trošenj na kanjonu Krke, najvažniji projekt suradnje i sinergijskog djelovanja u turizmu Općine Promina i NP Krka je Eko kampus Puljane (kao dio projekta Nepoznata Krka) koji je kao edukacijski centar za različite ciljne segmente (npr. škole u prirodi (djeca, studenti), volonteri, istraživače i sl.). namijenjen onim posjetiteljima koji su zainteresirani za detaljnije upoznavanje bogate prirodne i kulturno-povijesne baštine NP Krka.</p> <p>Općina Promina i njeno stanovništvo (osobito poljoprivredni proizvođači, iznajmljivači, udruge) koje je zainteresirano za turističku budućnost prominskog područja može zajedničkim djelovanjem s NP Krka stvoriti zajednički turistički proizvod, a time stvoriti i ojačati svoju prepoznatljivost i konkurentnost na turističkom tržištu.</p> <p>Suvremeni turist istražuje identitet destinacije i traži autohtonost turističke ponude, a zadovoljenje njegovih potreba moguće je ostvariti jedino sinergijskim i aktivnijim djelovanjem svih uključenih u lanac vrijednosti održivog razvoja turizma - Općine Promina, pružatelja smještaja, obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva, udruga, lokalnog stanovništva, ali i NP Krka. U tom smjeru dodatno se potvrdila potreba osnivanja koordinacijskog tijela za razvoj turizma koje bi takve aktivnosti zajedničkog djelovanja moglo koordinirati.</p>

4.2. Akcijski plan

1. Operativni cilj Razvoj turističke ponude općine Promina kroz unapređenje turističke infrastrukture i razvoj novih turističkih sadržaja				
Prioritet	Nositelj	Mjere / aktivnosti	Vremenski period	Pokazatelji uspješne implementacije
Razvoj ponude smještaja	Privatni investitor(i)	Aktiviranje jedne ili više planiranih turističkih zona T2	Do 2025.	Novih 386 postelja (scenarij 1) Novih 536 postelja (scenarij 2)
	NP Krka	Otvaranje hostela u sklopu Eko kampusa Puljane		
Razvoj lokalne poljoprivrede i stočarstva	Privatni investitor(i)	Otvaranje novih kuća za odmor i drugih oblika smještajnih objekata u domaćinstvu	Do 2025.	13 novih OPG-a (10% više od stanja 31.12.2018.)
	Lokalni poljoprivrednici i OPG-i	Povećanje proizvodnje u sklopu postojećih OPG-a i poljoprivrednih gospodarstva		
Plasman domaćih proizvoda kroz turizam	Lokalni poljoprivrednici	Otvaranje novih OPG-a i bredndiranje proizvoda	Do 2025.	13 novih OPG-a (10% više od stanja 31.12.2018.)
	Privatni investitor	Otvaranje ugostiteljskog objekta s autohtonom ponudom zasnovanom na lokalnim namirnicama		
	NP Krka	Otvaranje ugostiteljskog objekta u sklopu Eko kampusa Puljane, koji nudi i domaće proizvode		
	Postojeći i novi poljoprivrednici i poduzetnici	Otvaranje novih pogona za preradu (sirane, pršutane, vinarije i sl.), te kušaonica proizvoda		
	Općina Promina i postojeći i novi poljoprivrednici i poduzetnici	Otvaranje novih prodajnih mesta/štandova/punktova za prodaju lokalno uzgojene hrane i proizvoda		
Interpretacija kulturne i prirodnih povijesnih baština	Ponuđači smještaja i OPG-i	Uspostavljanje suradnje između ponuđača smještaja i lokalnih OPG-a, po pitanju plasiranja domaćih proizvoda gostima (kroz proširenje postojećih manifestacija i pružanje lokalno proizvedene hrane i pića u smještajnim objektima svih vrsta)	Do 2025.	Ostvareno min. 5 suradnji
	Općina Promina	Stvaranje jedinstvenog interpretacijskog sustava kulturne i prirodne baštine u prostoru (info ploče i interpretacijske ploče na stazama i u naseljima)	Do 2022.	Osmišljen interpretacijski sustav kulturne i prirodne baštine i postavljeno min. 12 ploča na području općine
	Općina Promina	Otvaranje interpretacijskog centra kulturne i prirodne baštine	Do 2025.	Otvoren interpretacijski centar kulturne i prirodne baštine

	Općina Promina Udruge u kulturi	Osmišljavanje kreativnih radionica na temu lokalne kulturno-povijesne baštine (gradnja suhozida, priprema tradicionalnih jela i sl.)	Do 2025.	Osmišljeno i provedeno 5 radionica na temu kulturne i povijesne baštine (u sklopu interpretacijskog centra i/ili prilikom održavanja manifestacija)
Razvoj staza i šetnica	Javni sektor	Trasiranje i uređenje novih pješačkih/biciklističkih staza	Do 2025.	Uređeno min. 10 novih km pješačkih/biciklističkih staza
	Općina Promina u suradnji s NP Krka	Uređenje postojećih stvaranje novih "spustišta" prema rijeci Krki	Do 2025.	Uređena 2 dodatna spustišta do Krke
	Općina Promina	Označavanje, mapiranje i stvaranje GPS podloge za postojeće i nove pješačke/biciklističke staze	Do 2022.	Karta svih pješačkih/biciklističkih staza dostupna web stranici i u papirnatom obliku Dostupan sustav GPS potpore za staze
Unapređenje prometne infrastrukture	Općina Promina i nadležne institucije	Povećanje broja postojeće smeđe turističke signalizacije oznakama koje usmjeravaju putnike s prometnica (pogotovo iz smjera unutrašnjosti) prema sjevernim ulazima u NP Krka, kao i prema Eko kampusu Puljane, tvrđavi Nečven i ostalim budućim atrakcijama općine.	Do 2022.	10 novih ploča u sklopu smeđe turističke signalizacije na autocestama i magistralnim prometnicama
	Općina Promina i nadležne institucije	Postavljanje putokaza po općini koji upućuju na turističke atrakcije (tvrđava Nečven, novi interpretacijski centar, pješačke/biciklističke staze, punktovi za prodaju proizvoda, itd.)	Do 2023.	10 novih putokaza na području općine Promina
	Općina Promina u suradnji s relevantnim akterima	Dovršavanje uređenja i spajanja postojećih prometnica	Do 2025.	Unaprijeđena cestovna infrastruktura
Aktiviranje neaktivnih objekata	Općina Promina	Preuzimanje vlasništva od države, nad napuštenim školskim i drugim objektima na području općine Poticanje revitalizacije neaktivnih objekata koji su u privatnom vlasništvu	Do 2022.	Preuzeto vlasništvo nad min. 4 neaktivna objekta
	Općina Promina	Osmišljavanje namjene i uređenje objekata	Do 2025.	2 zgrade su u potpunosti preuređene i prenamjenjene za potrebe kulture i turizma (jedna od njih je interpretacijski centar)

2. Operativni cilj				
Upravljanje razvojem turizma kroz upravljanje procesima, razvoj ljudskih potencijala, investicijsku politiku i umrežavanje svih dionika na razini općine koji mogu doprinijeti razvoju ponude kreirajući sinergijske efekte				
Prioritet	Nositelj	Mjere / aktivnosti	Vremenski period	Pokazatelji uspješne implementacije
Uspostava koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini	Općina Promina; lokalni turistički dionici	Osnivanje koordinacijskog tijela koje umrežava lokalne turističke dionike, razvija, koordinira i promovira turističku ponudu	Do 2021.	Osnovano koordinacijsko tijelo (oblik udružene TZ područja ili odjela u sklopu općine ili klastera)
	Općina Promina	Zapošljavanje kvalificirane osobe zadužene za razvoj turizma	Do 2021.	1 novozaposlena osoba za turistički razvoj
Razvoj sustava informiranja gostiju i promocije turističke ponude	Koordinacijsko tijelo za razvoj turizma	Uspostavljanje web stranice za zajedničku promociju atrakcija, turističkih proizvoda, smještajne i ugostiteljske ponude Promine i kreiranje promotivnih materijala	Do 2022.	Web stranica sa objedinjenom turističkom ponudom Online brošura sa opisanim turističkim proizvodima dostupnim na području općine
	Koordinacijsko tijelo za razvoj turizma	Uspostavljanje profila namijenjenog promociji turizma Promine na društvenim mrežama	Do 2021.	Profili na min. 2 različite društvene mreže
Edukacija lokalnih turističkih dionika	Koordinacijsko tijelo za razvoj turizma	Edukacija za ponuđače smještaja o uspješnom poslovanju na turističkom tržištu	Do 2023.	Min. 3 provedene edukacije
	Koordinacijsko tijelo za razvoj turizma	Edukacija za sve dionike turističkog razvoja o suradnji i marketingu turističke ponude	Do 2025.	Min. 3 provedene edukacije
	Koordinacijsko tijelo za razvoj turizma	Edukacija za lokalne stanovnike i sve zainteresirane o važnosti održivog razvoja turizma i zaštiti prirode i okoliša	Do 2025.	Min. 1 edukacija
Korištenje EU fondova i nacionalnih mjera i programa za razvoj turizma	Općina Promina	Ostvarivanje potpora iz nacionalnih i EU programa za financiranje razvoja i uređenja javne infrastrukture, unapređenja procesa upravljanja lokalnim samoupravama i sl.	Do 2025.	Min 3 ostvarene potpore
	Lokalni poljoprivrednici, OPG-i i poduzetnici u turizmu	Ostvarivanje potpora iz nacionalnih i EU programa za financiranje ruralnih poduzetničkih aktivnosti	Do 2025.	Min. 5 ostvarenih potpora

5. MONITORING

Jedna od najvažnijih etapa procesa strateškog planiranja, pored implementacije definiranih projekata, svakako je monitoring, odnosno praćenje implementacije plana i postizanja definiranih ciljeva. Radi se o sustavnom promatranju i dokumentiranju provedbe strateškog plana.

Sukladno analizi resursne osnove, trendova na turističkom tržištu potražnje, te procjene realnih mogućnosti i pratećih ograničenja Strateškim planom razvoja turizma u općini Promina definirani su ciljevi, prioriteti, aktivnosti i razvojni projekti. S obzirom na zainteresiranost lokalnog stanovništva te nedvojbenu podršku Općine Promina kad je u pitanju daljnji razvoj turizma, realno je očekivati značajan turistički iskorak u narednim godinama na području općine. Pri tome posebnu važnost ima uspostava sustava monitoringa, čija je osnova svrha na vrijeme uočiti pozitivne i posebice negativne učinke implementacije projekata, sve kako bi se osigurala pravovremena reakcija ukoliko se uoče eventualna odstupanja od definiranih ciljeva. Podlogu za praćenje i vrednovanje predstavljaju pokazatelji, odnosno indikatori koji moraju biti mjerljivi kako bi se u određenom vremenskom periodu lakše pratilo što je ostvareno, a što ne. Upravo su zato, u prethodnom dijelu ovog dokumenta, akcijskim planom definirani pokazatelji uspješne implementacije mjera i aktivnosti u kontekstu dostizanja postavljenih prioriteta i strateških ciljeva turizma općine Promina.

S obzirom da je implementacija Strateškog plana vrlo složena, a promjene na turističkom tržištu brze i konstantne, nužno je pratiti proces njegove implementacije. Naime, ukoliko dođe do većih promjena okolnosti i uvjeta (u unutarnjem ili vanjskom okruženju) može se javiti potreba za određenim akcijama kako bi se zacrtani ciljevi u konačnici realizirali. Za uspješnu implementaciju Strateškog plana razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općina Promina, ključni su svi relevantni dionici na području općine jer su oni ti koji će u konačnici razvijati turizam, sudjelovati u realizaciji postavljenih ciljeva i stvoriti turističku destinaciju kojoj teže. U tom je kontekstu važna koordinacija i suradnja svih dionika jer je samo zajedničkim djelovanjem moguće razvijati dugoročno održiv turizam. Stoga je vrlo važno osigurati tijelo koje će biti zaduženo za praćenje implementacije Strateškog plana, ali i koordinaciju dionika. Proces se monitoringa svakako vidi kao jedna od značajnih uloga predloženog koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini.

Važno je napomenuti kako je realno za očekivati pojavu određenih nepredviđenih okolnosti, no u takvim slučajevima monitoring ima ključnu ulogu sve kako bi bilo moguće na vrijeme reagirati i prilagoditi se novonastaloj situaciji, uvijek u skladu s načelima održivog razvoja, viziji i strateškim ciljevima razvoja turizma na području općine Promina.

ZAKLJUČAK

Strateški plan razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općine Promina do 2025. godine donosi transformaciju nedovoljno turistički razvijenog područja općine Promina u tržišno prepoznatljivu i konkurentnu turističku destinaciju. U svrhu postizanja cilja cjelokupan turistički razvoj treba se temeljiti na odgovornom planiranju odnosno na načelima održivosti. Dodatno u cilju stvaranja konkurentne destinacije potrebno je uzeti u obzir suvremene trendove turističkog tržišta. U takvoj realizaciji neophodna je suradnja svih zainteresiranih dionika destinacije (privatni iznajmljivači, OPG-ovi, Općina Promina, udruge, lokalno stanovništvo). Ovakvim turističkim razvojem osiguralo bi se, uz gospodarski razvoj i očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti područja, unapređenje života lokalnog stanovništva, demografska obnova općine Promina te zadovoljstvo svih dionika uključenih u proces, s posebnim naglaskom na postizanje visoke razine zadovoljstva turista.

Sadašnji nedostaci zbog manjka smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta te pratećih turističkih sadržaja determiniraju općinu Promina kao turistički nerazvijeno područje na kojemu postoje brojni resursi kako oni prirodni (područje NP Krka, planina Promina, biološko i krajobrazna raznolikost, ekološki očuvan okoliš) tako i kulturni (utvrde, tradicija, gastronomija), a koji su prepoznati kao potencijal budućeg turističkog razvoja. Analiza stanja turizma pokazala je nedovoljnu uključenost i prepoznatljivost navedene resursne osnove u turističkoj ponudi općine Promina.

Upravo na temelju analize sadašnjeg stanja turizma destinacije determiniran je scenarij održivog u kombinaciji s modelom ubrzanog razvoja na području općine Promina. Odabrani scenarij omogućiće razvoj ukupnog gospodarstva općine kao i rast blagostanja lokalnog stanovništva i ukupne kvalitete života u destinaciji. U svrhu realizacije postavljenih ciljeva konkretizirani su scenariji povećanja broja različitih smještajnih kapaciteta (privatni smještaj, hostel, turističko naselje, kampovi u domaćinstvu i na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima) te procjena povećanja broja dolazaka i noćenja.

Uz povećanja smještajnih objekata očekuje se razvoj specifičnih oblika turizma te je prepoznat potencijal u sljedećim oblicima: ekoturizam, agroturizam, gastro i eno turizam, kulturni, sportsko-rekreacijski i pustolovni turizam. NP Krka svojim vrijednim i očuvanim kanjonom jednim dijelom obuhvaća područje općine Promina stoga je potrebno integrirati taj značajan resurs u razvoj specifičnih oblika turizma općine. Osobitost njegove uloge u turističku razvoju utvrđena je potencijalnom izgradnjom Pješačkog visećeg mosta Nečven – Trošenj te turističkom valorizacijom utvrde Nečven, a zatim i spajanjem Krke i planine Promine putem uređenja i razvoja staza namijenjenih pješačenju

i bicikлизmu s posebnim naglaskom na interpretacijske ploče. Eko kampus Puljane kao centar edukacije na području NP Krka i općine Promina sa svojim izložbenim postavama dodatni je motiv dolaska u destinaciju. Nadalje gastronomski posebnost prostora leži u činjenici da u općini već postoje OPG-ovi te da je stanovništvo zainteresirano za različite kulture koje bi se mogle i trebale iskoristiti u gastro i eno ponudi destinacije.

U kreiranju integralne turističke ponude ključni naglasak je stavljen na otvaranje Interpretacijskog centra kulturne i prirodne baštine koji bi predstavljao centar informacija, ali i mjesto stjecanja znanja o kulturnim i prirodnim resursima koja općina Promina posjeduje. U tom smjeru integralnog turističkog proizvoda evidentirana je potreba za osnivanjem koordinacijskog tijela za razvoj turizma Općine Promina, koje bi poticalo i iniciralo suradnju svih zainteresiranih dionika (privatne iznajmljivače, OPG-e i ostale poljoprivrednike, udruge, Općinu Promina, kao i lokalno stnovništvo), a čime bi se osigurale i sve marketinške aktivnosti te edukativni programi koji su potrebni destinaciji.

U svrhu takvog osiguranja kvalitativne realizacije turističkog razvoja na načelima održivosti i uključenja ukupnosti resursne osnove posebno je potrebno istaknuti unapređenje turističke infrastrukture koja će dati temelje razvoju predloženih oblika turizma. Nadalje potrebno je osigurati kontinuirani monitoringa provedbe Strateškog plana razvoja turizma što bi i bila jedna od uloga predloženog koordinacijskog tijela za razvoj turizma na lokalnoj razini.

U konačnici Strateški plan razvoja turizma treba osigurati stvaranje područja općine Promina kao jedinstvene i prepoznatljive turističke destinacije te realizaciju postavljene vizije:

Susret rijeke Krke, planine, očuvane tradicije i izvornih okusa pod prominskom kapom

Strateški plan razvoja turizma usmjerava i osigurava održivu turističku budućnost općine Promina s ciljem osiguranja gospodarskog razvoja, ali i unapređenja kvalitete života lokalnog stanovništva.

Popis literature

- Bartoluci, M., Kesar, O., Hendija, Z. (2014). Critical Analysis of Economix Sustainability of Tourism Development in Continental Croatia, 7th International Conference: An Enterprise Odysey: Peadership, Innovation and Development for Responsible Economy, Galetić, L., Spremić, M., Šimurina, J. (ur.) Ekonomski fakultet Zagreb, 1281-1298.
- Birin, A. (2008). Posjedi Nelipčića na području srednjovjekovnog kotara Promine, iljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost) Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost) / Menđušić, Marko - Marguš, Drago (ur.). Visovac - Drinovci: Miljevački sabor, str. 117-128 http://www.zupamiljevci.com/pdf/ZBORNIK_117-128.pdf
- Brčić-Stipčević, V., Petljak, K, Renko, S. Ekoagroturizam – pokretač održivog razvoja turizma. http://bib.irb.hr/datoteka/429920.Brcic-Stipcevic_Petljak_Renko.pdf
- Budanko, T. Tematska cesta: Kroz prominsko vinogorje do rijeke Krke. <https://www.promina.hr/turizam>
- Burnum / amfiteatar i Eko kampus Puljane. <http://www.npkrka.hr/stranice/burnum-amfiteatar-i-ceko-kampus-puljane/21.html>
- Burnum. <http://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/sto-posjetiti/burnum>
- Cambi, N. et. al. (2006). Amfiteatar u Burnumu: stanje istraživanja: 2003.-2005., Nacionalni park „Krka“
- Ceballos-Lascurain, H. (1987). The future of ‘ecotourism’. *Mexico Journal*, str. 13–14.
- Digital Tourism Think Tank (DTTT). <https://www.thinkdigital.travel/opinion/gen-z-the-new-destination-disruptors/>
- Državni zavod za statistiku. Popis stanovništva 2001 i 2011.
- Državni zavoda za statistiku. (2018). Statističke informacije 2018.
- Dulčić, A., Petrić L. (2001). Upravljanje razvojem turizma, Mate d.o.o., Zagreb prema Guidelines for Carrying Capacity Assessment for Tourism in Mediterranean Coastal Areas (1997). PAP-9/1997/G.1. Split, Priority Actions Programme Regional Activity Centre.
- FINA – godišnja finansijska izvješća
- Franić, R., Grgić, Z. (2002). Agroturizam na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu u Hrvatskoj – Pretpostavke i izgledi razvitka, studij slučaja. *Agriculturae Conspectus Scientificus*, 67 (3), str. 131-141.
- Fuggle, L., Kow, N., Burkhard, S., Silva. B. (2018). *Travel Trends Report 2018*, Trekk Soft
- Geić, S. (2011). Menadžment selektivnih oblika turizma. Sveučilište u Splitu.
- Gržinić, J., Bevanda, V., ur. (2014). Suvremeni trendovi u turizmu, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.

Hamp, S.-R. (2016). Metatekstualnost u trilogiji Ivana Aralice (Put bez sna, Duše robova, Graditelj svratišta): diplomski rad, Filozofski fakultet Rijeka. <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:408/preview>

HEP Proizvodnja – povijest. <http://proizvodnja.hep.hr/proizvodnja/povijest/default.asp>

Hrvatska turistička zajednica. <https://croatia.hr/hr-HR/smjestaj>

Hrvatski centar za zadružno poduzetništvo. <http://zadruge.coop/hr>

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Zagreb.

Hrvatski zavod za zapošljavanje, statistika on line.

Ivan Aralica,

http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/ivan_aralica/ivan_aralica_bioskripti

Javna ustanova „Nacionalni Park Krka“ (2018). Otkrijte Krku aktivno, Šibenik. <http://www.npkrka.hr/stranice/krka-bike/286.html>

Javna ustanova „Nacionalni Park Krka“ (2019). Pješačke staze. <http://www.npkrka.hr/stranice/pjesacke-staze/342.html>

Jelčić Stojaković, M. I za muzej spremni: gradnja zamjenske podzemne Hidroelektrane Miljacka i dviju solarnih fotonaponskih elektrana na području općine Promina nije više fikcija, Slobodna Dalmacija, <https://sibenski.slobodnadalmacija.hr/vijesti/zupanija/clanak/id/497362/gradnja-zamjenske-podzemne-hidroelektrane-miljacka-i-dviju-solarnih-fotonaponskih-elektrana-na-podrucju-opcine-promina-nije-vise-fikcija>

Juric, A. (2018). Promina: kulturno-povijesna baština, Općina Promina, Oklaj.

Kirić, K. (2015). Novopovijesni elementi u opusu Ivana Aralice: diplomski rad, Filozofski fakultet Rijeka. <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:35/preview>

Krajnović A., Čichin- Šain D., Predovan M. (2011). Strateško upravljanje razvojem ruralnog turizma- problemi i smjernice, Oeconomica Jadertina 01, str. 30-45.

Kušen, E. (2006). Ruralni turizam, u Hrvatski turizam – plavo, bijelo, zeleno, Institut za turizam, Zagreb.

Lukar, Crkva Gospe Čatrnjske. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kId=351990099>

Ministarstvo kulture, Međimurska popevka, tradicijski napjev Međimurja i Umijeće suhozidne gradnje upisani na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=21505>

Ministarstvo kulture, Oklaj, Ostaci crkvice, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kId=351908297>

Ministarstvo kulture. Registr kulturnih dobara. [https://www.min-kture.hr](https://www.min-kulture.hr)

Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. <https://razvoj.gov.hr/ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/vrijednosti-indeksa-razvijenosti-i-pokazatelja-za-izracun-indeksa-razvijenosti-2018/3740>

Mintel reports (2007). Rural Tourism - Europe - September 2007: Who are the Rural Tourists? Travel & Tourism Analyst. London: Mintel.

Mratovo, Crkva sv. Martina. <https://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6212&kldId=351990097>

Muller, H. (1994). The Thorny Path to Sustainable Tourism Development. Zbornik radova Prema održivom razvitu turizma u Hrvatskoj, Institut za turizam, Zagreb.

Nacionalni park „Krka“. <http://www.npkrka.hr/stranice/nacionalni-park-krka/2.html>,
Narodne novine, 106/2018.

Narodne novine, 132/2017.

Oklaj, Crkva sv. Mihovila. <https://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6212&kldId=351990098>

Općina Promina (2018). III. Izmjene i dopune prostornog plana uređenja općine Promina. https://www.promina.hr/images/10_PROSTORNI_PLANOVII/01_PROSTORNI_PLAN/2019/01_18/TEKSTUALNI_DIO.pdf

Općina Promina, Na 3. "Prominskom bronzinu" najbolju kurmu skuhala je ekipa "Ko-trlja", <https://www.promina.hr/naslovna/novosti/902-na-3-prominskom-bronzinu-najbolju-kurmu-skuhala-je-ekipa-ko-trlja>

Općina Promina, Potpisani Iskaz namjere i zajedničkog interesa za investicijske projekte HEP-a na području Općine Promina, <https://www.promina.hr/naslovna/novosti/701-potpisani-iskaz-namjere-i-zajednickog-interesa-za-investicijske-projekte-hep-a-na-podrucju-opcine-promina>

PD Promina. Planina Promina. <https://www.pd-promina.hr/o-nama/planina-promina>

Petrić, L. (2006). Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, Vol. 18, No. 2.

Petrić, L. (2009). How to develop tourism sustainably in the coastal protected areas? The case of "Biokovo Park of Nature", Croatia. Acta turistica nova, 2 (1), str. 5-24.

Proconcept. (2017). Trendovi u turizmu 2018. https://www.proconcept.hr/pdf/our_insights/trendovi_u_turizmu_2018._s_ooo.pdf

Promina, Prominsko kolo. <https://ethno.hr/promina-prominsko-kolo/>

Promina. https://hr.metapedia.org/wiki/Promina,_1.147_m

Prominsko pjevanje i tekstovi. <https://ethno.hr/promina-pjevanje/>

Radio Šibenik. <http://radiosibenik.hr/stara/www.radiosibenik.hr/osnivacka-skupstina-udruge-privat-promina-udruga-privatnih-iznajmljivaca-smjestaja-opcina-promina/index.html>

Razvođe, Arheološko nalazište Grudine. <https://www.minkulture.hr/default.aspx?id=6212&kldId=351807976>

Rudan, E. (2012). Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske, Ekonomski misao i praksa, 12(2), str. 713 – 730.

- Sagustín Fons, M. V., Moseñe Fierro, J. A., Gómez y Patiño, M. (2011). Rural tourism: A sustainable alternative. *Astrlied Energy*, 88, str. 551-557.
- Smith et al. (2010). *Key Concepts in Tourist Studies*, Sage, London. Preuzeto iz Dujmović u Gržinić i Bevanda, ur., (2014). *Suvremeni trendovi u turizmu*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.
- Smolčić Jurdana, D. (2003). *Prednosti i ograničenja primjene koncepcije održivog razvoja*, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet u Zagrebu.
- Smolčić Jurdana, D. (2015). Ekonomска обилježja poslovanja u ruralnom turizmu – usporedba Hrvatske i Slovenije, *Spodbujanje ruralnega turizma / Poticanje ruralnog turizma* (ured. Sedmak G., Smolčić Jurdana, D., Kociper T., Planinc, T.). Založba Univerze na Primorskem, Koper, Slovenija, str. 159 – 168.
- Smolčić Jurdana, D., Magaš, D. and Milohnić, I. (2009). *Tourism Development of Coastal and Rural Areas: Implications, Models and Specific Problems*, u Zborniku radova 4. Međunarodne konferencije: *Planning for the Future Learning from the Past: Contemporary Developments in Tourism, Travel & Hospitality*, University of Aegean, Rhodes Island, Greece.
- Soldić Frleta, D. (2015). Ekonomске prilike u ruralnim prostorima. *Spodbujanje ruralnega turizma / Poticanje ruralnog turizma* (ured. Sedmak G., Smolčić Jurdana, D., Kociper T., Planinc, T.). Založba Univerze na Primorskem, Koper, Slovenija, str. 51 – 59.
- Središnji dalmatinski planinski niz. <https://www.dinarskogorje.com/a21-srediscaronnji-dalmatinski-planinski-niz.html>
- Strategija razvoja Općine Promina 2014-2020. (2014).
- Šiljković, Ž. (2002). Organska poljoprivreda srednje Europe. *GEOADRIA*, 7 (2), str. 75-93.
- Tomljenović, R., Boranić Živoder, S. (2015) Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, Institut za turizam, Zagreb. https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/001_160128-AP_kulturni.pdf
- Turistička zajednica Šibensko-kninske županije
- Udruženje obrtnika Drniš
- UNWTO (2019). *International Tourist Arrivals Reach 1.4 billion Two Years Ahead of Forecasts*. Press Release No. 19003. <http://www2.unwto.org/press-release/2019-01-21/international-tourist-arrivals-reach-14-billion-two-years-ahead-forecasts>
- Vlada Republike Hrvatske (2013). Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine. <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf>
- World Travel & Tourism Council. (2016). *How national parks around the world influenced sustainable tourism development*. <https://medium.com/@WTTC/how-national-parks-around-the-world-influenced-sustainable-tourism-development-6e149cf0688>

Popis slika

Slika 1. Obilježja post-turista	9
Slika 2. Prostorni smještaj Općine Promina u Šibensko – kninskoj županiji.....	12
Slika 3. Nacionalni park Krka	22
Slika 4. Ulaz u Arheološki muzej u Eko kampusu Puljane	24
Slika 5. Zgrada Eko kampusa Puljane	25
Slika 6. Utvrda Nečven.....	27
Slika 7. Pogled prema utvrdi Trošenj	27
Slika 8. Detalj iz krajolika Promine	31
Slika 9. Kvaliteta smještajnih kapaciteta na području općine Promina	36
Slika 10. Usporedba dolazaka i noćenja po mjesecima u 2017. i 2018. godini na području općine Promina	38
Slika 11. Povezanost s turizmom.....	41
Slika 12. Problemi turizma općine Promina i segmenti u koje je potrebno ulagati za potrebe turističkog razvoja.....	43
Slika 13 SWOT analiza turizma općine Promina.....	46
Slika 14 Dugoročni ciljevi razvoja turizma općine Promina.....	54
Slika 15 Usporedba scenarija 1 i 2.....	58
Slika 16 Vizija i razvoj proizvoda u funkciji ostvarenja strateških ciljeva razvoja turizma općine Promina	62
Slika 17. Operativni ciljevi i prioriteti razvoja turizma općine Promina	64

Popis tablica

Tablica 1. Popis stanovništva po naseljima u 1991.- 2011. godini	13
Tablica 2. Spolna i dobna struktura stanovništva općine Promina u 2011.godini	14
Tablica 3. Struktura poduzetnika Općine Promina prema djelatnostima u 2017. godini	16
Tablica 4. Broj poduzetnika na području općine Promina u razdoblju 2012. do 2017. godine	17
Tablica 5. Analiza osnovnih finansijskih pokazatelja poduzetnika općine Promina u 2016.-2017. godini.....	17
Tablica 6. Broj obrtnika po djelatnosti u općini Promina	18
Tablica 7. Prosječan broj zaposlenih u razdoblju od 2013.-2018. godine	19
Tablica 8. Kretanje broja zaposlenih u odabranim godinama razdoblja 2013.-2018. godine prema vrsti zaposlenja.....	20
Tablica 9. Nepokretna kulturna dobra općine Promina.....	29
Tablica 10. Smještajni kapaciteti na području općine Promina.....	35
Tablica 11. Dolasci i noćenja stranih i domaćih gostiju na području općine Promina u 2018. godini	37
Tablica 12. Struktura turista na području općine Promina u 2017. i 2018. godini	39
Tablica 13. Socio-demografski profil ispitanika.....	40
Tablica 14. Ocjena važnosti razvoja pojedinih turističkih proizvoda za općinu Promina	42
Tablica 15. Stav dionika prema dalnjem turističkom razvoju i koristima turizma za lokalnu zajednicu.....	44
Tablica 16. Struktura smještajnih kapaciteta općine Promina 2018. i 2025. godine i kvantificirani ciljevi – scenarij 1	56
Tablica 17. Struktura smještajnih kapaciteta općine Promina 2018. i 2025. godine i kvantificirani ciljevi – scenarij 2	57

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Izrada Strateškog plana razvoja turizma – studija Interpretacijski plan kulturne i prirodne baštine za područje Općina Promina

PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014.-2020.

Udio sufinanciranja: 100%

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaze u ruralna područja

**Program
RURALNOG
RAZVOJA**